پێشکەش بە ژنانی قارەمانی گەلی کوردکە

پارێزەرانی فەرهەنگ و زمانی گەلەکەمانن

پەێشروو

وە راسی نۆسان لە بارەێ باوەتێگ جوورْ فولکلۆر، فرە سەختە زوورْم ئەگەر سەرچاوەگیش لە وەرْ دەسد نەود.یەکێ لە گیچەڵەیلْ نۆسەرەیلْ باشوورْ رووژهەڵات، نەبوونْ سەرچاوەێ دڵنیاکەرە. بێگۆمان کولکەسێ زانێ زوورمەێ ئەدەبیاتْ کوردی، واورێز لە مەڵوەنْ باشوورْ رووژ هەڵات وتاریە و وە شێوەێ ریک و پیکێگ گردەو نەکریاس. باوەڕم یەسە گ خەسپەنْ لایەێ پسپووڕکارە ئی باوەتەیلە کوو بکەێد و وە شێوەێ زانستی لە سەرێان هۆردەو بوود تا لە بانان بوودنە سەرچەوەێگ ئڕا لایەێ نۆسەر و پسپووڕکار و پاڵپشتێگ ئڕا ئەرشێوْ کتاوخانەێ کورد. نەتەوەێ کورد لەێ گەپە هەمیشە گەناتە داێە و باوەڕیی وە فەرهەنگ و مێژووێ خوەێ نەۆیە. وەکوو ئاماژە لە سەر فەرهەنگۆک، تا ئیسە نەوەد وهەیشت فەرهەنگۆکْ کوردی چاپ بۆیە ک زیاترلە شەس بەرگێ وە دەسْ خاوارە کووەو بۆیە و نۆسریایە و ئەو دۆیاییشێ تەمەنێ وە سی یا چل ساڵ فێشتر نیەڕەسێ.لە باوەتْ مێژوویش ئێ گەپە دْواژەوە بۆیە؛ زوورمەێ سەرچاوەگانْ مێژوویی ئیمە وە دەسْ خاوارە نۆسریایە باوەتەیلْ بنەڕەتییگ ک مسەنی ژیانْ ئیمە گرێدەو خوەێ، وە دەسْ کەسانْ ترەک مەزریاێە. فەرهەنگ ومێژووێ ئیمە وە ناوْ تۆرک وعەرەب و فارس لە دنیا ناسیارە مەگەر کەسەیلێگ چۆ(ئسماعیل بێشکچی) وەێ گەپە ئقرار بارێ ک:

(مێژووێ تۆرک و عەرەب و فارس باێەس سەر لە نوو بنۆسریەێد.)

نەتەوەێگ ک مێژوو و فەرهەنگْ خوەێ، خوەێ نەنۆساسەێ نیەتۆیەنێ ئەرزْدای بکەێد. دفێشترْ ئەدەبیاتمانیش خوەمان کووەو نەکردیمنە.

-بەرگێ سێەمْ **زەڕینەوسیمینە** بەشێگ لە شێعرەیلْ فولکلۆر و لاوەلاوەێ کوردی لە مەڵوەنْ باشوورْ رووژهەڵات و پارێزگاێ کرماشانە.

هەر وە راس شێعر لەێ مەڵوەنە تونەرْ فەرهەنگ و مێژوو و تەنانەت باوەتەیلْ دینی و پرنسیپەیلْ کوومەڵگایی شارستانیەتە و ئەگەر لە روانگەێ کوومەڵناسیەو بنووڕیمە ئی گەپە، تۆیەنیم باردۆخْ کوومەڵگای ئی مەڵوەنە بۆنیم. ئەگەر وە راشکاو سەێرْ ئەدەبیاتْ وێەردە بکەیم؛ جی وەجی کردنْ زوورمەێ باوەتەیلْ ئائینی لە ئەستۆێ شێعر بۆیە. بەسبار کەلامْ یارسان وە گشتی وە زووانْ شێعرە هەر یە بۆیە تەنخوایێگ ئڕا پەل وەشانْ شێعر لە باشوورْ رووژهەلات و پێشوازی خەڵک لەی گەپە. دفێشترْ ئەوانەێگ ک سەرێگ لە ناو دنیاێ ئەدەبیات دێرن، کوشتیارْ شێعرن و هەوڵ و تەقەلاێان یەسە ک تەمامْ دەردەیل و خوەشیەیل و هەیسی نەیسی ئی خەڵکە وە زووانْ شێعر بۆشن، یەسە گ لەو بەشەیلْ ترەکْ ئەدەبیات خافڵ بۆنە و باوەتێگ چۆ رۆمان یا کورتەچیرۆک و باسەیلْ پسپووڕکاری کووڕپە مەنێە و تەنانەت مێژووێ لە دالگ بۆن و لە دنیا چیینیش وە شێعرەو وەترپاس. هەر وە راسەوە شێعر داهێنانْ کوومەڵگایلْ جهانْ سێەمە ئڕاێ شکانْ رچەێ چەکمە بووری ودگماتیسم. گاهس لێرە ئڕا شکانْ فەزاێ دگمەن و ئێڵیاتی ئێقەرە پەڕە سەنود. وە باوەڕ م شێعر هەرسەێ لەێ مەڵوەنە پەڕە سەنێە؛ وەلام ئەو دۆیاێ ئەدەبیات پەنکوور کردێە. کابراێ کەڵڕ ئەگەر تۆواێ نیشان بەێد ک پێشنەێ ئێڵەگەێ رەسێدە کوورە، ئاماژە وە فەردەوسی کەێد ک :

(سواری بیامد کلاهورا .....

نیەزانێ فەردەوسی حماسەسەرا بۆیە نە مێژوونوس، وەلام ئی قسە لە لاێ خوەشترە و شەقڵ کەلامە، چۆن شێعرە. چەن جار وەتمە شێعر هۆنەرتەرین هۆنەرە، دڵنیا بوون کول چشتێ نییە. ئیسە بایمنەو سەرْ شێعرەیلْ فولکلۆر؛ دۆ باوەتْ جیا هەڵوژانمە ک لە دۆ روانگەێ جیا و دۆ هۆر و را و دۆ دیالکتْ جیاباس کەێد، یەکم باوەتێگ ک پیا دانەرێە و دۆیەم باوەتێگ ک ژن بنیاتێ نایە. هەر دگیان باسْ دەرد و هەستْ

نۆستالژیکه، یەکێ لێان رۆشنبیریش دەێد و باسْ نەتەوەیی و نیشتمان پەروەری کەێد و ئەوەکە رازانْ چەو ئەبروو و بەژن و باڵا. کامێان کاریگەری فێشترێ دێرێ نیەزانم وەڵام دڵنیّام لاوەلاوە تەنیا هەستْ نۆستالژیک نییە، رۆشنبیری دانەوەیە. تۆیەنم بۆشم ژن لە باوەتْ فکریەو لانْ کەم لەێ مەڵوەنە لە پیا هەڵکەفتێ تر بۆیە.

زوورمەێ شێعرْ فولکلۆر ک پیا دانەرێ بۆیە باسْ خۆشەویستی و ئەوینە ئەزرەت وە دڵ مەنم پارچە شێعرْ نیشتمانپەروەرییێگ ئەو دی بکەم، هەر لە ئاڕازانْ پا و پێڵا بگر تا سەر و زڵف و ... هەرسەێ لە راس فرە رەنگینە و پڕە لە سناعاتْ ئەدەبی (ک پەرتخْ ئیمەیش هەر ئی بەشەسە) وەڵام دفێشتر نۆستالژیکە.هەر کەس چەوێ لە شێعرْ ئی مەڵوەنە کەفێ لە پلەێ یەکم فکْر کەێد هۆر و راێ (فمێنیستی) ها لە ئەوپەڕی ئافت و هەست و بۆیەسە رفڕنسێگ، راسیەگەێ یەسە گ لێوا نییە، ئافرەت لە کوومەڵگاێ کوردەوارێ چۆ یەێ کوێلە نووڕنە پێ و بایەخْ فرەێگ وە پێ نییەن. باوجی لە مەڵوەنْ لەکستان و مەردمانْ لەک؛ زوورمەێ شێعر، شێعرْ حماسی و نیشتمانپەروەریە ک دانەرْ ئی گەپە پیاسە و ژن وە دەنگْ موور و پایەمووری چڕێدەێ. کەمتر باوەتْ دڵدارییێگ لە ناو شێعرْ فولکلۆرْ لەکی دۆنیمن هەرسەی لە باوەتْ باردۆخْ کوومەڵگاییەو، هەر دگێان (مەڵوەنْ کەڵر و لەک) کۆت و مت یەکێگە. یەکێ لە باوەتەیلْ سەرەکی لە شێعرْ کوردی؛ شێعرْ دڵداریە و لە کوومەڵگاێ کورد وە گشتی پەڕە سەنیە وەڵام لە مەڵوەن کەڵڕ ها لە پلەێ سەرترێگ. ئەگەر سرێنجەێ ئیماژ و تەشبیە و ئستعارەگان بکەیم دەرەتان ئی گەپە ئڕامان رووشنەو بوود. ئەرهەم و تەرهەمْ ئافرەت تا شەراێ کفر و مەتەشخەڵ پەرەسی چوود :

کەوشەگەد گیوە، وە نەرم بنە پا

دۆیەتْ پەێغەمەر؛ ئامووزاێ خودا

سەوزە سەوزێگە، سەوزیش کردە وەر

دەرْم کرد لە دینْ خودا و پەێغەمەر

زوورمْ شێعرەیلْ فولکلۆر لەیٚ مەڵوەنە لە چوورا چوو باوەتْ دڵداریە گاهس یەکیٚ لە هۆکارەگانْ ئی تایبەتمەندیە، ژیانْ خێڵەکی وکووچەری بوود. کوردْ ئی مەڵوەنە وە بوونەیٚ کووچ وکووچبار وئالْف دانْ رییەن و ... فرە دڵ بەسەیٚ نیشتمان و مەڵوەن نییە، قورْخ لە زێد و ماوا لە لایٚ گرینگترە یەسە گ گەپێگ چۊ شێعر، زوورم شێعرْ دڵداری و سرۆشتی بۊیەسە نۊنەرْ فەرهەنگ و ئەدەبیاتْ ئیمە و گەپێگ چۊ هۊر و رای رامیاری لە ناوێان فرە دێر جی وەجی بوود. کوڕ و دۊیەتێگ ک تەنانەت تا زەمانْ مارەبڕین یەکتران نەینە، ئەوین ئڕایان نۊستالْژیکە.

- لە کارْ کوو کردن و ساقکردنْ ئی پەرتووکە چەنکەس هەر وە راسی خوەیان میەنیٚ کردن ک منەت مەمنوونیێانم :
- برایٚ عەزیزم کاک قودرەت دارابی
- برایٚ عەزیزم کاک سەجاد جەنفەرد (سەرکەش)
- هاوڕیٚ عەزیزم کاک عەبدۆلا عفەتی

ئـ ئا

ئا تن بەو،تن بەو، هەر مەچوورەوا   هام لە خزمەتڈ تا رووژ بوودەوا
a tin bew,tin bew,here meçûrewe
ham le xizmetid ta rûj bûdewe

ئاخ وەێ قەێرانەیلْ بەردائێبەردەوە   پەنجەێ رەزم وە بانْ شەنگْ زەردەوە
ax weê qeêraneyli berdaêberdewe
penceê r̂ezm we bani şenĝi zerdewe

ئارەزوو مەنزەرْ دۆیەتەیلْ نامی   خوەزگەو بۆنیامان وە ئەسەکامی[1]
arezû menzeri düyeteyli namî
xwezgew bünyaman we esekamî

ئاغەمانگ مانگە، بەتووڵ هسارە   مەر شەوقْ یارم ها لە گاپارە[2]
ax́emanĝ manĝe, betûî hisare   mer şewqi yarim ha le gapare

ئاگر چییەسە لێم بەو خامووشم کە   حەڵقەێ غۆڵامی خوەد لە گووشم کە
agir çîyese lem bew xamûşim ke
ȟeqĺeê x́oĺmî xwed le gûşim ke

ئاگر چییە لە ماڵ خەسۆرانەگەم   یەکێ لێ دەچوو، دەزۆرانەگەم
agir çîye le maĺi xesüranegem   yekê le derçû, dezüranegem

ئاگر داسە لێم،پێم نییەکەێ باوەڕ   ماچْ ئی سەوزە تییەرزێ یەێ کاوەڕ

---

[1] ئەسەکامی : سەکامەتی، تەندۆرستی.
[2] گاپارە : گافارە، لانکۆڵە.

agir dase lêm, pêm nîyekeê bwer̂
maçi î sewze tîyerze yeê kawer̂

ئاگر گرتمە وەک پیرە داران   بەو خامووشم کە چۆ جارْ جاران
agir girtime wek pîre daran   bew xamûşim ke çü cari caran

ئاگرێگ چییە لە جەسەم ئمشەو   پەشێوْ تنم سەوزەیٚ سیاچەو
agirêg çîye le cesem lmşew   peşêwi tinim sewzeê sya çew

ئاوەگەیٚ ئەڵوەن، چەمەگەیٚ راوەن   زڵفەگەیٚ لەیلی من کردێە پاوەن
awegeê el̂wen, çemegeê r̂awen
zil̂fegeê leylî min kirdêe pawen

ئڕا چۆجاران نییەتیەی لە راسم   پا بنەی ئەو بانْ دیدەیٚ ئخڵاسم
ır̂a çü caran nîyetyey le r̂asim
pa biney ew bani dydeê ixl̂asim

ئڕا دووسْ خاس نییم وە دنیاوا   هامە ناو کەشتی وە رۆ دەلیاوا
ır̂a dûsi xas nîym we dinyawa
hame naw keştî we r̂ü delyawa

ئڕا دۆریەگەد تیرْ خارمە   قەڵاگەیٚ باوگد وەرمەغارمە[3]
ır̂a düryeged tîri xarime   qel̂ageê bawgid wermex́arime

ئڕا ناتیدن وە شینْ گەرمم   پەلنگەگەد[4] بخەی لە بانْ تەرمم
ır̂a natîdin we şîni germim pelinĝeged bixey le bani termim

---

[3] – وەرمەغار: جۆرە ئشکەوتێکە لە بەرزایی راخ و کەمەری کێف کە زیاتر شوێنگەی کەڵی کەچە .خودی وشەی مەغار بە مانای راخ وکەمەری کێفە .نەچیرەوانان دەڵێن:کەڵی کەچ کاتییێک کە بە گولە برینداربەبێت خۆی لە وەڕمەغاردا هەشار ئەکا چۆنکە نەچیرەوان قەت باوەڕناکەیت کە کەڵی بریندار خۆی لە کەمەری کێف سەر بخات و لەویٚ هەشار بێت. هەر بۆیە لە پەندیکی پێشنان ئەڵێن: کەسیٚ کەڵ کوشیٚ، باوگیٚ کەڵ کەچ کوشتو. ئەم دێڕە شێعرە ئاماژە بەوە دەکا کە منیش لە شوێنێک خۆم دامەرزێنم کە کەس باوەڕی پیٚ نەکا.

[4] – پەلنگ : ئەو زڵفەی کە چینراوە و ئەیخەینە پشتی سەروێن.

ئڕا نییەنووڕی وەێ بەرگمەوە   یە کزەێ تنە وەێ جەرگمەوە
ıȓa nîyenûȓî weê bergimewe   ye kizeê tine weê cergimewe

ئڕا نییەنووڕی وەێ بەرگمەوە   کزەێ جەرگم تێ لە جەرگمەوە
ıȓa nîyenûȓî weê bergimewe   kizeê cergim ye le cergimewe

ئڕا نییەنووڕی وە حاڵم ئمشەو   ئەسرین چۆ سەیلاو ڕشیەێ لە دۆ چەو
ıȓa nîyenûȓîwe ȟaȋim lmşew
esrîn çü seylaw ȓşyeê le do çew

ئمڕوو دۆ رووژە تاسەێ تۆم کەردەن   بێزارم لە گیان، رازییم وە مەردەن
ımȓû do ȓûje taseê tom kerden
bêzarim le gyan, ȓazîym we merden

ئمڕوو دۆ رووژە کەڵهۆل داسە بار
لە سەرمیل نەخسێە، لە تاق چێەو بان[5]
ımȓû do ȓûje keȋhül dase bar
le sermîl nexisêe, le taq çêew ban

ئمڕوو کەڵێ دیم وە مانشتەوە[6]   داخێ ها وە بانْ داخان گشتەوە
ımȓû keȋê dym we maniştewe daxê ha we bani daxan gştewe

ئمڕوو لەێ وەرە قیامەت خێزا   خۆن لە سەرپەنجەێ نازاران رزیا
ımȓû leê were qeamet xeza   xün le serpenceê nazaran ȓzya

ئمشەو چەن شەوە دۆر لە یارانم   وەک باخچەێ بێ ئاو، عاشقە بارانم
ımşew çen şewe dür leyaranim
wek baxçeê bê aw, ée̦şqe baranim

ئمشەو دۆ شەوە شەمس و نارمە   تەپڵ شادی دەن، دووس مێمانمە

---

[5] کەڵهۆل : رازیکە بۆ جووانی ورۆمەتی کچ.

سەرمیل : هاوێنە هەواریکی خۆشە لە دەشتی زەهاو.

تاق : مەبەست تاقی گەرا یان پاتاقە کە ئەودێوی گەرمیانە.

[6] مانشت : کێوی مانشت لە ناوچەی ئەیوانی رۆژئاوا کە بۆ خۆی نۆمادی کوردە.

ımşew do şewe şems û narime
tepl̂i şadî den, dûs memanime

ئمشەو دیمه خەو قوولّەێ وەرینم   جامْ زەڕ وه دەس هاته سەرینم[7]
ımşew dymexew qûl̂eê werînim
cami zer̂ we des hate serînim

ێۆشم له خوسەد بام وەو راوەنەو[8]   دەمەگەد بخوەم وه بوونەێ قەنەو
üşim le xwised bam wew r̂awenew
demeged bixwem we bûneê qenew

ێۆشم له خوسەد بچم وه کووەێت   خوەم وه لبنانی سجیل بکەم قەێت
üşim le xwised bçim we kuweêt
xwem we libnanî sicîl bikem qeêt

ێۆشم لەی راسه بکیشم و بام   ترسم ماچەگەد سابت بوو له پام
üşim ley r̂ase bikîşim û bam   tirsim maçeged sabt bû le pam

ئەبروو بسمەلاێ سوورەێ سەر خەته   بژانگ بەێداخْ کورنگی[9] مللەته
ebrû bismilaê sûreê ser xete   bijanĝ beêdaxi kwrnĝî millete

ئەبروو بسمەلاێ سوورەێ سەر خەته
یەسه کوشتەسەم ئی کوورپه دۆیەته
ebrû bismilaê sûreê ser xete yese kwştesem ly kûrpe düyete

ئەبرووت نزیکه، جەرگْ جایڵ بڕ   برژانگد سپاس، شازایەێ کەڵڕ[10]

---

[7] – قووڵه : مەبەست دۆستی قەدیمییه. جام زەڕین له فەرهەنگی کوردەواری نیشانەی سەر کەوتوویی و پیرۆزییه. هەرواکه له فارسی «جامی جەم» لێره مەبەست وایه که چ خۆشه که خەڵاتی پیرۆزی و سەرفرازی له دەستی دۆست وەربگریت.

[8] – راوەن :شوێنگەیکی تایبەتییه که چۆم و رووباری تێایه. له ئەو دێوی پاتاق هەتا شاری خانەقین دەشتی ئەڵوەنی ناوه و له ئی دێوی پاتاق هەتا گیەڵانی خواروو یان مەنسووری راوەنی ناوه

[9] – کورنگی : کوڕەمازێ، رەسەنایەتی. ئەم دێڕه ئاماژه به رەسەنایەتی و خۆڕازاندی کچی کورد له سەر داب و نەریتی رەسەنی نەتەوه دەکا و ئەمه کردووەته ناسنامەی کوردایەتی.

[10] – ئامێتگەلیک له ئیماژ و ئستعاره پێکەوه لەم دێڕه بەرچاوه

ebrût nizîke, cergi caeĺ biŕ   birjanĝid sipas, şazaeêe keĺiŕ

ئەر ئنزار بکەم توورێ لە دەردم   کۆوان مەسووزن وە ئاخْ سەردم[11]
er inzar bikem tûzê le derdim
küwan mesûzin we axi serdim

ئەر ئنزار بکەم زەڕەێگ لە دەردم   زووان بسزیەێ وە ئاە سەردم
er inzar bikem zeȓeêg le derdim
zuwan bszyeê we ahi serdim

ئەر ئنزار بکەم زەڕەێگ لە دەردم   ئڕا کەڵهۆلْ شووخْ مل زەردم
er ınzar bikem zeȓeêg le derdim eȓa keĺhüli şûxi mil zerdim

ئەر ئنزار بکەم دەردْ دڵ فرەس   ئەڕاێ کەڵهۆلەیلْ شووخْ دیدە مەس
erinzar bikem derdi diĺ fires   ıȓaê keĺhüleyli şûxi dyde mes

ئەر ئنزار بکەم دەردْ دڵ فرەس   سەوزەێگە گردەڵ، فرەێگە چەو مەس
er ınzar bikem derdi diĺ fires
sewzeêge gideĺ, fireêge çew mes

ئەڕا بێ دووسیم بچنم گوڵان   بچوودە دەسم خارْ سەر چڵان
eȓa bê dûsîim biçinim gwiĺan   biçûde desim xari ser çiĺan

ئەر باوگد مرێ، خوەم بوومە باوگد   چۆ مار حەڵقە دەم وە دەورْ ناوکد
er bawgid mirê,xwem bûme bawgid
çü mar ḣĺqe dem we dewri nawkid

ئەر بۆد وە مەلێ بچیدە مووڵەق[12]   حەقدارْ خوەمی وە فەرموودەێ حەق

---

[11] – لە فەرهەنگی کوردەواری چەن شت بووەتە نۆمادی راستەقینە وەکوو بای شەماڵ کە لای کوردان نیشانەی هیوا و ئۆمێد و ئارەزووە و دژی ئەوە بای زەلانە. هەروەها هەناسەی گەرم وهەناسەی سەرد. کاتێک ئەڵێن :هناسد لە جی گەرم هەڵسێد، واتە پشت گەرمی و پشت گیرييد هەیە و کاتێک ئەڵێن : هناسەێ سەردم، واتە ناهمێد و رەنجەڕۆم. هەروەها لێرە پەرادۆکسێک هەیە، سەرما قەت ناسووتێنێت ئەم سووتیانە کە لێرەدا باسێ ئەکرێت بە مانای وشک هەڵاتن و سیس بوونە.

er büd we melê biçîde mûleq
ȟeqdari xwemî we fermûdeê ȟeq

ئەر بەشم نێەید لە پشتْ پاگەد　　　خودا بکوشێ یەکە براگەد
er beşim nêeyd le pşti paged　　xwida bikwşê yeke biraged

ئەر بەشم نێەید لە پشتْ پۆزد　　　خودا بکوشێ کوورپەێ عەزیزد
er beşim nêeyd le pişti püzid　　xwida bkwşê kûrpeê ézîzid

ئەر پیر پەرەسی، لێوەم کردیدە　　　عەقڵ و فام لە بانْ کەلەم بردیدە
er pîr peresî, lewem kirdîde　éqĺ û fam le bani kelem birdîde

ئەر پیر پەرەسی، جڵەوْد گیر دە　　لیمووەگەد دەر بار تڵفەگەد شیردە[13]
er pîr peresî, ciĺewid gîr de
lîmuweged der bar tiĺfehed şîr de

ئەرتووای ساکن بوو دڵەێ پڕ خەمم　دەمـْد چۆ گوڵتووپ پەرت کە دەمم
er tuway sakin bû diĺeê pir̂ xemim
demid çü gwĺtûp pert ke naw demim

ئەر دووس بزانێ حاڵ من چۆنە　　　نە چەتر هیلێ نە خاڵ لە سینە
er dûs bizanê ȟaĺi min çüne　　ne çetir hîlê ne xaĺ le sîne

ئەر دووس بزانێ م ئەڕاێ چۆنم　　　بوو کزەێ کەواو تێ لە دەرۆنم
er dûs bizanê mi er̂aê çünim　bû kizeê kewaw te le derünim

ئەر دووس دڵێ بوو دووس بکەێ وە سەر
کونەگەێ کووڵێ کەێدن وە سەنگەر
er dûs diĺê bû dûs bikeê we ser
kwinegeê kûĺê keêdin we senĝer

---

[12] - موولەق : هەلهەلەی ئاسمان

[13]– ئەم پارچە شێعرە دوو دێڕە کە وایە :

ئەپیر پەرەسی ، جڵەوْد گیر دە　　　لیمووەگەد دەر بار تڵفەگەد شیر دە
کەشکا بویاتام لە جی ئەو تڵفە　　　شەکەر بنووشام لە سای ئەو زڵفە

ئەر قەڵخانیگید؛ ت باوەیاگار   ئەگەر جافێگید؛ ت وەیسْ نازار

er qel̂xanîgîd, ti baweyagar   eger cafêgîd ti weysi nazar

ئەر بسەڵمانید؛ تن خاسْ عەلی   ئەگەر عەرەوید؛ تن شێخْ مەنەلی

er bisel̂manîd, tini xasi élî   eger érewîd tini şexi menelî

بەو تا بکەریم دۆ دەس لە گەردەن   هەر وازێ نەکەیم تا رووژْ مەردەن[14]

bew ta bikerîm do des le gerden
her wazê nekeym ta rûji merden

ئەر مردن راسە؛ رازیم وە مەردەن   مردن تەوقێگە هەر ها لە گەردەن

er mirdin r̂ase, r̂azîm we merden
mirdin tewqêge her ha le gerden

ئەر مردن راسە رازیم وە مردن   عاجزم لە دەسْ دۆجا دووس گردن

er mirdin r̂ase,r̂azîm we mrdin
éacizim le desi do ca dûs girdin

ئەر نییەتیەی، نییەتیەی، جار وە جارێ بەو
وە تاسکی دەربەسْ گووشەێ شارێگ بەو

er nîyetyey ,nîyetyey ,car we carê bew
we taskî derbesi gûşeê şarêg bew

ئەزرەتم یەسە بنیشم وە لاد   رازْ دڵەگەم بۆشمەێ ئەڕاد

---

[14]– لێرەدا شاعێر رجا لە دڵداری خۆی ئەکا و سوێندی ئەدات. بەڵام چۆنیەتی سوێند دانی دڵدار، لە ئەوپەڕی جووانییە.باوەیاگار بە پێ ئائینی یارسان یەکێک لە رێبەرانی یارسان بووە کە لە شەڕێک لە گەڵ دژمنان لە ناوچەی گووران ئەکوژرێت و گڵکۆی زیارەتگای یارسانە. وەیسی نازار کە لە هەورامانە و بە هەڵە ئەیڵێن کە گڵکۆی «اویسی قرنی» یەکێک لە هاو ڕێیانی حەزرەتی عۆمەرە و خاسْ عەلی رەوادگایکی لە قەراخی پارێزگای ئیلامە کە ئەڵێن ئێمام عەلی ئەم شوێنەی تەوەڕک کردووە و شێخی مەنەلییش ئەڵێن لە هاوڕێیانی ئێمام عەلی بووە. من لە کتیبێک کە لە بەر دەستمە و ناوی «تاریکخانە»یە کە ناوی راستەقینە و مێژووی هەمووی گوندەکان و شارەکانی پارێزگای کرماشانە، بە وردی لە سەر ئەمانە و«سم دۆڵدۆڵ» و «قازیوەن» و «پەنجەعەلی» و ... هتد باسم کردووە و بە بەڵگەنامە گەیاندوومە کە ئەم شوێنەوارانە کە تەقەدۆسیان هەیە هیچ پەیوەندییکی بە ئائینی ئیسلامەو نییە بەڵکوو ئەم شوێنگەلە گڵکۆ یان خەزینەی مادەکان هەتا سەردەمی ساسانیەکانە و کورد بۆ پاراستنیان لە غارەتی عەرەب ئاوا ناوگەلێک لە سەریان داناوە.

ezretim yese binîşim we lad   r̂azi diľegem büşimeê er̂ad

ئەسپم بی وە چوو، زینم بۆ وە مەرد
بردنەمەو دیارْ گڵکووێ سەنگْ سەرد[15]
espim bî we çû, zînim bü we merd
birdinemew dyari giľkûê senĝi serd

ئەسرین لە دیدەم ڕەوانە ئمشەو   جەرگم ها وە دەمْ کەوانەو ئمشەو
esrîn le dîdem r̂ewane ımşew
cergim ha we demi kewanew ımşew

ئەڤداڵ یەکێگە کەشکووڵ وە دەس بوو
چۆ بوڵبوڵ دایم ماوائ قەفەس بوو
evdaľ yekêge keşkûľ we des bû
çü buľbuľ daym mawaê qefes bû

ئەگەر بزانم شەو جییەگەد کامە   لە تێ دەرْد کەم وە قۆرپەێ لامە[16]
eger bizanim şew cîyeged kame
le te derid kem we qorpeê lame

ئەگەر خار نەودن وە پەرچینْ گوڵ   مرائ مەتڵەوان کول مەیوون حاسڵ
eger xar newdin we perçîni gwiľ
miraê metľewan kwl meyû ḧasiľ

ئەگەر دووسمی بەو دەمد بۆنم   پەێ ت سەرگەردانْ ڕۆ سەرزەمینم
eger dûsimî bew demid bünim
peê ti sergerdani r̂ü serzemînim

ئەگەر دووسمی بەو دەمد بۆنم   هەر وەختە دەرچوو گیانْ شیرینم
eger dûsimî bew demid bünim

---

[15] – لێرە شاعێر مەبەستی مردن و فەوتانە .ئەسپی چووین ئستعارەیە بۆ تابووت کە لە چێوە وزین کە بووەتە مەرد مەبەست ئەوانەیە کە تابووتەکە یان لە سەر دەستە و ئەیبەن بۆ گۆڕستان.

[16] – لامە : لامە یان لارێژ جۆرە تفەنگێکە. مەبەستی شاعێر وایە کە بۆ خاتری تۆ شەڕیش ئەکەم

her wexte derçû gyani şîrînim

ئەگەر دووسمی پا بنە ئەو وەر   تاگەر چۆ خانان بکیشی ئەو سەر
tager çü xanan bikîşî ew ser   eger dûsimî pa bine ew wer

ئەگەر دووسمی درارەم لە خەم   وەنە بێزارم لە تارفْ دەم
wene bezarim le tarifi dem   eger dûsimî dirarem le xem

ئەگەر کوشیدەم بپرس خەتام چەس؟
زلْفان سییەێ شووخ، دۆ ئەبروو پەێوەس
eger kwişîdem bipirs xetam çes?
ziĺĺan sîyeê şûx,do ebrû peêwes

ئەگەر کوشیدەم بپرس خەتام چەس؟
لە چووەم تووریاگە شووخ ئەبروو پەێوەس
eger kwişîdem bipirs xetam çes?
le çuwem tûrryage şûx ebrû peêwes

ئەگەر من مردم دەێن وە ملد بوو   نایدە ماڵمان، کوورەێ[17] دڵد بوو
eger min mirdim deên we milid bû
nayde maĺiman kûreê diĺd bû

ئەگەر مەیلەگەد دایدە وە کەسێ   دەسد وە زریەێ ئێمام نەڕەسێ
desid we zryeê ıêmam neȓesê   eger meyleged dayde we kesê

ئەگەر مەیلەگەد وە کەسێ دایدە   بچوو بارەوەێ یە خەڵەتیایدە[18]
biçû bareweê ye xeĺetyayde   eger meyleged we kesê dayde

ئەگەر نازاری بکیشم نازد   وە یاوْ ئاڵەو[19] بامە پێشوازد
we yawi aĺew bame peşwazid   eger nazarî bikîşim nazid

---

[17] – کوورەێ دڵ : تووشی داڵغە و پەژارە بوون.

[18] – خەڵەتیان : خاپڵی، خۆ خافلاندن

[19] – یاوی ئاڵ : ئاڵ هەم بە مانای رەنگی سوورە و هەمیش بە مانای یابووی رامە.

ئەگەر ناو نارم وە وڵاتەوە   لاشەم هەڵپێچن وە خەڵاتەوە[20]

eger naw narim we wiĺatewe   laşem heĺpêçin we xeĺatewe

ئەگەر ناوەگەد فراموشم بوو   سفێدی کەفەن باڵا پووشم بوو

eger naweged firamûşim bû   sifêdî kefen baÎa pûşim bû

ئەگەر وە سیکار دڵ مەیوو ساکن   یە تن، یە سیکار، حازر و باتن

eger we sîkar diĺ meyû sakin   ye tin, ye sîkar h́azir û batin

بەو سیکار مەکیش؛ لێود گرێ بار   دێان تڵاگەد مەیوو لەکەدار

bew sîkar mekîş, lêwid girê bar   dêan tiĺaged meyû lekedar

ئەڵوەن ئاوەگەد ها وە قینەوە   گل مەخوەێ وە دەورْ خانەقینەوە

eĺwen aweged ha we qînewe
gil mexweê we dewri xaneqînewe

ئەڵوەن کوورەو نەۆد ئڕا ئاوەگەد   قیقەێ نازارانْ پاێ سراوەگەد

eĺwen kûrew neüd ır̂a aweged
qîqeê nazarani paê siraweged

ئەملّە[21] داسە بار دۆیا خێڵانە   قوو قوو بایەقوشْ دەیشتْ گیەڵانە

emĺe dase bar düya xêĺane   qû qû baêeqwşi deyşti gyeĺane

ئەو باڵابەرزە ئەو کەت[22] وە سەرە   منیش کوشتێە خوەێ بێخەوەرە

ew baĺaberze ew ket we sere   minîş kwiştêe xweê bêxewere

ئەو باڵابەرزە لە دۆر دیارە   چمان گوڵخۆمچەێ ئەوەڵ وەهارە

---

[20] – ناو نان یان ناوزێە کە لە فارسیدا بووەتە «نامزەد» بە مانای دەزگیرانییە و خەڵات جگە لە مانای پاداشت، بە مانای کەفەنە. مەبەستی شاعێر وایە کە ئەگەر ناوی من وەکوو دەزگیران لە سەری تۆ نەبێت و دۆنیا ئەوە نەزانێت؛ باشتر ئەوەیە کە خۆم لە کەفەنێک بپێچم و بمرم.

[21] – ئەملّە : ئووردووگا، کۆمەڵی عەسکەر، ناوی پێشووی شاری گیەڵانی ڕۆژئاوا

[22] – کەت : کەت و گوڵوەنی، جۆری سەروەنە. مامۆستا زیرەک وا خوێندوویەتی :

ئەو باڵابەرزە، ئەو تەل بە سەرە   ئەمنیش کوشتووە خۆی بێخەبەرە

ew baɫ̂aberze le dür dyare   çiman gwiɫ̂xomçeê eweɫ̂ wehare

ئەو باڵابەرزە، لەورە وساگە   چەتر لە بانْ گوونا بەساگە

ew baɫ̂aberze, lewre wisage   çetir le bani gûna besage

ئەو بڕکە ماڵە لەو پاچە دیمە   لە دەرْ ماڵێان گوڵ داگە خەیمە

ew bir̂ke maɫ̂e lew paçe dîme

le deri maɫ̂êan gwiɫ̂ dage xeyme

ئەو رووژ وە گووش بۆم کەوکێ مەشاقان

تمەز لەیلی بۆ مەجنوون مەلاوان

ew r̂ûj we gûş büm kewkê meşaqan

timez leylî bü mecnûn melawan

ئەورێ ئڵاوردێە وارانێ نییە   قووڵەم مەیلەگەێ جارانێ نییە

ewrê ıɫ̂awrdêe waranê nîye   qûɫ̂em meylegeê caranê nîye

ئەورێ ئڵاوردێە وە لا وەیسەوە   لەیل وە توو خفتان ها وە دەیشتەوە

ewrê ıɫ̂awrdêe we la weysewe

leyl we tû xiftan ha we deyştewe

ئەورێ ئڵاوردێە وە لا وەیشتەوە[23]   لەیل وە توو خفتان ها وە دەیشتەوە

ewrê ıɫ̂awrdêe we la weyştewe

leyl we tû xiftan ha we deyştewe

ئەو کلْ چەوە ت دایدن لە من   ئەر کەوەر کوو[24] بۆیام هەڵکنیام لە بن

ew kili çewe ti daydin le min

er kewer kû büyam heɫ̂kinyam le bin

ئەێ دڵ دۆیاێ دڵ، یە چۆ ژیایدە

---

[23]– وەیشت : وەشت، لە فەرهەنگی کوردەواری هەر بادێک ناویکی هەیە و خەڵکان باوەڕێکیان لە سەری هەیە وەکوو بای شەماڵ، بای زەلان، بای وەشت. بادێک کە لە باشووری رۆژهەڵاتەوە دێت

[24]– کەوەر کوو : کێفی «کەبیر کوە» کە گەورەترین ئاڵقەی کێفییە لە پشتکۆ. کەبیر گۆڕاوەتە کەوەر کە بە مانای گەورەیە.

مەگەر ت سەنگی، لە سەنگ ژەنیایدە[25]
eê diĺ düyaê diĺ ye çü jyayde
meger ti senĝî, le senĝ jenyaîde

ئی بڕکەماڵە؛ ڕزْ پشتیان!   خوونی قەسایقەس[26]، کەسم نەیشتیان
î bir̂ke maĺe, r̂izi piştean   xünî qesaêqes, kesim neyştean

ئی بەختْ خوەمە، چۆ بەختْ گورگە
وە هەر جایگ مەچم، هەر برنگای برنگە
î bexti xweme çü bexti gwirgewe
her caêh meçim,her birnĝaê birnĝe

ئی تاوسانە چ وەختْ گەرمە   تەک دەرەو ئی لا چ وەختْ شەرمە
î tawisane çi wexti herme   tek derew î la çi wexti şerme

ئی خوەرْ زەردە کەی بوودن ئاوا   شەوقی ها لە لای خەسورە و زاوا
î xweri zerde keê bûdin awa   şewqê ha le laê xesüre û zawa

ئی خوەرْ زەردە کەی بوودن ئاوا   بوودە دیوان بەی خەسورە و زاوا
îxweri zerde keê bûdin awa   bûde dêwan beê xesüre û zawa

ئی خوەرْ زەردە کەی تووای بنیشی   بۆشن وە کەڵهۆل نازم بکیشی
î xweri zerde keê tuwaê binîşê
büşn we keĺhül nazim bikîşê
ئی ڕازْ دڵەگەمە بۆشم پەری سەنگ
سەنگ سیا مەیوو، مەگیلوو لە ڕەنگ
î r̂azi diĺegeme büşim perî senĝ
senĝ sya meyû, megîlû le r̂enĝ

ئێڵەیل دان لە بار،دووڵەیل بۆن خالی سەوزە چییەو ژێرْ تیرمەی متقالی
ıêĺeyl dan le bar, dûĺeyl bün xalî
sewze çîyew jêri tîrmeê mitqaĺî

---

[25] – ژەنیان یان ڕەژیان بە مانای پێک هاتن و دۆرست بوونە.
[26] - قەسایقەس : قەساس کردن

ئێوارەد وە خەێر، بەرێەگەد ئاوا   بگرەمە ناوش، چۆ کوورپە ساوا
ıêwared we xeêr, berêeged awa
bigireme bawiş çü kûrpe sawa

ئێوارە دیمەد، خوەزێو نەیامەد   نیشانم دایدە گووشەێ قێامەت
ıêware dîmed, xwezêw neyamed
nîşanim dayde gûşeê qêamet

ئێوارە دیمەد قالی تەکانی   وە بوونەێ قالی، چەو لێم قرپانی
ıêware dîmed qalî tekanî   we bûneê qalî, çew lêm qirpanî

ئێوارە دیمەد لێو وە خەنەوە   نازاری لە لاێ خودا و بەنەوە
ıêware dîmed lêw we xenewe   nazarî le laê xwida û benewe

ئێوارە دیمەد وەو جەڵاڵەوە   خوڵکم نەکردی بامە ماڵەوە
ıêware dîmed wew ceľaľewe xwiľkim nekirdî bame maľewe

ئێوارە وەختێ، گایلەو بەسانێ   ئەر دووس مەیلێ بوو، دژمن چووزانێ
ıêwre wextê, gaylew besanê er dûs meylê bû, dijmen çûzanê

بـ ب

باخەوان کوور وای[27] وادەێ گوڵ وێەرد

نەرگز لە چیمەن پاپەیل کردگە زەرد

baxewan kûr way wadeê gwiʃ wêerd
nergiz le çîmen papeyl kirdge zerd

باریکە رێیگ داشتم،پەری ماڵ ئەو ماڵ

ئەویش کوورەو کرد شنەێ بائ شەماڵ

barîke r̂êîg daştim, perî maʃ ew maʃ
ewîş kûrew kird şineê baê şemaʃ

بازێگم دەرچییە وە تنافەوە   سێادەیل دینەسەێ وە کوو قافەوە

bazêgim derçîye we tinafewe sêadeyl dîneseê we kû qafewe

بادە بادەمە، خوداوەن سازم   سەنگْ سەرچشمەێ نشاتەێ[28] بازم

bade bademe, xwidawen sazim
senĝi serçeşmeê nişateê bazim

باڵاد لە وێنەێ چنارْ باخان   ناو مەمانەگەد، وەفرْ ئێڵاخان[29]

---

[27] – کوور وای :کوێر بووی

[28] – نشات : بەرزایی، بڵێندی

[29] – وەفر ئێڵاخان : ئستعارەیە وەکوو بای شەماڵ. هەروەها خەڵک بە گشتی لە سەر ئەم باوەڕەن کە دوایین بەفری ئێڵاخان وەکوو ئاوی زنیان یان حەیاتە و شەفا بەخشە.

baɫ̂ad le wêneê çinari baxan   naw memaneged,wefri iêɫ̂axan

باڵاگەد بەرزە چۆ تۆ[30] هەڵچیدە   نییەزانم دۆیەتی یا شۆ کردیدە
baɫ̂aged berze çü tü heɫ̂çîde   nîyezanim düyetî ya şü kirdîde

باڵاگەد بەرزە وە بەرزانەوە   خاڵ وەێ ئاشیەێ ساێ لەرزانەوە[31]
baɫ̂aged berze we berzanewe   xaɫ̂ weê aşyeê saê lerzanewe

باڵاگەێ بەرزە،بەرز لە لێ کەفێ خوەزگەم وەو کەسە شەو لە لاێ خەفێ
baɫ̂ageê berze, berz le lê kefê
xwezgem wew kese şew le laê xefê

باڵاگەێ بەرزە مەلەقیەێ چۆ نەێ   چەترەگەێ لە بان گونا حەڵقە دەێ
baɫ̂ageê berze meleqyeê çü neê
çetregeê le bani gûna ḣ́eɫ̂qe deê

باڵا وەێ بەرزی، قەد وەێ ئەنازە   بمارکد بوو ئی فرمْ تازە
baɫ̂a weê berzî, qed weê enaze   bimarkid bû î firmi taze

باڵا وەێ بەرزی، نزمی وە قایە[32]   خاکْ ژێرْ کەوشەگەد وە من زێایە
baɫ̂a weê berzî, nizmî we qaêe
xaki jêri kewşeged we min zêaêe

باڵا وەێ بەرزی قوتنی داراوە   قەرەهوون[33] وە بانْ بەرزی باڵاوە
baɫ̂ weê berzî qwitinî darawe   qerehûn we bani berzî baɫ̂we

باڵا وەێ بەرزی مەمانوو وە بەت   مەر ترنگەێ ئاوانْ سووان لە ڕۆ تیەت
baɫ̂a weê berzî memanû we bet
mer tirnĝeê awani suwan le r̂ü tyet

---

[30] – داری تۆ کە زوو بە زوو شین ئەبێت و ریک و پیکە و کەس هەرەسی ناکا

[31] – ئاشیە : زڵف، گیس. لەرزانە : ئاوێزیکە وەکوو خشڵ کە لە سەر زڵفان دەکەن.

[32] – قایە : قایدە، هەر ئەم وشەی عەرەبی «قاعدە»یە

[33] – قەرەهوون : قاوی گیس کە ئەکەوێتە سەر سینگ و بۆ جووانی خنیەی لێ ئەدەن

باڵ كه له خفتانْ سیمْ زەڕەوه بەرزی مل وه بانْ کاڵای واڵاوه[34]
baɫ ke le xiftani sîmi zer̂ewe
berzî mil we bani kaɫaê waɫawe

بایەد یەیٚ جەفایٚگ ئڕام بکیشی چیده لایٚ قووڵەم، فره نەنیشی
bayed yeê cefaêg ır̂am bikîşî çîde laê qûɫem, fire nenîşî

بچمەو شوونْ میلکانەگەد چۆ مەل بێەم دوور[35]
لەبه داد بکەم، گلارەم بوو کوور
biçime şûni mîlkaneged çü mel bêem dûr
lebe dad bikem, gilarem bû kûr

بچمەو شوونْ میلکانەگەد له دڵ بناڵم جی شەو خەفتند وه گوڵ بکاڵم
biçimew şûni mîlkaneged le diɫ binaɫim
cî şew xeftinid we gwiɫ bikaɫim

برقْ بڵەیٚ[36] زنج ڕۆ مەوجْ خاره هەیٚ دۆیەت کوشتیدەم وه بێ مەیاره[37]
birqi biɫeê zinc r̂ü mewci xare
heê düyet kwştîdem we bê meêare

بکەرەم وه نەزرْ مەرده و نامەردەت وه نەزرْ زڵفەیلْ شەو پەشێو کەردەت
bikerem we nezri merde û namerdet
we nezri ziɫfeyli şew peşêw kerdet

بنووڕ وه زەردەیٚ زامْ هزار چڵەوه جوور بوڵبوڵ مەیلم ها وەیٚ گوڵەوه
binûr̂ we zereê zami zami hizar çɫewe
cûr buɫbuɫ meylim ha weê gwiɫewe

بنووڕ وه کەڵهۆل سەر کردێه پەتی منیٚ وه نەمامْ باخْ دەوڵەتی
binûr̂ we keɫhül ser kirdêe petî

---

[34] – کاڵایٚ واڵا : واڵ به تەنی تەنها به مانای ڕەنگی روون و بازه و هەروەها به مانای هەڕاق یان گەورەیه. کاڵایٚ واڵا به مانای کەل و پەلی خان یان والییه.
[35] – دوور : گەڕیان، به بێهۆ خول خواردن
[36] – بڵه : بڵباس، بریقه، ڕۆناکی،تیژی
[37] – مەیاره : مۆدارا، مەدارا، بێ مدارا، بێ ئەندیش

minê we nemami baxi dewɫetî

بنوورٍ وەو کەڵە چۆ مەکەێ سمکوو
ئاو مەخوەێ لە بانْ گوڵخۆمچەێ لیموو
binûr̂ wew keɫe çü mekeê simkû
aw mexweê we bani gwiɫxomçeê lîmû

بنوورٍ وەێ مانگە چۆ ئاخڵ دایە   سەوزەێ باڵابەرز قەراوڵ نایە
binûr̂ weê manĝe çü axiɫ daêe
sewzeê baɫaberz qerawiɫ naêe

بنوورٍ وەێ مانگە چەنە چەنێگە   چەنە گوڵتلاێ لاێ سەروەنێگە[38]
binûr̂ weê manĝe çene çenêge çene gwiɫtiɫaê laê serwenêge

بنوورٍ وەێ مانگە یە چەنێ بەرزە   ماچْ دووس کردن هەر ئیمشەو فەرزە
binûr̂ weê manĝe ye çenê berze
maçi dûs kirdin her îmşew ferze

بنۆسن لە بانْ تاقْ تاق وەسان   تا کەێ بکیشم جەورْ ناکەسان
binüsin le bani taqi taq wesan   ta keê bikîşim cewri nakesan

بنۆسن لە بانْ سکەێ نادرشا   هەر کەس یار نەێرێ باێدە کرماشا
binüsin le bani sikeê nadir şa
her kes yar neêrê baêde kirmaşa

بنۆسن لە بانْ سکەێ دۆ قۆرووشی   هەر کەس یار نەێرێ سییە بپووشێ
binüsin le bani sikeê do qorûşî her kes yar neêrê sîye bipûşê

بنۆسن لە بانْ سەنگْ مەزارم   شەهیدْ عشقم، مەکەن ئازارم
binüsin le bani senĝi mezarim   şehîdi éişqim, meken azarim

بـۆشن وە قووڵەم دی نەوسێد و باێ   باڵاێ عەزیزە، بنیشم لە ساێ
büşin we qûɫem dî newsêd û baê

---

[38]– گوڵتلا : ئاوێز، خشڵ، قەوە، شخڵ

baꞁaê éezîze, binîşim le saê

بۆشنە دووسەگەێ لە ئێڵاخ نیشم   قوتیەگەێ کل کەێد سیکار بکیشم

büşine sûsegeê le ıêꞁax nîşim

qwtyegeê kil keêd sîkar bikîşim

بوو ئەتـْر لە زلْف، بوو گولْ لە نەفەس

سەوزەلْەێ گردەلْ، سات لە بانْ دەس

bû etir le ziꞁꞁ, bû gwiꞁ le nefes

sewzeꞁeê girdeꞁ, sat le bani des

بوو گولْ، بوو ئەتـْر، بوو رازانْ شەو

مەلەیل دانەو یەک چۆ بەچگە مەرتەو[39]

bû gwiꞁ, bû etir, bû r̂azani şew

meleyl danew yek cü beçge mertre

بوو هەناێ هەفت رەنگ لە دەسـْد مەیوو

بوو گولاو لە چالْ نەفەسـْد مەیوو

bû henaê heft r̂enĝ le desid meyû

bû gwiꞁaw le çaꞁi nefesid meyû

بەرزی، بلێنی، سەولْی، چناری   ت نەزەر کەردەێ پەروەردگاری

berzî,biꞁênî,sewꞁî,çinarî   ti nezer kerdeê perwerdigarî

بەرزی مل وە بانْ ژێر پیرانەوە   مەر برجْ بڕنەو وە نیشانەوە

berzî mil we bani jêr pîranewe

mer birci bir̂new we nîşanewe

بەرگێ لە دەوار[40] بکردای لە وەر   مەر ئەوسا دەرچوو دۆد لە تەوقْ سەر

---

[39] – مەرتەو : مەکتۆخانە، جی خوێندن، خوێندنگا

[40] – دەوار : رەشماڵ. لە پێشوو ئەو کەسەی کە ئازیەتبار بووە لەتە دەوارێک کە هەر بە رەنگی رەش بووە لە بەر کردووە و هەتا سەرساڵی مردووەکە لە بەری بووە. هەر ئێستەش لە کاتی «چەمەری» دانان، ئەوانەی کە چەمەری ئەخوێنن بەرگێک لە دەوار ئەیکەنە بەری خۆیان.هەروەها لە رەشماڵەکاندا رێگەیەک دەرباز بووە بۆ دۆکەڵ کە (گاکەوتەرە)ی پێ ئەڵێن

bergê le dewar bikrday le wer
mer ewsa derçû düd le tewqi ser

بەدبەختی بەختم پەخشە لە عالّەم
هەر سەورْ بێ جەخت مەیوو لە تالّەم[41]
bedbextî bextim pexşe le éal̂em
her sewri bê cext meyû le tal̂em

بەو بالّا بگریم وە ئەغدْ بالّا   بوو بنیەیم وە بوو شەمامەێ ئالّا
bew bal̂a bigrîm we ex́di bal̂a
bû binyeym we bû şemameê al̂a

بەو بکەیم وە بانْ یەێ بەرزی یالّێ   بزانیم دۆیەتە چە لە چە زانێ
bew bikeym we bani yeê berzî yal̂ê
bizanîm düyete çe le çe zanê

بەو بنوورٍ وەێ زامْ وە ناسوور کەفتەم
نییەزانم بووْد لە کام دووس ژنەفتم
bew binûr̂ weê zami we nasûr keftem
nîyezanim bûwid le kam dûs jneftem

بەو تا بچنیم گوڵ لە گوڵزاران   بادە بنووشیم چۆ جارْ جاران
bew ta biçinîm gwil̂ le gwil̂zaran bade binûşîm çücari caran

بەو تا بکەیمن دووسیمان لە نوو   تۆ دارْ نارنج، من دارْ لیموو
bew ta bikeymin dûsîman le nû
to dari barinc, min dari lîmû

بەو تا بکەیمن دووسیمان لە نوو   تۆ دارْ نارنج، من لە سایەێ توو
bew ta bikeymin dûsîman le nû

و گاکەوتەرە لەتە دەوارێکە کە ئەکەوێتە سەرۆی رەشماڵ و دۆکەڵ لێ دەر ئەچێت، شاعێر لێرە وەکوو تەشبیە بە کارێ هێناوە.

41 – سەور بێ جەخت : لاهنایکە بۆ دەر بڕینی چارەڕەشی. خەڵک بە گشتی لە سەر ئەم باوەڕەن کە لە کاتی پژمین، ئەگەر تاکە بێت ئەوە سەورە و ئەشێ ماوەیەک سەبر بکەیت و ئەگەر دووانە بێت ئەوە جەختە و ئەشێ زوو بە زوو کارەکە تەواو کەیت.

to dari barinc, min le sayeê tû

بەو بکەیم وە بانْ بەرزی بیّاوان   کوردەماڵ خوەشە لە نوو وەهاران
bew bikeym we bani berzî beawan
kwirdemaľ xweşe le nû weharan

بەورە سەرینم پەریم باوەر موور[42]   دەنگد بێترە لە سدر و کافوور
bere serînim perîm bawer mûr   denĝid bêtire le sidr û kafûr

بەورە سەرینم دەم وە موورەوە   بسپارەم وە خاک، هەم بچوورەوە
bewre serînim dem we mûrewe
bisparem le xak, hem biçûrewe

بەوە ماڵەگەم شەو مەچوورەوا   هام لە خزمەتد تا رووژ بوود ئاوا
bewe maľegem şew meçûrewa
ham le xizmetid ta rûj bûdewa

بیّازەێ گەردەن وە ملوانـْکەو   دەسد عەزیزە وە کلوانـْکەو
bêazeê gerden we milwanikew   desid ézîze we kilwanikew

بیلا بمرم ، بچم لە کیسـْد   یا بووم وە قوربانْ خەرمانەێ گیسـْد
bîla bimirim biçim le kîsid
ya bûm we qurbani xermaneê gîsid

بیلا بوواریٚ نم نمەێ واران   بەێدن لە چەکمەێ زەڕین سوواران
bîla buwarê nim nimeê waran
beêdin le çekmeê zer̂în suwaran

بیلا بوواریٚ نم نمەێ واران   تەڕ بکەێ دڵنگْ زەڕین سوواران
bîla buwarê nim nimeê waran
ter̂ bikeê diľinĝi zer̂în suwaran

---

[42] – موور : یەکێک لە مەقامگەلی هوورەیە کە تایبەتی ئازیەتی دانانە. ئەم مەقامە کە بە «پایەمووری»یش بە ناو بانگە لە پێشوو لە لاینی ژنانەوە خوێنراوە و مەقامیکی تایبەتی بە ژنان بووە.

بیلا چەترەگەد مەسنەوی کاڵ[43] بوو نە کوڵ نە دریژ، نە زەمین ماڵ بوو
bîla çetreged mesnewî kaɫ bû
ne kwiɫ ne dirîj, ne zemîn maɫ bû

بیلا قەورەگەم لە قەورەیل دۆر بوو
نزیک وە نەجەف، داخڵ وە نۆر بوو[44]
bîla qewregem le qewreyl dür bû
nizîk we necef, daxiɫ we nür bû

بیلا من بمرم بوومە گڵکووان[45] گیا سەوز نەکەێ پەێ بەسەزووان
bîla min bimrim bûme giɫkuwan
gya sewz nekeê peê besezuwan

بیمەسە شووان یەی برکە پەسێ
کەرخودا[46] نیشتێە و خوەم بێەمە دەسێ
bîmese çuwani yeê biȓke pesê
kerxwida nîçêe û xwem bêeme desê

بیوە خوەردمی، بیوە خاوْمی بیوە ت بیناێ هەر د چاوْمی
bîwe xwerdimî, bîwe xawimî bîwe ti bînaê her di çawimî

---

[43] –مەسنەوی : مەسنەوی یان مەسنەوی کاڵ جۆرە چنینیکی تایبەتیە لە گیس کردنی مۆی سەر.

[44] – ئاماژە بە بابەتیکی ئائینی شیعە دەکا. گەلی شیعە لە سەر ئەم باوەڕەن کە ئەگەر مردووەکەیان لە شاری نەجەف کە گڵکۆی ئێمام عەلییە یان کەربەلا کە گڵکۆی ئێمام حسەینە دابنێن سەواوی هەیە.

[45] – گڵکووان : پاشگری «کووان» زۆرتر بۆ چشتی کەم بایخ بە کاری دێنن وەکوو «سڕ کووان» یان «لاسکووان». گڵکۆ بە مانای قەبرە بەڵام «گڵکووان» بە مانای کوومەی خاکی بێ بایخە.

[46] – کەرخودا : سەردەستەی بێریڤانان کە خۆی خاوەنی ران بێت.

پـ پ

پاڵ ده وه پشتی دیواخانه‌وه   چۆ گوڵ برۆزیه[47] وه مێوانه‌وه
paĺ de we pştî dîwaxanewe   çü gwiĺ brozye we mêwanewe

پا وه پاوینک، مل وه‌ێ کووته‌وه[48]   ده‌سم قت بکه‌ن وه لیمووته‌وه
pa we pawînik, mil weê kûtewe
desim qit biken we lîmûtewe

پۆز مه‌ر تریفه‌ێ وه‌فراو له ڕۆ تیه‌ت   ده‌سد چۆ داتیر له من بکه لۆیه‌ت
püz mer tirîfeê wefraw le r̂ü tyet
desid çü datîr le min bike lüyet

په‌ڕاو و بێستۆن هه‌ردگ برا بۆن   فه‌ڵه‌ک کارێ کرد له یه‌ک جیا بۆن
per̂aw û bêsitün her dig bira bün
feĺek karê kird le yek cya bün

په‌ریشان کردێه زڵفێ چۆ له‌ولاو لفت[49] دانه‌ێ گه‌وه‌ر، نه‌فه‌س بوو گوڵاو
perîşan kirdêe ziĺfê çü lewlaw
lift daneê gewher, nefes bû gwiĺaw

په‌شێوم کردێه سائ زڵفْ لێوه‌د   شه‌وان هام له خه‌و مه‌وینیام شێوه‌د
peşêwim kirdêe saê ziĺfi lêwed

47- برۆزیان : خۆ نیشان دان، خۆ ته‌یار کردن

48- کووت : کۆت، کۆت و به‌ند

49- لفت : لفت و گفت، قسه کردنه‌وه،هه‌ڵس و که‌وت

şewan ham le xew mewînyam şêwed

پەنج تیر داسە لێم، هەر پەنج پەیەڵپەێ

کەوتر وەو باڵەو گڕ پێەو نییەکەێ

penc tîr dase lêm, her penc peêel̑peê

kewtir wew bal̑ew gir̂ pêew nîyeke

پەنجەێ پاد لە تەرزْ سکەێ ئەسکەناز

چوار گووشەێ بەهەشت لە من کردێە واز

penceêpad le terzi sikeê eskinaz

çuwar gûşeê beheşt le min kirdêe waz

پیری هاتێە وە پیریمەوە   تەک داسە ستونْ دڵگیریمەوە

pîrî hatêe we pîrîmewe   tek dase sitüni diÎgîrîmewe

پیری کامڵی نرخْ گەنێگە   کاڵاێ نارەواێ لە هەد رەدێگە

pîrî kamil̑î nirxi genêge   kal̑aê nar̂ewaê le hed r̂edêge

تـ ت

تاکەێ بخەفم شەو لە دەرپەلان[50]   گووش بێەم وە دەنگْ ئاوازەێ مەلان
ta keê bixefim şew le derpelan
gûş bêem we denĝi awazeê melan

تاڵێ لە زڵفت بیل وە لامەوە   وە هەر جاێگ مەچم، زوٙتر بامەوە
taĺê le ziĺfit bîl we lamewe
we her caêg meçim, zütir bamewe

تاڵێ لە زڵفت کەفتێەسە گریە   وە گوڵاو بشوورەێ بگرەێ لە خنیە[51]
taĺê le ziĺfid keftêese girye
we gwiĺaw bişûreê bigreê le xinye

ت بەو، ت بەو، دووس عەزیزەگەم   کلوانک تلاێ سەر پیروززەگەم
ti bew, ti bew,dûs ézîzegem   kilwanik tiĺaê ser pîrûzegem

ت خوو گوڵێگید؛ گوڵ ئڕا چەدە   مەردم[52]ئنتزارْ گوڵەگەێ خوەدە
ti xû gwiĺêgîd, gwiĺ lr̂a çede
merdim intizari gwiĺegeê xwede

ت خوو نازاری وە نازْد قەسەم   کەژەڵی[53]دیدەێ مەسد کوشتەسەم

---

[50] – دەرپەلان : دەرپەل، دەربەند، بەروەن

[51] – ئەم دێڕە شێعرێ ئاماژە بە باوەڕیکی کوردی دەکا. بە باوەڕی خەڵک ئەگەر کچی ئازەو لە کاتی سەر شانە کردن مۆی زڵفێ بکەوێتە گرێ، دەزگیرانێ بۆ دێت.

[52] – مەردم: مەبەست «مەردۆمەک» یان گزینگی چەوە.

ti xû nazarî we nazid qesem   kejeĺî dîdeê mesid kwiştesem

ترسیەم بمرم سەر بنیەم وە گڵ   داخْ ئەو دۆیەتە بمینێ لە دڵ

tirsyem bimirim ser binyem we giĺ
daxi ew düyete bimînê le diĺ

ترۆسکەێ ئاگرْ سییەماڵ نوو   خوەش خوەش مەسووزێ لە داوانەێ کوو

tirüskeê agiri sîyemaĺ nû
xweş xweş mesûzê le dawaneê kû

تف لە ڕۆ باوگد سکەێ پۆل ناسێ   ئەفسووس نیەێدەد وە کوڕ خاسێ

tif le r̂ü bawgid sikeê pül nasê   efsûs nyeêded we kwir̂i xasê

تف لە کرماشان چاڵە زەمینە   بێستۆن خوەشە، جییەگەێ شیرینە

tif le kirmaşan çaĺe zemîne   bêsitün xweşe cîyegeê şîrîne

ت قەدیم ماڵک، خوەم بووم وە ڕەعیەت
ماڵەگەم وە نەزرْ هەم خوەد و دایەت

ti qedîm ma ik, xwem bûm we r̃êyet
maĺegem we nezri hem xwed û dayet

ت لەو زندانە چۆ گری تاقەت   ڕێ دەسم نییە بامە ملاقات

ti lew zindane çü girî taqet   r̂ê desim nîye bame miĺaqat

ت مەپووش کاڵاێ هەیژدە دەر لە بان
سان[54] مەێە چۆ گوڵ لە خەیمەێ خانان

ti mepûş kaÎaê heyjde der le ban
san meêe çü gwiÎ le xeymeê xanan

تن دۆر ومن دۆر، وە دۆرید قەسەم   هەر وەختە بچوو ئاگر لە جەسەم

tin dür û min dür,we dürîd qesem

---

53 – کەژەڵی : جووانی، مەستی، کەژاڵی

54 – سان : تێڕوانین، نەزەر کردن، ئەسڵی وشە ئەگەڕێتەوە سەر بابەتیکی عەسکەری کە لەوێ فەرماندەر تێبینینی لەشکەر دەکات و لەشەکەر هەموو گوێ بە فەرمانی فەرماندەرن.

her wexte biçû agir le cesem

تنْ دیند قەسەم یا تیەم یاگەر بەو   پەشێوْ تنم سەوزەێ سیاچەو
tini dînid qesem ya tyem yager bew
peşêwi tinim sewzeê syaçew

تن گوڵ؛ من بوڵبوڵ، من مختاج وە توو
ئەر گوڵ بەشم نەی؛ دووزەخ بەشد بوو
tin gwiĺ,min buĺbuĺ,min mixtac we tû
er gwiĺ beşim ney,dûzex beşid bû

ت وەێ قوتگەێ مل، وەێ ژێر چەنەوە[55] عەزیزی وە لاێ خودا و بەنەوە

تەقەێ تەور مەیوو لە تەرکەبانان   یا جەنگْ شێرە، یا سپاێ خانان
teqeê tewr meyû le terkebanan ya cenĝi şêre,ya sipaê xanan

تەمەنگاێ سەرچیتْ دووژْ دەواران   وەرْ پشت خسنە لە تەختە بانان[56]
temenĝaê ser çîti dûĵi dewaran
weri pişt xisine le texte banan

تەمەنگاێ سەرچیتْ دووژْ دەواران   خودا روو لە دەس مینگەنوواران[57]
temenĝaê ser çîti dûĵi dewaran
xwida r̂û le desi mynĝe nuwaran

تەمەنگاێ سەرچیتْ دووژْ دەواران   لە قەن شیرین تر، ماچْ دەزۆران
temenĝaê ser çîti dûĵi dewaran   le qen şîrîntir maçi dezüran

تەنیا دارەگەێ رۆ کەڵوەزانم[58]   ستەم دیدەگەێ بادْ خەزانم

---

[55] ژێرچەنە : ژێرزەنە، جۆرە مۆرەیکی شین و خرە کە کۆنیکی لییە و بە بەندێک ئەکەوێتە ژێری چانە

[56] – تەمەنگا : هەم بە مانای تەمنێا و سکاڵایە و هەم بەشێگ لە لاژنانی رەشماڵە کە لەوێەو ئەتوانی تێڕوانینی دەر و دەشت بکەیت بە بێ ئەوەی کە کەسێک بێتبینێت. تەختەبان : زەوی هامار لە پاڵ کێف یان لە سەرەوەی کێف.

[57] – مینگەنووار : مینگە = مین، ماڵ و مین+ نووار= نوو هەوار، سەرجەم بە مانای ماڵ و رەشماڵ داخستن لە میلکانی نۆیە.

tenya daregeê r̂ü keľwezanim   sitem dîdegeê badi xezanim

تەنیا دارێگ بـۆم کییەنییگ لە پام بۆ
گەل گەل نازاران دایم لە سام بۆ[59]
tenya darêg üm kîyenîyg le pam bü
gel gel nazaran daym le sam nün

تەنیا دارێگ بۆم وە سەر یاڵەوە   عاجز بۆم لە دەسْ بایٚ شەماڵەوە
tenya darêg büm we ser yaľewe
éciz büm le desi baê şemaľewe

تیریٚ داسە لێم باڵم کردێە پەل[60]   وێنەیٚ کەمووتەر بڕیامە لە گەل
tîrê dase lêm baľim kirdêe pel
weneê kemûter bir̂yame le gel

تیریٚ داسە لێم وە لا راسەوە   خۆنم گڕ نییەکەیٚ وە کراسەوە
tîrê dase lêm we la r̂asewe   xünim gir̂ nîyekeê we kirasewe

تیریٚ داسە لێم هۆڵْ چەو کاڵیٚ   لاشەم وە مردیٚ بووەن وە ماڵیٚ[61]
tîrê dase lêm hüli çew kaľê
laşem we mirdê buwen we maľê

تیرێگ داسە لێم تووژ نەوەسایێە   ئەو تیرە لە ناوْ سقان وسایێە[62]
tîrêg dase lêm tûj newesaêe   ew tîre le naw siqan wisaêe

---

58 – کەڵوەز : جۆرە ئشکەوتیکی بەرز و بچووکە کە کەڵی کێوی تێا زا و زیٚ دەکا

59 – کوتایی ئەم دێڕە وا ئەڵیٚ :

ئیسە پیر بیمە و گڵام ڕزیایە   گەل گەل نازاران لیٚ لێم تووریایە

60 – پەل : پەل یان پەلەکڕ بە مانای شەل بوون و داشکانی ئەندامە.

61 – کوتایی ئەم دێڕە وایە :

لاشەم وە مردیٚ بووەن وە ماڵیٚ   پەرتم کەن لە بەسْ بەخت و ئەقباڵیٚ

62 – مەبەستی شاعێر وایە کە زامی ئەو هەر بە سۆیە. لە فارسی ئەڵێن : استخوان لای زخم.
واتە ئیسقان لە تۆتۆی زام کە مەبەست ناسوور بوون و باش نەبوونە.

حـ ج

حکایەت نییەکەم، یە شکایەتە   دەردْ دڵەگەم بێ عنایەتە
ȟikayet nîyekem, ye şikayete   derdi diȊegem bê éinayete

جفتە لیمووەگەد سفێد و نیم ڕەس
جار جار مەلەقیەن وە قەوەێ نەفەس
cifte lîmuweged sifêd û nîm r̂es
car car meleqyen we qeweê nefes

جفتێ بەێ دیمە وە بەێازەوە   کەڵهۆل وەو سینە و یەخەێ وازەوە
ciftê beê dîme we beêazewe
keȊhül wew sîne û yexeê wazewe

جفتێ چەو دیری چۆ پیاڵەێ چینی   لە قەسرەو خەیدەێ خانەقین دۆنی
ciftê çew dîrî çü pyaȊeê çînî   le qesrew xeydeê xaneqîn dünî

جفتێ چەو دیری چۆ پیاڵەێ چینی   خودا داسە پێد را شەو نشینی
ciftê çew dîrî çü pyaȊeê çînî   xwida dase pêd r̂a şew nişînî

جفتێ ران وەتەرزْ میلْ شەش خانان
نەرمە چۆ باڵشتْ ژێرمرکی خانان[63]
ciftê r̂ane we terzi mîli şeş xanan
nerme çü baȊişti jêr mirkî xanan

---

[63] – لە بواری قافیە و ڕەدیف گرفتی هەیە.

جفتێ کەو دیمە گفت وگۆیان بۆ   گفت وگۆەگەێ من و تۆیان بۆ

ciftê kew dîme gift û goyan bü
gift û gowegeê min û toyan bü

جفتە شەمامەد سفێد و بیم زەرد[64]

پەروەردەێ گولاو، شەفاێ نزرە[65] ودەرد

cifte şemamed sifêd û bîm zerd
perwerdeê gwiɽ̂aw, şefaê nizre û derd

جوور قووچْ قۆروان بەسیەێ مێخدم   ئەجەڵ ئاوەردەێ دەمْ تێخدم

cûr qûçi qorwan besyeê mêxidim
eceɽ̂ awerdeê demi têxidim

جوور قووچْ قۆروان پەروارم بکە   ئەگەر درووو دام سەنگسارم بکە

cûr qûçi qorwan perwarim bike
eger dirû dam senĝsarim bike

جەوەڵ جەوەڵان وە تڵفی دیمە   جەوەڵ جەوەڵە و خوەمیش پیر بیمە

ceweɽ̂ ceweɽ̂an we tiɽ̂ɽ̂î dime
ceweɽ̂,ceweɽ̂e û xwemîş pîr bîme

---

[64]– بیم زەرد : بیم پێشگری رازای سەرەکی «سفەتی تەفزیلی»یە بە مانای تۆزکاڵ. وەکوو بیم سەوز واتە سەوزێ تۆزکاڵ.

[65]– نزرە : هەر ئەو «نزع»ی عەرەبییە

چـ چ

چراخ توورپیەگەێ شەوەیلْ تارْم   یە را نیەکیشید سەر ئەو دیارْم
çirax tûr̂yegeê şeweyli tarim   ye r̂a nyekîşîd ser ew dîarim

چرِیمەو خودا کار ناجوورەو نەو   باریکە رێەگەم لە لاد کوورەو نەو
çir̂îmew xwida kar nacûrew new
barîke r̂êegem le lad kûrew new

چۆ ئی تەنیا دارە بنیشم لە ساد   ماڵم وە نەزرْ هەم خوەد هەم داد[66]
çü ly tenya dare binîşim le sad
maĺim we nezri hem xwed û hem dad

چۆ بەرەفتاوان رۆ لە خوەرْم کەن   کەڵهۆل بەن وە پێم؛ شاروەدەرم کەن
çü bereftawan r̂ü le xwerim ken
keĺhüĺ ben we pêm şar we derim ken

چۆ تاقەت بارم لەو قەورْ تەنگە   چووار دەورم دیوار، سەرەڕام سەنگە
çü taqet barim lew qewri tenĝe
çuwar dewrim dîwar, serer̂âm senĝe

چۆ پەنج تیرْ رووسی بخەمەدەو شان   کۆیەگان بگردم چۆ شکارەوان
çü penc tîri r̂ûsî bixemedew şan
küyegan bigerdim çü şikarewan

---

[66] – داد : کورتکراوەی دایەی تۆوە. دایەد.

چۆ چراخ تووڕی بسووزیەم وە نەفت
م کەێ رازی بۆم دووس لیٚم دۆرەو کەفت
çü çirax tûr̂î bisûzyem we neft
mi keê r̂azî bü dûs lêm dürew keft

چۆ خوەر ئڵاتی؛ چۆ مانگ بۆد ئاوا داخڵ بۆد وە خاکْ جەنەتەلماوا
çü xwer il̂atî, çü manĝ büd awa
daxil̂ büd we xaki cenetelmawa

چۆ دز سڕ بووەم شەو لە کەپرەگەد بپیٚچم لە دەس تووپی چەترەگەد
çü diz sir̂ buwem şew le kepreged
bipêçim le des tûpî çetreged

چۆ دز سڕ بووەم شەو لە ماڵەگەد دەم بنیەم وە بانْ تەنیا خاڵەگەد
çü diz sir̂ buwem şew le mal̂eged
dem binyem we bani tenya xal̂eged

چۆ قوتی کرمیت هەڵگڕیاێ وە خوەم
داد وە کەس نەڕەسی، زەنگ زڕیاێ وە خوەم
çü qwitî kirmît hel̂gir̂yaê we xwem
dad we kes ner̂esî, zenĝ zir̂yaê we xwem

چۆ کەڵە پیرەگانْ تەمەنگاێ دۆر کەر ناشی بچەشنْ سیٚادەیل پیرکەر
çü kel̂e pîregani temenĝaê dür ker
naşî biçeşini sêadeyl pîr ker

چوو دیوەخاند، چوو خەیٚزەرانە جی بەزم و رەزمْ بەگلەربەگانە
çû dîwexanid, çû xeêzirane cî bezm û r̂ezmi begler begane

چە بکەم لە دەسْ ئی نازەنینە ئی مەلەک سیماێ رۆ سەرزەمینە
çe bikem le desi ly nazenîne î melek sîmaê r̂û serzemîne

چە بکەم لە دەسْ ئی نەونەمامە شەو لە پەژارەێ خەو لیٚم حەرامە
çe bikem le desi î newnemame
şew le pejareê xew lêm h́erame

چە بکەم لە دەسْ دۆیەتەێ ئەو ماڵە کلگ چۆ بلوور، چەوێ چۆ پیاڵە
çe bikem le desi düyeteê ew maĺe
kilig çübilûr, çewê çü pyaĺe

چە بکەم لە دەسْ سەونزەێ چەوەیل مەس
دەس ناسە گیرفانْ نیم تەنەێ ئەتڵەس
çe bikem le desi sewnzeê çeweyl mes
des nase gîrfani nîm teneê etĺes

چەتر چۆ چەویر،چەویر چۆ چەتـْر ئامێتەێ کردێە وە گوڵ و ئەتـْر
çetir çü çewîr, çewyr çü çetir amêteê kirdêe we gwiĺ û etir

چەترەگەد قنج کە تا خوەش نەما بوو
تەرتیفێ لە بانْ شخڵ و گوونا بوو[67]
çetreged qinc ke ta xweş nema bû
tertîfê le bani şixĺ û gûna bû

چەترە هۆلەگەد بخە لە بانم سەرما داسە لێم، ناسازە گیانم
çetre hüleged bixe le banim serma dase lêm, nasaze gyanim

چەرمگ چەومەسێ، خاڵ هەورامانی خاڵ چۆ نیم لێرەێ سکەێ ئەڵمانی
çermig çewmesê, xaĺ hewramanî
xaĺçü nîm lêreê sikeê eĺmanî

چەرمێیگە چەو مەس،هۆلێگە چەو کاڵ
منەی دەنگێ کەم لەێ ماڵ و ئەو ماڵ
çermêîge çew mes, hülêge çew kaĺ
miney denĝê kem leê maĺ û ew ma

چەترەگەد قنج کە لە هەر دۆ لاوە شـۆتْ ماشین بەێ لە لا بەغداوە

---

[67] – شخڵ : جۆرە ملوانکەیکە کە لە سکە دۆرست ئەکرێت، رەنگە هەر خشڵ بێت.جۆریکی تر لە شخڵ ئەوەیە کە ئەکەوێتە بانی سەروەن و دریژایی لە مێتر و نێوێک زیاترە و «سەر و شخڵ»ی پێ ئەڵێن و تایبەتی ژنانە و خەڵک بە هەڵە و گەمە ئەڵێن : «تفەی سەر و شکڵدە » کە لە راستدا سەروشخڵ دۆرستە.

çetreged qinc ke le her do lawe   şüti maşîn tê le la bex́dawe

چەرمڵەیٚ چەو مەس لە شێوەیٚ نییە   ئەو پێم عەیانە خاترخوایٚ کییە
çermiĺeê çew mes le şêweê nîye
ew pêm éyane xatirxwaê kîye

چەوانم عەزیز چەوەڕیٚ رادە   زووانم دایم دەس وە دووادە
çewanim éźîz çewer̂ê r̂ade   zuwanim daym des we duwade

چەود رەژیایێە لە سرمەیٚ عەتار   چۆ باز گلیٚ دەی لە شوونْ شکار
çewid r̂ejyaêe le sirmeê étar   çü baz gilê dey le şûni şikar

چەود وێنەیٚ باز، بژانگد تیرە   لە پەنج تیر خاستر جەلایٚ نەچیرە
çewid wêneê baz,bijanĝid tîre   le penc tîr xastir celaê neçîre

چەوم چەوەڕیٚ دەنگْ لاوەدە   گووشم هەر وە دەنگْ لاوەلاوەدە
çewim çewer̂ê deniĝi lawede
gûşim her we denĝi lawe lawede

چەوم چەوەڕی ماڵ باوەدە   گووشم ئنتزارْ لاوەلاوەدە
çewim çewer̂ê maĺi bawede   gûşim lntizari lawe lawede

چیمە شوونْ ئێڵ، ئێڵ بار کەردە بۆ
سفێد ماسکیٚ[68] دیم وێڵ لە هەردە بۆ
çîme şûni iêĺ, iêĺ bar kerde bü
sifêd maskê dîm wêĺ le herde bü

---

68 – ماسک : مادە ئاسک. ئاسک بە مانای ئاهووی نێرە و ماسک واتە مادە ئاسک

خـ خ

خاڵ لێو یەکێ، خاڵ مل دووان   خاڵ ناو سینەد سەر لە لێم شێوان
xal̂î lêw yekê, xal̂î mil duwan
xal̂î naw sîned ser le lêm şêwan

خاڵوو ت پیری، ریش نەنەو بانم   ریشد چۆ نیشتەر چی لە سقانم
xal̂û ti pîrî, r̂îş nenew banim   r̂îşid çü nîşter çî le siqanim

خاڵێ دیم وە بانْ پەنجەێ پادەوە   سەرم سڕ مینێ وە سەودادەوە
xal̂ê dîm we bani penceê padewe
serim sir̂ mînê we sewdadewe

خاڵێ کوتاێە لە چووار کونجْ لەو[69]   وە ئەنقەس ناسەێ پەری ماچْ شەو
xal̂ê kwitaêe le çwwar kwinci lew
we enqes naseê perî maçi şew

خاڵێ کوتاێە لە ناو مەمانێ   بێجگە خوەم و خوەێ، کەس پێ نییەزانێ
xal̂ê kwitaêe le naw memanê
bêcge xwem û xweê, kes pê nîyezanê

خاڵێگ دیم وە بانْ چەرمگی راند   ماڵ قابڵ نەێرێ، گیان نەمەو باند
xal̂êg dîm we bani çermigî r̂anid
mal̂ qabil̂ neêrê, gyan nemew banid

خاڵێگ دیم وە بانْ گردی نافەوە   مەر سەرسەوز[70] لە بانْ گیژی تافەوە

69ـ لەو : لێو، لەوچە، لەوچگ

xaĺêg dîm we bani girdî nafewe
mer sersewz le bani gîjî tafewe

خاڵێگ دیم وه بان هجرەێ نافەوە
مەر سەرسەوز لە بانْ گیژنگەێ تافەوە
xaĺêg dîm we bani hicreê nafewe
mer sersewz le bani gîjî tafewe

خاڵێگ وه ت دیم، مەگەر وه چینی   منێد وه عەسکْ رۆ قاوەێ سینی
xaĺêg we ti dîm, meger we çînî
minêd we éeski r̂û qaweê sînî

خانمْ باڵابەرز یه وه کوو چیده   خاکْ ژێرْ پاد بگرم وه دیده
xanimi baĺaberz ye we kû çîde
xaki jêri pad bigirim we dîde

خانمْ باڵابەرز یه وه کوو چیده   دڵەگەم بردی؛ له کوو هیشتیده؟
xanimi baĺaberz ye we kû çîde diĺegem birdî, le kû hîştîde?

خانم بەو مەچوو ئەو ژێرْ خۆنم   هەر وەختە دەرچوو گیانْ شیرینم
xanim bew meçû ew jêri xünim
her wexte derçû gyani şîrînim

خانم خوەێ خاسە، خانم خوەێ باشە   ناوسینانەگەێ، بارێ قۆماشە
xanim xweê xase,xanim xweê başe
nawsînanegeê,barê qomaşe

خانم گیانْ خوەد، گیانْ ئەمیند   تا کەێ بنیشم شەو له کەمیند
xanim gyani xwed,gyani emînid
ta keê binîşim şew le kemînid

خانم گیانْ خوەد، گیانْ براگەد   نیشانم بێه کەمەر تڵاگەد
xanim gyani xwed,gyani biraged nîşanim bêe kemer tiĺaged

خانمێ لە خێڵ لاوە تووریە   شۆیەڵەێ مانگەشەو، شۆیەڵەێ نووریە
xanimê le xêȉ lawe tûrêe   şüyeȉeê manĝeşew,şüyeȉeê nûrêe

خانەگۆمانان بەختیان شڕە   خۆنی باوگیان گوورانی چڕە
xanegomanan bextêan şiȓe   xünî bawgêan gûranî çiȓe

خانەگۆمانان تا سوو بنیشن   شەوارە[71] بکەن، هەر ئاخ بکیشن
xanegomanan ta sû binîşin   şeware biken, her ax bikîşin

خفتانێ لە پووسْ بەور کردێە لە وەر
کەلەێ دێو سفێد[72] ناگەسە ئەو سەر
xiftaê le pûsi bewr kirdêe le wer
keleê dêw sifêd nagese ew ser

خۆرووس[73] خجاڵەتْ هەردۆ دنیا بای
هێمان سەر شەوە بانگْ سەحەر دای
xorûs xicaȉeti her do dinya bay
hêman ser şewe banĝi seȟer day

خودا بەێدە پێد ئەسپد وە زین بوو   قووڵەگەد ماڵکْ ملْکْ هەرسین[74] بوو
xwida beêde pêd espid we zîn bû
qûȉeged maȉiki miȉki hersîn bû

خودا خودام بۆ ، خودا یە کەێ بوو   سەوزەێ باڵابەرز وە ئێرا ڕەێ بوو
xwida xwidam bü, xwida ye keê bû
sewzeê baȉaberz we lêra ȓeê bû

خودا خودام بۆ واران بوواریێ   سەوزەێ باڵابەرز ئاو لە جوو بارێ

---

[71] – شەوارە کردن : تووشی شەو نەخۆنی بوون و پەژارە کردن.

[72] – دێو سفێد : ئامارژە بە بوونەوەریکی ئەفسانەئیە لە چیرۆکی «شانامە» کە رۆستەم ئەو دەکۆژێت و کەلەکەی وەکوو کڵاو ئەنێتە سەر.

[73] – خۆرووس : کەڵەشێر

[74] – هەرسین : هەرسین یان «کەش هەڵۆ» شارێکە لە کرماشان کە لە بواری زەوی و کشت و کاڵ بە ناوبانگە. وشەی هەرسین لە «سەئینە» بە مانای «شاهین» وەرگێڕ بووە

xwida xwidam bü waran buwarê
sewzeê baľaberz aw le cû barê

خودا خودامە بڕەسمە مەتڵەو دڵم خافڵ بوو لە کڵکڵەێ[75] شەو
xwida xwidame biȓesime metľew
diľim xafiľ bü le kiľkiľeê şew

خودا خوەێ زانێد نەونەمامێگید سەوڵ قامەت بەرز، مانگْ تەمامێگید
xwida xweê zanêd newnemamêgîd
sewľi qamet berz, mangî temamêgîd

خودا روو لە دەسْ ئی نەونەمامە شەو لە پەژارەێ خەو لێم حەرامە
xwida ȓû lh desi î newnemame
şew le pejareê xew lêm ḧerame

خودا روو لە دەسْ ئی والی بەڕە[76] شەوان سەرینم لە ئەسرین تەڕە
xwida ȓû le desi î walî beȓe şewan serînim le esrîn teȓe

خودا روو لە دەسْ دۆیەتەێ ئەو ماڵە
شووخە و مینامل[77] زڵفێ کەزاڵە[78]
xwida ȓû le desi düyeteê ew maľe
şûxe û mna mil ziľfê kezaľe

خودا روو لە دەسْ شۆیەڵەێ مانگەشەو

---

75 - کڵکڵە : کوڵە کوڵ، ئێلتەهاب، داڵغە، پەژارە.

76 - والی بەڕ : پاتشای سەرزەمین. بە شێوەیکی تریش ئەم دێڕە بیستوومە:

خودا روو لە دەسْ ئی والی بەڕە شەوان پەێ دوریی دیدەگەم تەڕە

77 - مینامل : مەبەست ریک و پیک و کەشیدەیە. مینا لێرە مەبەست گوڵی مینا نییە، بەڵکوو «میناخ»ە میناخ بریتییە لە جۆرە گوڵ سەنگێک کە لە قەدی راخ و کەمەر شین ئەبێت و یەکڕاست بەرەو سەرو ئەچێت و لە دەیان رەنگە.

78 - کەزاڵ : ئەو کەسە کە مۆی و رۆمەتی سپییە؛ وەکوو زاڵ باوکی رۆستەم. خەڵک بە گشتی لە سەر ئەم باوەڕەن کە ئەوانەی کە کەم ئەندامن یان کەزاڵن، رەگەزیان لە دیو دەچێت و بە پێ ئەم باوەڕە دێو چۆنکە خۆی ناتوانێت منداڵی خۆی پەروەردە بکات، دێتە ماڵانێک کە زارۆکیان هەیە و زارۆکی ئینسان ئەبات و منداڵەکەی خۆی ئەداتە ئینسان پەروەردە بکات. هەندێک لەوانە رەنگین وجووانن و هەندێک لێان ناحەز و ناڵەبارن.

تا کەێ بنیشم ئێڵ بچوو لە خەو
xwida r̂û le desi şüyeĺeê manĝe şew
ta keê binîşim iêĺ biçû le xew

خودا داد لە دەسْ ژنْ دیەکانی[79]   پرزەێ کردگە چۆ گیسکْ دانی
xwida dad le desi jini dyekanî   pirzeê kirdige çü gîski danî

خوداڵەم شکر وەهار هاتەوە   سیەماڵ پەخش بۆ وە وڵاتەوە
xwidaĺem şikir wehar hatewe   syemaĺ pexş bü we wiĺatewe

خودا م لە کوو،ئێ بیلە[80]لە کوو   دووس کەفتەو ئەولاێ جافْ جووانڕوو
xwida mi le kû,î bîle le kû   dûs keftew ew laê cafi cuwanr̂û

خوەزێمەو چەویر ئەرجن هاوسایە   ترنگەێ ئاوڕاخووزْ[81]وەفراو لە پایە
xwezêmew çewîr ercin hawsaêe
tirnĝeê awr̂axûzi wefraw le peêe

خوەزێمەو سەنگە ها لە سەریند   گووش مێەێد وە دەنگْ ناڵەێ دەرۆند
xwezêmew senĝe ha le serînid
gûş mêed we denĝi naĺeê derünid

خوەشاڵ وە خوەدان، خوەش وە حاڵدان
سەوزە وە بێ خووف تێد وە ماڵدان
xweşaĺe xwedan, xweş we h́aĺidan
sewze we bê xûf têde maĺidan

خوەم کورد و ت فارس، زووان دۆجوورە   خاترخواد بۆمە یە کارْ زوورە
xwem kwird û ti fars, zuwan do cûre
xatirxwad büme ye kari zûre

---

[79]– دیەکانی : دیەکاتی، دەیکانی، نیشتەجی لە گوند

[80]– بیل : قۆڕاوی قەراخی چەم و روو کە رەنگی لە رەش دەچێت. لێرە بە گشتی مەبەست قۆڕە.

[81]– ئاوڕاخووز : ئاوڕێەخوز، ئاوڕێخووز، بە مانای ئاوێکە کە لە رووی راخ و کەمەری کێف ئەڕژێتە خوارێ و زۆر روون و رەوانە.

خەمْ دڵەگەم چەنە بەمووە[82]   شەنیا شەنێ کەێد، بازامەێ[83]کووە

xemi diĺegem çene bemuwe

şenya şenê keêd, bazameê kuwe?

خێاڵێ نەکەی من لە تۆ دۆرم   مەر مردن بووەێ ناود لە هۆرم

xêaĺê nekey min le to dürim

mer mirdin buweê nawid le hürim

---

[82] – بەموو : سەرشاخی بە ناوبانگی بەموو لە دالاهوو

[83] – بازامە : بە گشتی بە مانای ماسییەی گەنم و جۆیە بەڵام بازامە بریتیە لە دووبارە شەن کردنی قەوچڵ و دغڵ و دان.

ز ـــ ڕ

زڕەێ بان زڵفی، خشەێ لەرزانە[84]   تریفەێ دەم چۆ ئاوْ ڕۆ کەڵوەزانە
ziȓeê ban ziĺfî, xişeê lerzane
tirîfeê dem çü awi ȓü keĺwezane

زکرْ زووانم؛ دەیشت و شارەگەم   بەو بنیش لە لام هەێ خەمخارەگەم
zikri zuwanim,deyşt û şaregem
bew binîş le lam heê xemxaregem

زڵف هۆل و زڵف لۆل، زڵف کرج و زڵف خاو
منێدە مەڕەزەێ[85]شەوار ئاو لە ناو
ziĺf hül û ziĺf lül, ziĺf kirc û ziĺf xaw
minêde meȓezeê şewar aw le naw

زڵفەگەێ کەڵهۆل بکیشم تاڵ تاڵ   مەمگ چۆ لیموو، دەم چۆ پرتەغاڵ
ziĺfegeê keĺhül bikîşim taĺ taĺ
memig çü lîmû, dem çü pirtexaĺ

زڵفە هۆلەگەد بپێچم وە دەس   هەر ولێ نییەکەم تا ئاخر نەفەس

---

[84] – بان زڵفی: قەو، پڵپڵە، ئاوێزی رووی زڵف.
لەرزانە : ئاوێزێکە لە رووی سەروەن.
کەڵوەز : جۆرە وەرماییکی بچووکە کە لە کاتی باران بارین ئاو بە خوڕ لێ دێتە خوار و وەکوو ئاوڕێژنگەیە.

[85] – مەڕەزە : مەزرای برنج، شالّی، مەزرای برنج جگە لە جووانی و بۆنخۆشی هەموو یەک قەد و رێک و پیکە

ziĺfe hüleged bipêçim we des
her wiĺê nîyekem ta axir nefes

زڵفه هۆلەگەد تاڵ تاڵ بکیشم بکەمەێ کووڵا وه سائ دانیشم
ziĺfe hüleged taĺ taĺ bikîşim bikemeê kûĺa we saê danîşim

زڵفه هۆلەگەد تاڵ تاڵەو بۆیه هەر تاڵێ وه بانْ یەێ خاڵەو بۆیه
ziĺfe hüleged taĺ taĺewew büye
her taĺê we bani yeê xaĺew büye

زڵفه هۆلەگەد ریشەێ شەمامه ئاخون دۆنێدەێ، فڕ دەێ عەمامه
ziĺfe hüleged r̂îşeê şemame axwin dünêdeê, fir̂ deê éemame

زڵفه هۆلەگەد شانەوشار مەکه بێچارەێگ چۆ من گرفتار مەکه
ziĺfe hüleged şanew şan meke bêçareêg çü min girftar meke

زڵفێ چۆ زەنجیر خسه گەردەنم حەیات داوه پێم لەحزەێ مەردەنم
ziĺfê çü zencîr xise gerdenim
ḧeyat da we pêm leḧzeê merdenim

زڵەێ[86]زڵفت تێ چۆ زڵەێ زەنجیر حەڵقه دا وه بانْ شەۆ کەتان حەریر
ziĺeê ziĺfid tê çü ziĺeê zencîr
ḧeĺqe da we bani şeü ketan ḧerîr

زەڕین سوواران چینه وه مەێدان چەن کوومه قەواخ له مەێدان پەڕ دان
zer̂în suwaran çîne we meêdan
çen kûme qewax le meêdan per̂ dan

زەڕین سوواران وه تن مەڕانان له شکڵ و شێوه رووسەم مەمانان
zer̂în suwaran we tin mer̂anan
le şikĺ û şêwe r̂ûsem memanan

---

[86] – زڵه : دەنگی لەره لەری نەرم

ڕەنگینیی دەم، ڕەنگ لە ڕۆم ڕەمان   شیرینی ئەنام قامەتم چەمان

r̂êngînîi dem r̂ênĝ le r̂ûm r̂eman
şîrînî enam, qametim çeman

ڕێ کردن چۆ کەڵ؛ چەو گل دان؛ چۆ باز

سەرسەریم کردێە سەوزەێ یەخە واز

r̂ê kirdin çü kel̂,çew gil dan çü baz
serserîm kirdêe sewzeê yexe waz

ڕێ کردن چۆ کەڵ؛ چەو گل دان؛چۆ باز

سەرسەریم کردێە سووفی یەخە واز

r̂ê kirdin çü kel̂, çew gil dan çü baz
ser serîm kirdêe sûfî yexe waz

د

دارە گردڵەێ لە خووارْ بووسان گەل گەل نازاران، شەقەێ تاوْسان
dare girdiĺeê le xwari bûsan gel gel nazaran, şeqeê tawisan

داێە پیرەگەم هەر یەێ من دارێ منیش مەمرم، ئاگر مەوارێ
daêe pîregem her yeê min dare
minîş memirim, agir mewarê

داود[87] برمنێ چواردیوار لە بیخ وەهاران خوەشە، تەمەنگاێ سەرچیخ
dawid bir̂minê çuwar dîwar le bîx
eharan xweşe, temengaê ser çîx

دڕانەد[88] لە تەرزْ ماهیان لە شەت لە نەرمی چۆ قوو، سفێدتر لە بەت
dir̂aned le terzi mahyan le şet le nermî çü qû,sifêdtir le bet

دڕانەد لە فرمْ میلْ جانم ڕەو ڕووژ نیمەڕوو لێم بۆیە تییەریکە شەو
dir̂aned le firmi mîli canim r̂ew
r̂ûji nîmer̂û lêm büye tîyerîke şew

دْ دیدە دێرێ چۆ دیدەێ یاران مینێ وە دۆربینْ[89] دەسْ سەرداران
di dîde dêrê çü dîdeê yaran mînê we dürbîni desi serdaran

دْ کەو؛ دْ سووسگ؛ دْ مامر ئاوی قەدیم دووسەگەم کەفتەو سنجاوی[90]

---

[87] – داود : مەبەست داودخانی کەڵڕە

[88] – دڕانەد : دوو ڕانی تۆ...

[89] – دۆربین : کامێرا

di kew, di sûsig,di mamir awî
qedîm dûsegem keftew sincawî

دگان تلاگەد رووژنایٚ گلارەم تاوانْ ت چەس، من سیا چارەم
digan tiȴaged r̂ûjnaî gilarem tawani ti çes, min syaçarem

دڵ سفره نییه بخەیدەیٚ بانه تا گەر بۆنێدەیٚ خزم و بێگانه
diȴ sifre nîye bixeydeê bane ta ger bünêdeê xizm û bêgane

دڵداری خوەشه له هەر دۆ سەر بوو نەک من بسووزم یار بێ خەوەر بوو
diȴdarî xweşe le her do ser bû
nek min bisûzim yar bêxewer bû

دڵم پەروانەیٚ دەورْ باڵاته رووحم کشکچی خاڵ ئاڵاته
diȴim perwaneê dewri baȴate r̂ûḧim kişikçî xaȴi aȴate

دڵەگەم چۆ یەتیم هەم کزانەوه ئازای بەدەنم خەم رزانەوه
diȴegem çü yetîm hem kizanewe
azaî bedenim xem r̂izanewe

دۆ بەیٚ؛ دۆ نارنج؛ دۆ لیموو وه دار کەڵهۆل دێرێدەیٚ، کولکەسم نازار
do beê, do narinc, do lîmû we dar
keȴhül dêrêdeê, kwilkesim nazar

دۆیەته بۆچکڵەێگ من بکەم تاسەیٚ شەوان بوو بنیەم له بوو هەناسەیٚ
düyete büçgiȴeêg min bikem taseê
şewan bû binyem le bû henaseê

دۆیەته کوورپەگان، هان له خەم وچەم
ماڵ له کونجی چەو، چۆ بەیٚ گوڵ وه دەم
düyete kûrpegan, han le xem û çem
maȴ le kwincî çew çü beê gwiȴ we dem

---

[90] – سنجاوی : عەشیرەتیکی کوردی زەنگنەیه و سەر به ئائینی یارستانه که له رۆژئاوای پارێزگای کرماشان نیشتەجیین.

دۆیەتە کوورپەگان، هان لە خەم و چەم

مەمگ چۆ هەنارْ تازەێ گوڵ وە دەم

düyete kûrpegan, han le xem û çem
memig çü henari tazeê gwiĺ we dem

دۆیەتە کوورپەگە بەێ کردگە ئەرزان

سەر وە سەر گەنم، دْ کوتێ وە گیان

düyete kûrpege beê kirdige erzan
ser we ser genim,di kwitê we gyan

دۆیەتە کوورپەگەێ فرمْ فارسی پووش

خوەزگا لە گووناد ماچێ بکەم نووش

düyete kûrpegeê firmi farî pûş
xwezga le gûnad maçê bikem nûş

دۆیەتە کوورپەگەێ وەو دەسْ ئاوەو بۆیە بوڵبوڵێگ نیشتە قلاوەو

düyete kûrpegeê wew desi awew
büye buĺbuĺeg nîşte qiĺawew

دۆیەتە کوورپەگەێ وەو دەسْ ئاوەو هەر چەن چڕیمەێ جوواو نیاوەو

düyete kûrpegeê wew desi awew
her çen çiȓîmeê cuwaw nêawew

دۆیەتەیل بانە ڕێ، سەر کانی چووڵە زڕەێ بان زڵفیی[91] کونە وە کووڵە

düyeteyl bane ȓê,ser kanî çûĺe ziȓeê ban ziĺfî kwine we kûĺe

دووس ملْ کوڵ خاسە، پەێ خەنە ویاری شکڵ چەو لە فرمْ بازْ شکاری

dûs mil kwiĺ xase, peê xene û yarî
şikĺi çew le firmi bazi şkarî

دووسم لە ئێلاخ، خوەم هام لە ژێربەن[92]

تاڵ تاڵ لە زڵفد مەکەم ریشە کەن

---

[91] - بان زڵفی : ئاوێز، قەو، خشڵ، پڵپڵە

[92] - ژێربەن :هاوێنە هەواری عەشیرەتی زەنگنە و کەڵهوڕ لە مەنەلی.

dûsim le ıêʃax,xwem hame jêrben
taʃ taʃ le ziʃfid mekem r̂îşe ken

دەردْ دڵەگەم بێ عنایەتە   ماملە وە مەیل، وە رزایەتە
derdi diÎegem bê éinayete   mamiʃe we meyl,we r̂izayete

دەردێ گرتمە نییە دەرمانێ   یا رەب نەگرێدەێ هۆچ بسەڵمانێ
derdê girtime nîye dermanê   ya r̂eb negrêdeê hüç biseʃmanê

دەردێ گرتمە دەرمانێ نییە   کەڵهۆل مەیلەگەێ جارانێ نییە
derdê girtime dermanê nîye   keʃhül meylegeê cawanê nîye

دەس بکە دەسم بزان تەوْد دێرم   خوەد مەشارەوە، مەیل وە خوەد دێرم
des bike desim bizan tewid dêrim
xwed maşarewe, meyl we xwed dêrim

دەس بێە وە زڵفانْ سیاێ ئەمەر بوو   یەسە کوور بیمە لە ئجرانْ توو
des bêe we ziʃfani syaê emerbû   yese kûr nîme le ıcrani tû

دەسماڵ دەسْد بیلا دووان بوو   یەکێ ئەوریشم یەکێ کەتان بوو
desmaÎ desid bîla duwan bû   yekê ewrîşim, yekê ketan bû

دەسماڵێ پڕ کەم وە ئەنار و بەێ   جڵەو کیشدم تا وە ملیەنەێ[93]
desmaʃê pir̂ kem we enar û beê
ciʃew kîşidim ta we milyeneê

دەسم گیر نییەکەێ لەو تازە سۆرە   ساقْ پا لە تەرزْ شەنگْ سێ تیرە
desim gîr nîyekeê lew taze süre   saqi pa le terzi şenĝi sê tîre

دەسە لێم مێەن وە زام زەلیلم   چەوەڕێ مەڵهەمْ دەسْ دەلیلم[94]

---

[93] – ملیەنەێ : ملەیکە لە گیەلانی رۆژئاوا.

[94] – دەلیل : هەم بە مانای پێشاهەنگە و هەم لە ئائینی یارستان ئەرکێکە کە ئەدرێتە تاڵوو یان پەیڕەوی سەید. لە راستیدا دەلیل ئەو کەسەیە کە مرۆڤ رێنوێن دەکا بۆ کاری باش.

dese lêm mêen we zam zelîlim çewer̂ê meĺhemi desi delîlim

دەلیل هەناردم کارەیل بکەێ جەم　　دەلیل هاتەوە بارم کردە خەم

delîl henardim kareyl bikeê cem

delîl hatewe barim kirde xem

دەم چۆ سەرسەوزان[95]° شاهین پەڕ کەندە

پەڕ وپووم لە دەورْ گەناوان مەندە

dem çü ser sewzani şahîn per̂ kende

per̂ û pûm le dewri genawan mende

دەمد بارە وەر دەمدەماند کەم　　دەسم تاڵانچی ناو مەماند کەم

demid bare wer demdemanid kem

desim taĺançî naw memanid kem

دەمد بارە وەر دەمدەماند کەم　　ماچْ هۆردە خاڵ بن ملاند کەم

demid bare wer demdemanid kem

maçi hürde xaĺî bin milanid kem

دەم قوتی مەرهەمْ دەسْ ئەرەسوو[96]　　بماڵەێ لە بانْ زامْ کۆیەنە و نوو

dem qwitî merhemi desi eresû

bimaĺeê le bani zami küyene û nû

دەم گرد و مەم گرد، گرد ئەڵکنیایدە　　وێنەێ گوڵخۆمچە لە باخ کنیایدە

dem gird û mem gird, gird eĺkinyayde

weneê gwiĺxomçe le bax kinyayde

دەمەگەد بارە بنیە ناو دەمم　　بەشکم ساکن بوو دڵەێ پڕ خەمم

demeged bare binyenaw demim

beşkim sakin bû diĺeê pir̂ xemim

دەمەگەد کیەنی، قۆمش[97] کەنیەسەێ

---

[95] – سەرسەوزان : کۆمەڵی سەرسەوز، سەرسەوز بە مانای نێرینەی مامراوییە.

[96] – ئەرەسوو : مەبەست ئەرەستوو فەیلەسووف و بلیمەتی یوونانییە.

تاڵ تاڵ زڵفەگەد زەڕگەر ژەنیەسەێ
demeged kyenî, qomiş kenyeseê
taĺ taĺ ziĺfeged zeȓger jenyeseê

دەمەگەێ قوتی ئاوخوەریمانە   زڵفەگەێ باڵشتْ ژێر سەریمانە
demegeê qwitî aw xwerîmane   ziĺfegeê baĺişti jêr serîmane

دەوریش یەکێگە کەشکووڵ وە دەس بوو
چۆ بوڵبوڵ دایم ماوایَ قەفەس بوو
dewrîş yekêge keşkûĺ we des bû
çü buĺbuĺ daym mawaê qefes bû

دیدەد بووس نییە؛ دەس بڕەس نییە   ڕێ هات و چووْ دیدە مەس نییە
dîded bûs nîye, des biȓes nîye   ȓê hat û çuwi dîde mes nîye

دیدەد شکاری، دیدەد دۆ دیدە   تا بوو وە سینەێ خوداڕەژیدە[98]
dîded şikarî, dîded do dîde   ta bû we sîneê xwidaȓejdîde

---

[97] قۆمش : ئەوەێ کە پێشەێ بیر و چاڵاو کەندنە
[98] – خودارڕژدیدە : ئەوەی کە سرۆشتی خاوەن رۆمەتی جووانە.

سـ س

سایَ چەترعەزیز،شووخْ دیدە مەس سایَ سەربکەو بان بزان عەرزم چەس

saê çetir éziz, şûxi dîde mes

saê ser bikew ban bizan érzim çes

سفێد بەرگەگەم وە پڵاس[99] نەکەی

خوەد وە بێگانەیَ کەس نەناس نەکەی

sifêd bergegem we piÎas nekey

xwed we nêganeê kes nenas nekey

سەرد بچەمن بەوە ماڵەوە   سەرد نەمە بانْ قەمچی باڵەوە

serid biçemin bewe maÎewe   serid neme bani qemçî baÎewe

سەرد پەتی کە بۆنم جەمیند   وە زاراکاڵی[100] بامە زەمیند

serid petî ke bünim cemînid   we zarakaÎî bame zemînid

سەر کەچ، سەروێن کەچ، سایَ سەروێن هەم کەچ

باڵاگەد بەرزە چۆ چۆزەیَ نەێوەچ

ser keç,serwên keç,saê serwên hem keç

baÎaged berze çü çüzeê neêweç

سەر کەچ، سەروێن کەچ، سایَ سەروێن هەم کەچ

باڵا وێنەیَ نەیَ، ناوقەیَ چۆ نەێوەچ

ser keç, serwên keç, saê serwên hem keç

---

99 – پڵاس : بەرگی رەش

100 – زاراکاڵی : زارا هەر ئەو زەوییە و زاراکاڵ ئەو کەسەیە کە خۆی زەمینی کشت و کاڵی نییە و زەوی کەسێک کرێ دەکا.

baĺa wêneê neê, nawqeê çü neêweç

سەروێن بەساسەو لە عالیخانی دەم تەنگ وزڵف شوورِ«هاجەر» ئەێوانی
serwên besasew le élîxanî dem tenĝ û ziĺf şûr̂ hacer eêwanî

سەروێند بووەس لە هۆردە خاڵان
مەر شیرین بەساۆد لە رۆ تاق وەسان[101]
serwênid buwes le hürde xaĺan
mer şîrîn besaüd le r̂ü taq we san

سەروێن لە بانْ یەخە کردێە درِ   لە دەس نییەکەمەێ بەگزاێەێ کەڵرِ
serwên le bani yexe kirdêe dir̂
le des nîyekemeê begzaêeê keĺir̂

سەریر[102] و سەروێن لە یەک شێویاێە   ئەر دروو نەۆشم ماچێ کریاێە
serîr û serwên le yek şewyaêe   er dirû neüşim maçê kiryaêe

سەونزە، سەونزێگە لە سەر نساران   سفێد وەفرێگە شەفاێ بیماران[103]
sewnze,sewnzêge le ser nisaran sfêd wefrêge şefaê bîmaran

سەونزە سەونزێگە، سەونزیش کردە وەر
دەرم کرد لە دینْ خودا و پەێغەمبەر
sewnze sewnzêge, sewnzîş kirde wer
derim kird le dîni xwida û peêx́ember

سەونزە وە فداێ سەونزەوارید بام   فداێ دگانەیلْ چۆ مروارید بام
sewnze we fidaê sewnzewarîd bam

---

[101] – تاق وە سان : تاقێک کە لە رووی سان بێت. شوێنەواریکی مێژووئیە لە کرماشان

[102] – سەریر : بریتییە لە پارچەیەک کە ئەکەوێتە ژێری سەروێن. لە هەندێک شوێن دیومە نووسانە «سەروێن و مەروێن لە یەک شێواوە — ئەر دروو نەۆشم ماچێ کریاێە » ئەم وتارە هەڵەیە.

[103] – خەڵک بە گشتی لە سەر ئەم باوەڕەن کە دووایین بەفری ئێلاخان یان سەر نساران بۆ دەرمانی نەخۆشی باشە و ئاوی ئەم بەفراوە وەکوو ئاوی زنیان یان حەیاتە.

fidaê diganeyli çü mirwarîd bam

سەونزەێ کەوش عەزیز، پشت پاژنە پڕ
شازایێەێ گوورانی، یا خانْ کەڵڕ؟
sewnzeê kewş ézîz, pişti pajne pir̂
şazaêeê gûranî, ya xani keĺir̂?

سی و نوو کوشتیدە بێ خۆنْ کاڵات بەو منیش بکوش وە نەزرْ باڵات
sî û nû kwiştîde bê xüni kaĺat
bew minîş bikwiş we nezri baĺat

سی و نوو کوشتیدە، بیلا بوودە چل یەسە کوشتیدەم نیم لێرە لە مل
sî û nû kwiştîde, bîla bûde çil
yese kwiştîdem nîm lêre le mil

سی و نوو کوشتیدە، وە منەو چلە یەسە کوشتەسەم ئی خاڵ لە ملە
sî û nû kwiştîde, we minew çile
yese kwiştesem î xaĺ le mile

سیکارێ پڕ کە دۆدْ دڵ مرن تمەکوو گووڕانْ سەرچیاێ کرن[104]
sîkarê pir̂ ke düdi diĺ mirin timekû gûrani ser çyaê kirin

سییەماڵان پەخش بۆن، هەر رووژ مینگەێ نوو
قاڕەێ کوورپە وەرک،شاقەێ کەو لە کوو[105]
sîyemaĺanpexş bün, her r̂ûj myngeê nû
qar̂eê kûrpe werk, şaqeê kew le kû

---

[104] – سەرچیاێ کرن : گوندێکە لە کرنی رۆژئاوا کە ئێستەش تەماکووێ بە ناوبانگە.

[105] – بەم شێوەش بیستوومە : خودا بەێدە پێد هەر رووژ مینگەێ نوو — قارەێ کوورپە وەرک، شاقەێ کەو لە کوو

شـ ش

شوون باواند وه چەپگێ سنگ[106] بوو لەهەر گەردنگە یەکێ لێ گۆم بوو
şûni bawanid we çepgê sing bû
le ger gerdinge yekê lê gom bû

شتۆوه گولەگەد، گول[107] هەڵکەفتێە   قەدیم شووان بۆ ، شەو نەخەفتێە
şüwe gwileged, gwil heÎkeftêe
qedîm şuwan bü, şew nexeftêe

شەرت بوو له داخد بچم نامەوه   چۆ بەێرام وه داخْ گوڵەنامەوه[108]
şert bû le daxid biçim namewe
çü beêram we daxi gwiÎenamewe

شەرت بوو له داخد خوەم بخەم له چەم
ئاو لاشەم بووەێد تا لاێ قووڵەگەم
şert bû le daxid xwem bixem le çem
aw laşem buweêd ta laê qûÎegem

شەرت بوو له داخد هەرگز نەخەنم   وەرگْ ئازیەتی له وەر نەکەنم
şert bû le daxid herxiz nexenim wergi azyetî le wer nekenim
شەرت بوو ماڵەگەد وه شەو مەنزڵ کەم

---

[106] - سنگ : ئامرازیکی چێویه که له کاری ساز کردنی دەوار به کاری دێنن، هەروەها دەسته چێوێکه که وەک مەودا بۆ چقاندنی لاشاخەی رەشماڵ به کاری دێنن.

[107] - گول : کورته بالاً. لێره شاعێر مەبەستی وایه که شوەکەی تۆ شووانیی کردووه بۆیه شەوانه شەوبێدار و من ناتوانم بێم بۆ لات.

[108] - بەێرام : چێروکی بەهرام و گوڵەندام

تەمەنگاێ باڵاد وە کەێفْ دڵ کەم
şert bû maÎeged we şew menzil̂ kem
temenĝaê bal̂ad we keêfi dil̂ kem

شەلم، شەکەتم، ژان داسە قولم   کوورپەگەد لاوە دەس بخە ملم
şelim, şeketim, jan dase qwilim
kûrpeged lawe des bixe milim

شەلم، شەکەتم، لە دۆر هاتمە   لە پەڕْ جییەگەد کرج هەڵاتمە
şelim, şeketim, le dür hatime   le per̂i cîyeged kirc heÎatime

شەماڵ ت مەحرەمْ کوردەماڵانی   ئێڵچی بێ زۆواڵ سووسەن خاڵانی
şemal̂ ti meh́remi kwirdemal̂anî
ıêl̂çî bê zuwal̂i sûsen xal̂anî

شەماڵ داسە لێ زڵفێ شێویاگە   ئەر دروو نەۆشم ماچێ کریاگە
şemal̂ dase lê zil̂fê şêwyage   er dirû neüşim maçê kiryage

شەماڵ شنەێ تێ لە لا قەسرەوە   چەوەگەێ کەڵهۆل ها وە ئەسرەوە
şemal̂ şineê tê le la qesrewe   çewegeê kel̂hül ha we esrewe

شەماڵ هەێ شەماڵ، زەلان هەێ زەلان   چەوەگەێ دۆیەتی دڵم ناسە ژان
şemal̂ heê şemal̂, zelan heê zelan
çewegeê düyetî dil̂im nase jan

شەوار وەێ دۆری، وەێ درازییە   وە لاێ کی بچم؟ کی لێم رازییە؟
şewar weê dürî, weê dirazîye
we laê kî biçim? kî lêm r̂azîye?

شەوار هەرچێ هەس، هام لە پەژارە   دەس بێدەسەڵات، دەرۆنم خارە
şewar herçê hes, ham le pejare des bê desel̂at, derünim xare

شەوان بوو قووڵەم، رووژان بوو نەرگز
خوو نەرگز نییەێد بوو قووڵە هەرگز

şewan bû qûĺem, r̂ûjan bû nergiz
xû nergiz nîyeêd bû qûĺem hergiz

شەوان مەخەفم وە تاسەتەوە بوو بنیەم وە بوو هەناسەتەوە
şewan mexefim we tasetewe bû binyem we bû henasetewe

شەوان مەخەفم، هۆرم لە لاتە دڵەێ کووس کەفتێم هەر وە تەماتە
şewan mexefim, hürim le late
diĺeê kûs keftêm her we temate

شەۆەگەێ وەرد رووموەڵحەیاتە باوگد دکاندار، دایەد خێاتە
şeüyegeê werid r̂ûmeĺĥeyate bawgid dikandar,daêed xêate

شەوێ لە شەوان بکەرەمەو یاێ وە کوو زخاڵ بای، گەردم دای وە باێ
şewê le şewan bikeremew yaê
we kû zixaĺ bay, gerdim day we baê

شێوەێ تازە سۆر لە دۆر دیارە چەوێ خۆمارە، لێوێ وە بارە
şêweê taze sür le dür dyare çewê xomare, lêwê we bare

شێوەێ تازە سۆر لە دۆر دیارە چەوێ خۆمارە، نیشێ لە کارە
şêweê taze sür le dür dyare çewê xomare,nîşê le kare

شێوەێ کەڵ دێری شەفەق لە پەڕاو[109]
م توو بیجامە، دووس توو پیران خاو
şêweê keĺ dêrî şefeq le per̂aw
mi tû bîcame, dûd tû pîran xaw

شێوەێ کەڵ دێری شەفەق لە نشاد[110] تیرێ خەمەو پێد،هەرچێ بادا باد
şêweê keĺ dêrî şefeq le nişat tîrê xemew pêd,herçê bada bad

شێوەێ کەڵ دێری وە مانشتەوە[111] داخد ها وە بانْ داخان گشتەوە

[109]– پەڕاو : کێفیکی بەرزە لە کرماشان
[110]– نشات : نشاد، بەرزایی، بڵێندی

şêweê keɫ dêrî we maniştewe
daxid ha we bani daxan giştewe

شێوەیٚ کەڵ دێری وە نشاتەوە ناکەس دەم نەنەێد وە گووناتەوە[112]
şêweê keɫ dêrî we nişatewe
nakes dem neneêd we gûnatewe

شێوەیٚ کەڵ دێری وە نشاتەوە هەیٚ دۆیەت پا بنیەم وە لایٚ پاتەوە
şêweê keɫ dêrî we nişatewe
heê düyet pa binyem we laê patewe

---

111 – مانشت : کێفیکی بەرزە لیٚ ئەیٚوانی رۆژاوا سەر بە پارێگای ئیلام.

112 – بەمجۆرەش بیستوومە :

شێوەیٚ کەڵ دیری وە نشاتەوە جار جار دەم بنیەم وە گووناتەوە

قـ ق

قاڵ کەفتەو قەیتۆل[113]، زڵە لە باخان   دەرْ ماڵ بیوە، بۆیە چراخان
qal̂ keftew qeêtül, zil̂e le baxan deri mal̂î bîwe büye çiraxan

قامەتم لە ژێرْ بارْ خەم چەمی   مردنم فەرزە لە هاماڵ کەمی
qametim le jêri bari xem çemî
mirdinim ferze le hamal̂ kemî

قاوەێ گەردەنە چۆ چلواری بو   مەر چینی ئاڵا نەقاش کاری بوو
qaweê gerdene çü çilwarî bû   mer çînî al̂a neqaş karî bû

قلْفْ قەو[114] چەکان بوو یەخە ژەنی   زلْفێ خشە کرد چووار دەورم تەنی
qil̂fi qew çekan bû yexe jenî
zil̂fê xişe kird çuwar dewrim tenî

قورانْ قەوێ بنەن لەێ ناوەو   کلگ بێ دۆیەتڵان نەکەیم وە ئاوەو
qwrani qeüê binen leê nawew
kilig bê düyetçl̂an nekeîm we awew

قۆڕقۆڕ کە لە گووشْ کوورپەێ نازارد   نەڵسێ لە خەو بێید ئازارد
qor̂e qor̂ke le gûşi kûrpeê nazarid   nel̂isê lexew bêîd azarid

---

113 – قەیتۆل : ریزی رەشماڵان، قەتارەی رەشماڵان کە لە دوورا وەک مار خۆی بنوێنێت.

زڵە : زڵەزڵ، تریفە تریفی نوور

114 – قەو : لەتە پارچەیەک کە ئەکەوێتە سەر سەروێن و دەوری مل.

قووڵە دەرْ ماڵەگەد بکەم وە نیشان   بنیشم پێوە وە سیکار کیشان
qûʃ deri maʃid bikem we nîşan   binîşim pewe we sîkar kîşan

قووڵەم وە حاجاتْ مانگْ ڕەمەزان   ئی هامْ چووە وە کونیەت[115] مەزان
qûʃem we ĥacati manĝi r̂emezan
î hamiçuwe we kwinyet mezan

قووڵەم وە حاجاتْ ئی مانگْ نووە   سەبەو[116] کووتا نايد لەێ هامْ چووە
qûʃem we ĥacati î manĝi nuwe
sebew kûta nayd leê hamiçuwe

قووڵەم عەزیزە وە هەردەێ وێڵەوە   تا نەودە سمکووێ تووزْ ئێڵەوە
qûʃem ézîze we herdeê wêʃewe
ta newde simkûê tûzi ıêʃewe

قووڵەم یە وادەێ وەڵنگەڕێزانە[117]   ئێڵەیل بار کردن، ئێڵاخ بێزانە
qûʃem ye wadeê weʃnĝer̂êzane
ıêʃeyl bar kirdin ıêʃax bêzane

قڵاێ کرماشان یەێ لاێ ڕمیاگە   جامەکْ دووسەگەم لەتێ شکیاگە
qiʃaê kirmaşan yeê laê r̂imyage
cameki dûsegem letê şikyage

قەتارەێ تەڵمیت[118] زەڕین جیوانان   چۆ ئاهوو زووردا لە تەختە بانان
qetareê teʃmîti zer̂în sîwanan   çü ahû xûr dar da le texteban

قەسەم وە نەشئەێ مەی لە ئێواران   شەرتم هەر مەنێە وەک جارْ جاران
qesem we neşieê mey le ıêwaran
şertim her menêe wek cari caran

---

115 – کونیەت : کینە، دژایەتی

116 – سەبەو : سەبەب، هۆکار، دەلیل

117 وەڵنگەڕێزان : مانگی گەڵارێزان. لە کوتایی ئەم دێڕە ئەڵێ :

ئێڵەیل بار کردن، دووڵەیل بۆن خالی   سەوزە چیەو ژێرْ تیرمەێ متقاڵی

118 – تەڵمیت : ئەو ئەسپە کە بۆ بۆک رازاوە کراوە و جیازی بۆکی لە گەڵە

قەسەمد مەدەم تن حەزرەتْ عەبباس   تاوێ یەخەگەد ئڕام بکە واز
qesemid medem tin ḧezreti éebbas
tawê yexeged ir̂am bike waz

قەسەم وە زڵفانْ سیاێ تاڵ تاڵد   کوشیامە وەدەسْ ئەگریجە و خاڵد
qesem we ziĺfani syaê taĺ taĺid
kwişyame we desi egrîce û xĺid

قەسەم وە زڵفانْ سیاێ چین چیند   وەو دۆ لیمووێ کاڵ لە لاێ نگیند
qesem we ziĺfani syaê çîn çînid
wew do lîmûê kaĺ le laê nigînid

قەورْ غەریبان ها لە پەڕْ دێەو   دایە کاروانچی پاڵ دەێ وە پێەو
qewri x́erîban ha le per̂i dêew
daye karwançî paĺ deê we pêew

قەومان و خێشان جەم بوون لە دەورم   شەورْ مردنم کەن، بکەنن قەورم
qewman û xêşan cem bûn le dewrim
şewri mirdinim ken, bikenin qewrim

قەومەیل عەشرەتەیل ئی دنیا هۆچە
کەڵ کەچێ[119] دیم ئمڕوو لەێ کۆچە
qewmeyl éeşreteyl î dinya hüçe
keĺi keçê dîm ımr̂û leê küçe

قەومەیل عەشرەتەیل خودا لەێ چشتە   نووەێ[120] نوواێ رەمْ کەڵ مانشتە
qewmeyl éeşreteyl xwida leê çişte
nuweê nuwaê r̂emi keĺi manişte

---

[119] – کەڵ کەچ : کەڵێک کە تەمەنی لە چووار ساڵ تێپەڕ بووە و زۆر زیرەکە و نەچیرکردنی دژوارە. لێرەدا شاعێر مەبەستی ئەوەیە کە ئاوەها شتێک لە عەقڵ ڕێک نابیت کە ئاوەها کەسێک هاودەم و هاوڕێ ئەم جەماوەرە بێت، ئەم کەسە جیاوازیی هەیە.
[120] – نووە : نێرینەی کەڵی کێوی کە ڕێبەرایەتی رانی کەڵ دەکا

فـ ف

فدایؚ باڵاد بام چۆ چنار چیدە   نییەزانم دۆیەتی یا شۆ کردیدە
fidaê baɫad bam çü cinar çîde
nîyezanim düyetî ya şü kirdîde

فدایؚ چەترْد بام، تووپێ کریاگە   چۆ ساف و سادە تالیم[121] دریاگە
fidaê çetrid bam, tûpê kiryage   çü saf û sade talîm diryage

فدایؚ دەمـْد بام، دەم خوودەم نییە   لە نۆقڵ و نەوات هۆچێ کەم نییە
fidaê demid bam, dem xû dem nîye
le noqɫ û newat hüçê kem nîye

فدایؚ دەمـْد بام، دەم خوو دەم نییە   وە زەڕەیؚ مسقاڵ هۆچێ کەم نییە
fidaê demid bam, dem xû dem nîye
we zeȓeê misqaɫ hüçê kem nîye

فدایؚ دەمـْد بام وەو دێانەوە   نایدەیؚ وە قلیانْ بۆزرگانەوە
fidaê demid bam wew dêanewe
naydeê we qilyani bozrganewe

فدایؚ سەرْد بام وە سەروەنەوە   شێوەیؚ کەڵ دیری وە دەروەنەوە
fidaê serid bam we serwenewe
şêweê kaɫ dîrî we derwenewe

فدایؚ مەمکێ بام، تازە کردێە بەن   ئەر فرووشیدەیؚ بەو برەیؚ وە مەن

---

121 – تالیم : پەروەردە بوون« تعلیم»ی عەرەبی.

fidaê memkê bam, taze kirdêe ben
er firûşîdeê bew bireê we men

فەزا[122] ها لەورە بچی وەرەو جایٚ
دووس وە خەنە خەن وەرەو پیرید[123] بایٚ
feza ha lewre biçî werew caê
dûs we xenexen werew pîrîd baê

فەزا ها لەورە فەزا فەزا بوو   زڵف و زنج و خاڵ لە یەک رەزا بوو
feza ha lewre feza feza bû   ziľf û zinc û xaľ le yek reza bû

فەسڵ نەو وەهار زۆ مەچوو وە سەر   گوڵان مەمانوون وە رەنجْ بێوەر
fesľi new wehar zü meçû we ser
gwiľan memanûn we r̂enci bê wer

فەڵەک باند بوودە ژێر، ژێرد بوودە بان   داخْ کەڵهۆلە سقانم سزان
feľek banid bûde jêr, jêrid bûde ban
daxi keľhüle siqanim sizan

عەیٚب لە تێد نییە، دیدەم عەیٚبدارە   خودا بزانیٚ تەکی لەیٚ شارە
éeêb le têd nîye, dîdem éeêbdare   xwida bizanê tekî leê şare

---

122 – فەزا : خۆشی، کاتیکی خۆش

123 – وە پیری هاتن : بە پێشەوازی هاتن، پێشوازی کردن.

کـ ک

کراسێ لە پووس بکردای لە وەر   مەر ئەوسا دەرچوو دۆد لە تەوقْ سەر
kirasê le pûs bikirday le wer
mer ewsa derçû düd le tewqi ser

کزەکز مەکە، کزەد لە گیانم   کزەد چۆ ئەڵماس پەێ کەێ سقانم
kize kiz meke, kized le gyanim
kized çü eĺmas peê keê siqanim

کڵاشێ لە پووسْ گورگ[124] کەم وە گیوە
شار وە شار گەردم لە شوونْ بیوە
kiĺaşê le pûsi gwirg kem we gîwe
şar we şar gerdim le şûni bîwe

کوڕەیل هەلا کەن سەرکانی چووڵە   قیقەێ دۆیەت ئازەوْ کونە وە کووڵە
kwir̂eyl hela ken ser kanî çûĺe
qîqeê düyet azewi kwine we kûĺe

کوشتەێ دۆیەتێگم لە سییەماڵان   ها لە جلووسْ هەیشتْ نوو ساڵان
kwişteê düyetêgim le sîyemaĺan   ha le cilûsi heyşti nû saĺan

کووچْ کوردەماڵ دایم ها رێڕەو   نازاران کیشن هەمتەزار[125]ْ خەو

[124] – پووس گورگ : خەڵک بە گشتی لە سەر ئەم باوەڕەن کە گورگ گیانلەبەریکی تەوارە وهەروەها پشتگیریی لە کارەکانی هەیە بۆیە شاعێر ئەم باوەڕە وەکوو تەشبیە بە کاری هێناوە .

kûçi kwidemaĺ daym ha r̂eêr̂ew
nazaran kîşin hemtezari xew

کووچْ کوردەماڵ هانە بارەێ بار   کوشیامە وە تیرْ کەڵهۆلْ چەو خۆمار
kûçi kwirdemaĺ hane bareê bar
kwişyame we tîri keĺhüli çew xomar

کوورە گلاڵان[126] وە حەوز وگوڵ نییەو قەرژیەڵگ[127] لە ناو باخْ گوڵ نییەو
kûre giĺaĺan we ḿwz û gwiĺ nîyew
qerjyeĺig la nawi baxi gwiĺ nîyew

کەسم نەیشتیدە، کەس لە بانْ کەس
دەسد نایدە جیبْ نیم تەنەێ ئەتڵەس
kesim neyştîde, kes le bani kes
desid nayde cîbi nîm teneê etĺes

کەسێ لەواێ خوەم کەفێ وە کووسا   بچمەو میلکانْ بارکەردەێ دووسا
kesê lewaê xwem kesê we kûsa
biçmew mîlkani bar kerdeê dûsa

کەفتم وە شووند مەنزڵ وە مەنزڵ   من وە شەوقْ ت، ت وەشەوقْ دڵ
keftim we şûnid menziĺ we menziĺ
min we şewqi ti, ti we şewqi diĺ

کەفتم وە شووند وە مەچوو مەچوو   پەڕْ لەچگەگەد گیر بخوەێ لە چوو
keftim we şûnid we meçû meçû
per̂i leçigeged gîr bixweê le çû

کەڵهۆل ئەڵکیشێ کەساڵەتی خەو   پەریشانم کردگە وە رووژ و وە شەو
keĺhül eĺkîşê kesaĺetî xew
perîşanim kirdige we r̂ûj û we şew

---

[125] – هەمتەزار : چاوەڕوانیی، ئینتزار

[126] – گلاڵ : ئەو دەربەندە کە رێگەی دەرچوونی نییە، کوێرە دەربەند

[127] – قەرژیەڵگ : قەژیەڵێ، گیای جلیق. مەبەستی شاعێر هەڵسنگاندنی جووانی و رۆمەتە.

کەڵهۆل بەو مەچوو ئەو ژێرْ خۆنم　　　واز بکە یەخەد شەمامەد بۆنم
keȴhül bew meçû ew jêri xünim
waz bike yexed şemamed bünim

کەڵهۆل خەفتێە، خەوْ خێرێە　　　ماڵەیل وە قەتار کول وە نێرێە[128]
keȴül xeftêe, xewi xêrêe　　　maȴeyl we qetar kwil we nêrêe

کەڵە کەڵەگان، تەمەناێ دۆر کەر　　　ناشی بچاشن، سێادەیل پیر کەر
keȴe keȴegan, temenaê dür ker　　　naşî biçaşin, sêadeyl pîr ker

کەڵە کەڵەگان وە مەکانەوە　　　وە تەختْ سینەێ ناو مەمانەوە
keȴe keȴegan we mekanewe　　　we texti sîneê naw memanewe

کەڵێگ کوشتمە هەیشتْ پا لە نوو　　　لە وەفراو خوەرەگانْ بانْ مانشت کوو
keȴêg kwiştime heyşti pa le nû
le wefraw xweregani bani manişt kû

کەم بەو، کەم بچوو، چەو وە کلەوە　　　چۆ کەوکْ نسار، خاڵ وە ملەوە
kem bew, kem biçû, çew we kilewe
çü kewki nisar, xaȴ we milewe

کەم بەو، کەم بچوو، کەم بێە زامەتم　　　هەم دینم سزیا هەم قێامەتم
kem bew,kem biçû,kem bêe zametim
hem dînim sizya hem qêametim
کەم بەو، کەم بچوو، کەم بێە گوولم ت لە ماڵ خوەد، من لە چاتوولم[129]
kem bew, kem biçû, kem bêe gûȴim
ti le maȴi xwed, min le çatûȴim

کەم بەو، کەم بچوو، کەم بێە لەێ وەرە　　　کەم بکولنەوەێ زامم خەتەرە
kem bew,kem biçû,kem bêe leê were
kem bikwilineweê zamim xetere

---

[128] – نێر : نێر و بێر، نەێر، فێدا، قۆربان، نەزر

[129] – چاتوولْ : چەرداخی هاوێنان، «چا = بەرچا، فێنک+ توولْ = بچووک»

کەم نوورٟم بکە بیوە تن لە دڵ   بیلا ئەزرەتەیل من نەوەم ئەو گڵ
kem nûr̂îm bike bîwe tin le diɫ
bîla ezreteyl min newem ew giɫ

کەوەرکوو[130] بڵێن، پاگەێ من باریک
ترسم شەو باێدن رێ لێم بوو تاریک
kewer kû biɫên, pageê min barîk
tirsim şew baêdin r̂ê lêm bû tarîk

کەوشەگەد گیوە، وە نەرم بنە پا   دۆیەتْ پەێغەمەر، ئاموورزاێ خودا
kewşeged gîwe,we nerm bine pa
düyeti peêx́emer,amûzaê xwida

کەێ بوو من وتۆ برٟەسیم ئەو هەم
م چۆ پەروانە، ت چۆ شۆیەڵەێ شەم[131]
keê bû min û to bir̂esîm ew hem
mi çü perwane,ti çü şüyeɫeê şem

---

[130] – کەوەر کوو : کێفی «کەبیر کوو» لە لۆڕستان
[131] – لە کوتایی ئەم دێڕە ئەڵێن :
من چۆ پەروانە لە دەورد گەردم   هەر ت خوەشد بوو، سەوزەێ مل زەردم

گـ گ

گڕەیٚ مل وە بانْ ژێر پیرانەوە   مەر برجْ برڕنەو وە نیشانەوە
girˆeê mil we bani jêr pîranewe
mer birci birˆnew we nîşanewe

گژنیژەیٚ[132] عەرەقْ ناو مەمان سڕی   داسەیٚ لە جەرگم، شەو تەوْم بڕی
gijnîjeê éereqi naw meman sirˆî
daseê le cergim, şew tewim birˆî

گووش وەو گووشپارەیٚ نقرەیٚ خامەوە   منێد وە حووری وە توو جامەوە
gûş wew gûşpareê niqreê xamewe
minêd we ḧûrî we tû camewe

گوڵوەنی گوڵ خڕ بانْ شانەگەد   بوو ئەترْ مێخەکْ بن گیفانەگەد
gwiļwenî gwiļ xirˆi bani şaneged
bû etri mêxeki bin gîfaneged

گەردەن چۆ نووەیٚ لە نوایٚ کەڵڕەم[133]
ناوقەیٚ چۆ جەێران[134]، ماسکْ[135]، نوایٚ ڕەم
gerden çü nuweê le nuwaê keļˆrem
nawqeê çü ceêrani maski nuwaê rˆem

---

[132] – گژنیژە : ئارەقی سەر گۆنا یان هەنی کە وەک قەترەی ئاو ڕەوانە

[133] – کەڵڕەم : رانی کەڵ، رییەنی کەڵی ڕەماو

[134] – جەێران : ئاسک، ئاسکی یەک ساڵە

[135] – ماسک : مایە ئاسک، ئاسکی مادە

گەردەن میناکار، خاڵ چۆ مرەکەو

مەر شیرین لە بانْ تەختْ شا خەسرەو

gerden mînakar, xaĺ çü mirekew

mer şîrîn le bani texti şa xesrew

گیانم وە قۆربانْ ساتەگەێ دەسێ   یەسە کوشتەسەم دۆ دیدەێ مەسێ

gyanim we qorbani sategeê desê

yese kwştesem do dîdeê mesê

گیەڵان کوورەو بای ئڕا ئاوەگەد   ئەڕاێ نازارانْ سەر سراوەگەد

gyeĺan kûrew bay ır̂a aweges   er̂aê bazarani ser siraweged

لـ ل

لافاو هاوردێە دار وە پەڵکەوە   ئەوە لارەێ کییە وە دەم خەڵکەوە
lafaw hawrdêe dar we peĺkewe
ewe laree kîye we dem xeĺkewe

لامە بۆچکڵەێ گران قیمەتی   ئڕا نەپرسیم بیوەی یا دۆیەتی؟
lame büçikĺeê giran qîmetî   ıȓâ nepirsîm bîwey ya düyetî?

لامە و سێنزەتیر، شەنگْ جۆجگ چەو
دەس لە لێ نێەن، کەڵهۆل ها لە خەو
lame ûsênzetîr,şengi cücig çew
des le lê nêen,keĺhül ha le xew

لە ئێوارەوە تا کەل[136] بەێان چۆ مار پێچ مەخومم، کوشتەێ نیمە گیان
le ıêwarewe ta keli beêan
çü mar pêç mexwem,kwişteê nîme gyan

لە ئێوارەوە گیانم لێم ئاسە   کوشیامە وە دەسْ ئەو وەچگە فارسە
le ıêwarewe gyanim lêm ase
kwişyame we desi ew weçge farse

لە بەرزی باڵاد، لە تەنگی کەوشد   چۆ تۆل مەلەقیەێد باڵاێ بێ خەوشد
le berzî baĺad,le tenĝî kewşid
çü tü meleqyeêd baĺaê bê xewşid

---

[136] – کەل : کات، دەم، سەرەڕا

له تەختْ سینەد چشتێ دیارە		یا بەێ یا نارنج، یا گرەێ نارە
le texti sîned çiştê dyare		ya beê ya narinç,ya gir̂eê nare

له تەختْ سینەد چشتێ دیارە		ئۆشن رەوادگاێ وەیسْ نازارە
le texti sîned çiştê dyare		üşin r̂ewadgaê weysi nazare

له تەختْ سینەد دۆ بەێ دیارە		یە بەێ، یە نارنج، سێفْ خۆمسارە
le texti sîned do beê dyare		ye beê,ye narinc,sêfi xomsare

له تەختْ سینەد دۆ بەێ دیارە		یە سووەیل رەژیاێ[137] پەروەردگارە
le texti sîned do beê dyare		ye suweyl r̂ejyaê perwerdigare

له تەرکەبانان بۆیە هەێ بگیر		یەێ بڕ وە پاوەن، ئاخر وەزەنجیر
le terkebanan büye heê bigîr
yeê bir̂ we pawen,axir we zencîr

له راخان نەمیا لە چەم چێەو خووار
وە نەێکەنەچی وە باخچە و قەتار[138]
le r̂axan nemîa le çem çêew xwar
we neêkeneçî we baxçe û qetar

لەرزان لەرزانە، لەرزانەێ لاێ دەم[139]
ناوقەێ چۆ جەێرانْ ماسکْ نوواێ رەم
lerzan lerzane,lerzaneê laê dem

---

[137] – سووەیل ڕەژیاێ : لە فەرهەنگی کوردەواری چەندها بای جۆراوجۆر هەیە کە هەر کام بۆ خۆی خاوەن تایبەتمەندییکە وەک بای شەماڵ، بای زەلان، بەڵام دوو با هەیە کە بە گشتی نیشانەی خێر و خۆشییە یەکی «بڵاتە» کە لە مانگی خاکەلێوە دەست پێدەکەی و ئەبێتە هۆی پێشکنینی چۆزەی داران و ئەوی تر «سووەیل»ە کە لە ڕەزبەر دەست پێدەکەی و بادیکی سەردی دەم بەیانە کە ئەبێتە هۆی تێگەیینی میوە و پڕ بوونەوەی گەنم و جە و گەنمەشامی و ... کە لە خەرمانە.

[138] – نەێکەنەچی :
باخچەوقەتار : هەوارگەی ئێڵی سنجاوی لە مەنەلی و خانەقین

[139] – لەرزانە : جۆرە خشڵێکی زینەتییە لە رووی سەروەن. کوتایی ئەم دیڕە شێعرە لە لاپەڕەکانی پێشوو باس کرواە.

nawqeê çü ceêrani maski nuwaê r̂êm

له دەرْ ماڵەگەد بکیشەم وە دار   فەڕاشکاریم کە وە تۆلْ ئەنار
le deri maĺeged bikîşem we dar   fer̂aşkarîm ke we tüli enar

له دەرْ ماڵەگەد بووسیەم وە پاوە   شەماڵ بەێدە لێم وە هەر دۆ لاوە[140]
le deri maĺeged bûsyem we pawe
şemaĺ beêde lêm we her do lawe

لەساڵێ شەش مانگ، لە عەێدێ نووێ   لە دەمد ماچێ، لە زلْفت بووێ
le saĺê şeş manĝ,le éeêdê nuwê
le demid maçê,le ziĺĺt buwê

لە سەر تا وە پا نگات کەردەنم   عەێب لە تێد نییە دەێن وە گەردەنم
le ser ta we pa nigat kerdenim
éeêb le têd nîye deên we gerdenim

لە شووند گەردم هەردە وە هەردە   وێنەێ سێادەیلْ وڵەێ[141] گۆمکەردە
le şûnid gerdim herde we herde
wêneê sêadeyli wiĺeê gomkerde

لە قووڵەم دۆرم، جەرگ بڕیاگ وە خوەم
چۆ چراێ بێ ناز، کوور کریاگ وە خوەم
le qûĺem dürim,cerg bir̂yag we xwem
çü çiraê bê naz,kûr kiryag we xwem

لە کەڵهۆل دۆرم، جەرگْ بڕیاگەم   پەێ دۆری قووڵەم سزیاس بەرگەگەم
le keĺhül dürim, cergi bir̂yagem
peê dürî qûĺem sizyas bergegem

لە ماڵ هاتە دەر، بەڕەزاێ رەنگین

---

[140] – بای شەماڵ لە فەرهەنگی کوردەواری نیشانەی ئەوین و ئومێد و بەختەوەرییە. مەبەستی شاعێر ئەمەیە کە لە کەمترین دەرفەت، باشترین کڵک وەر بگرم.

[141] – وڵەێ : یان وڵەێنی ، بەچکەی ئاسکی کێوی

هەر کەس دۆنێدەێ فراموش کەێ دین

le mal̂ hate der, ber̂ezaê r̂engîn

her kes dünêdeê firamûş keê dîn

له ماڵ هاته دەر، خوەێ دا نیشانم   سزرگەێ[142] عاڵەم برده سقانم

le mal̂ hate der,xweê da nîşanim

sizirgeê éal̂em birde siqanim

له ماڵ هاته دەر، دۆیەت وه توو جاکەت

ناو مەمان له تەرزْ نامەێ توو پاکەت

le mal̂ hate der,düyet we tû caket

naw meman le terzi nameê tû paket

له ماڵ هاته دەر، قووڵەم هەر خوەیە

چەترەگەێ له بانْ شەمامەێ رەیە[143]

le mal̂ hate der,qûl̂em her xweêe

çetregeê le bani şemameê r̂eêe

له ماڵ هاته دەر، نیشتەو دەرانه   ئاینه گرته دەس زڵف مەکەرد شانه

le mal̂ hate der, nîştew derane

ayne girte des zil̂f mekerd şane

له ماڵ هاته دەر،یەێ باڵێ لەقان

چەوێ کەفته خوەم، قالییەگەێ تەکان

le mal̂ hate der,yeê bal̂ê leqan

çewê kefte xwem,qalîyegeê tekan

لەێ بارەێ باره سەرْم مەنیە سرِ   خشەێ تەڵمیت بارْ پاچەێ کفراوڕْ[144]

leê bareê bare serim menêe sir̂

xişeê tel̂mîtbari paçeê kifrawir̂

لەێ بارەێ باره، لەێ کووسەڵکووسه

---

[142] – سزرگه : بزۆزک، راچەڵەکیان، رکه

[143] – رەیە : رابۆریوه، دەر چووه، گۆزەراوه

[144]– کفراوڕْ : شارۆچکەیکه له مابەینی شاباد و گیەڵانی رۆژئاوا

لەێ گورەێ ئاگرْ پاێ هەرچێ دووسە
leê bareê bare, leê kûseȴkûse
leê gwiȓeê agiri paê her çê dûse
لەێ تلاێ بێ خەوش، لەێ نقرەێ خامە

لەێ کەوکْ قەفەس گیروودەێ دامە
leê tiȴaê bê xewş,leê niqreê xame
leê kewki qefes gîrûdeê dame

لەێرە تا ئەورە یەچەنێ دۊرە ماچْ تەنکە دۊیەت وە زەربْ پۊلە
leêre ta ewre ye çenê düre maçi tenke düyet we zerbi püle

لەێرە گ مەوینم یەخەگەد وە واز بەنەمە بەهەیشت بێ رووژە و نماز
leêre gi mewînim yexeged we waz
beneme beheyşt bê ȓûje û nimaz

لەیل وە توو خفتانْ کالاوالاوەو زەردی مل وە بانْ بەرزی بالاوەو
leyl we tû xiftani kaȴawaȴawe
zerdî mil we bani berzî baȴawe

لێود ماتیک دای،ناخۆن کردیە ڕەنگ
چەنکەس وێنەێ من کردیدە وە سەنگ
lêwid matîk day, naxün kirdye ȓenĝ
çen kes wêneê min kirdîde we senĝ

لێود وەڵنگەوەن[145]، دگاند قەنە دۆ لیموو لە ژێرْ کەتاند بەنە
lêwid weȴnĝe wen, dganid qene do lîmû le jêri ketanid bene

[145] – وەڵنگە وەن :گیاهیکی دەرمانییە و لە بەڕەزا دەچێت و لە پای داری بەنێشت شین ئەبێت و بە گشتی بۆ سارێژی ژان بە کاری دێنن.

مـ م

ماڵ ئڕاێ چەمە؟ زامەت بکیشم   دووسەگەم خاسە لە ساێ بنیشم
maĺ ırâê çeme? zamet bikîşim dûsegem xase le saê binîşim

ماڵ ئڕاێ چەمە؟ کوڕ وە کارمە   ئڕا شووانیی وەر وەهارمە
maĺ ırâê çeme? kwiȓ we karime   ıȓa şuwanîy wer weharime

ماڵ خانەگۆمانان ها لە پەڕەوە   دایم ها وە دەمْ قەزا و شەڕەوە[146]
maĺi xanegomanan he le peȓewe
daym ha we demi qeza û şeȓewe

ماڵ دووس بار کرد، هام وە چووڵەوە   وێنەێ ئەڤدالان وە کەشکووڵەوە
maĺi dûs bar kird, ham we çûĺewe
wêneê evdaĺan we keşkûĺewe

ماڵمان وەو پاچەێ نخەجاڕەوە[147]   قۆلەێ کەڵەشێرْ تەڵمیت بارەوە[148]
maĺiman we paçeê nixecaȓewe qüleê keĺeşêri teĺmît barewe

ماڵمان ها وە لا نسارەوە   «یاسەمەن» بچوو، «سەنەم» بەورەوە
maĺiman ha we la nisarewe   yasemen biçû,senem bewrewe

---

[146] – لە کوتایی ئەم دێڕە ئەڵێن :

خانەگۆمانان بەختێان شڕە   خۆنی باوگێان گوورانی چڕە

خانەگۆمانان تا سوو بنیشن   شەوارە بکەن هەر ئاخ بکیشن

[147] – نخەجاڕ : ئەو زەمینە کە لە پامانەی کێوە و هەموارە و بە گشتی لە بەر ڕێگەیە.

[148] – تەڵمیت بار : ئەوانەی کە جیازی بۆک جیبەجی دەکەن .

ماڵ و مین بێەم تەولێ بسازم   لە وەرْ سۆرەگەێ چووپی بسازم
maʃ û mîn bêem tewʃê bisazim
le weri süregeê çûpî bisazim

ماڵ یارەگەم ناسە ئەو قلا   یەێ سۆنێ نقرە، یەێ سۆنێ تلا
maʃi yaregem nase ew qiʃa   yeê süne niqre,yeê süne tiʃa

مانشت وە فداێ بەرزی هەواد بام   قیقەێ نازارانْ هەر سوو لە پاد بام
manişt we fidaê berzî hewad bam
qîqeê nazarani her sû le pad bam

مانگەگە ئلات، خوەرەگە چەرخی   چەتر کەفتە بانْ گووناگەێ «فەرخی»
manĝege ıʃat,xwerege çerxî   çetir kefte bani gûnageê ferxî

م دەوریش نییم، دەوریشْ یارم   لە دەوریشەگانْ فەقیر و ژارم
mi dewrîş nîym,dewrîşi yarim   le dewrîşegani feqîr û jarim

مردێ ئەر مرێد، شینێ یەێ دەمە   دەس لە دووس برِین خەیلی ستەمە
mirdê er mirêd, şînê yeê deme   des le dûs birî̂n xeylî siteme

مەر ئەوسا دەرچوو ئی داخە لە دڵ   زڕەێ بێڵ وە شان بنەێدەمەو گڵ
mer ewsa derçû î daxe le diʃ
zir̂eê bêʃ we şan bineêdemew giʃ

من دووسێ تووام بکیشێ نازم   تا ئەزرەت لە دووسْ مەردم نەخوازم
min dûsê tuwam bikîşê nazim
ta ezret le dûsi merdim nexwazim

من دووسێ تووام تا سەر دووسم بو
وە هەر کوورە چم، کەڵەپووشم[149] بوو
min dûsê tuwam ta ser dûsim bû
we her kûre çim,keʃepûşim bû

---

149 – کەڵەپووش : مەبەست باشترین پووشەمەنییە.

من دووسێ تووام گیانە گیانی بوو
دەم تەنگ وزڵف شووڕ، کرماشانی بوو
min dûsê tuwam gyanegyanî bû
dem tenĝ û zil̂f şûr̂, kirmaşanî bû

من دەوریشەگەێ گێاێ شارانم   چۆ زەمین هڵاکْ نمێ وارانم
min dewrîşegeê gêaê şaranim
çü zemîn h́il̂aki nimê waranim

من و باێەقوش هەر دۆ هاودەردیم   کەلاوە نشینْ بێاوان گەردیم
min û baêeqwiş her do hawderdîm
kelawe nîşîni bêawan gerdîm

من وەێ زڵەێ زامْ هزار خارەوە   چۆ بوڵبوڵ ماگە وە لاێ یارەوە
min weê zil̂eê zami hizar xarewe
çü bul̂bul̂ mage we laê yarewe

منێ وە سەرسەوز[150] وە سەرسراوان   مەم قۆبەێ حۆبابْ ڕۆ بەحرْ ئاوان
minê we sersewz we ser sirawan
mem qobeê h́obabi r̂ü beh́ri awan

منێ وە کەڵێ وە کەڵوەزەوە[151]   ها وەێ مەغارْ هزار گەزەوە
minê we kel̂ê we kel̂wezewe   ha weê mex́ari hizar gezewe

مەردم گەداێ ماڵ، من گێاێ دووسم   دڵخوەشی نەێرم لەێ شارە بووسم
merdim gedaê mal̂, min gêaê dûsim
dil̂xweşî neêrim leê şare bûsim

مەر ئەوسا دەرچوو خەم لە خێاڵم   تەقەێ کەوشەگەد باێدن لە ماڵم
mer ewsa derçû xem le xêal̂im
teqeê keşeged baêdin le mal̂im

---

150 – سەرسەوز : نێرینەی مامراوی.
151 – کەڵوەز : جۆرە ئشکەوتیکی بچووک و بڵێندە کە کەڵ لەوێ زاوزێ دەکا.

مەمگەیلْ کەڵهۊل کاڵاێ نیمە رەس

پەروەردەێ سینە، تالیم خوەردەێ دەس

memgeyli keĺhül kaĺaê nîmeȓes

perwerdeê sîne,talîm xwerdeê des

مێوانْ خاسْ بەرگۆزیدەمی   قەدەم ها وەر دە، نۊرْ دیدەمی

mêwani xasi bergozîdemî   qedem ha wer de, nüri dîdemî

مێوان خوەش هاتی نۊر وە پادەوە   دەرمانْ دەردم ها وەلادەوە

mêwan xweş hatî nür we padewe

dermani derdim ha we ladewe

نـ ن

نازار وه فدایَ خوەد و نازد بام
شەوان گووش وە دەنگْ ڕێزەیَ ڕازد[152] بام
nazar we fidaê xwed û nazid bam
şewan gûş we denĝi r̂êzeêr̂azid bam

نازگە چەترەگەد بخە لە بانم   سەرما داسە لێم، ناسازە گیانم
nazige çetreged bixe le banim
serma dase lêm,nasaze gyanim

نازە ناز مەکە، کوشتەیَ نازدم   کوشتەیَ لیمووەگەیَ یەخەیَ وازدم
naze naz meke, kwişteê nazidim
kwişteê lîmuwegeê yexeê wazidim

ناف حەڵقەیَ حۆبابْ ڕۆ بەحرْ بێ پەیَ   مەر فنجانْ دەسْ کێانانْ کەیَ
naf ĥelqeê ĥobabi r̂ü beĥri bê peê
mer fincani desi kêanani keê

ناڵەت لەو زڵفە، هۆل نەود و لۆل نەود
چاپْ سوورەتیَ چۆ چاپْ پۆل نەود
naĺet lew ziĺfe,hül newd û lül newd
çapi sûretê çü çapi pül newd

ناڵەیَ من ناڵەیَ شێخ و مەلا بوو   باخەوان بمرێ باخ وەرەلا[153] بوو

---

152 – ڕێزەیَ ڕاز : مەحرەمی ئەسرار

153 – وەرەلا : بەرەلا، بێ خاوەن

naʃeê min naʃeê şêx û mela bû
baxewan bimrê bax werela bû

نامەێگ نۆسامە لە گڵاێ پۆنگە   یە حاڵ منە، حاڵ ت چۆنە؟
nameêg büsame le giʃaê pünĝe   ye ḣaʃ mine,ḣaʃ ti çüne?

نە زامم وێنەێ گەزەێ مارانە   نە مەیڵ کەڵهۆل مەیڵ جارانە
ne zamim wêneê gezeê marane
ne meyli keʃhül meyli carane

نە دەردم وێنەێ دەردەدارانە   نە زامم وێنەێ گەزەێ مارانە
ne derdim wêneê derdedarane
ne zamim wêneê gezeê marane

نەمەنێە تاقەت، نەمەنێە هووشم   وەختە چۆ عەڤداڵ دەریەیل[154] بپووشم
nemenêe taqet,nemenêe hûşim
wexte çü éevdaʃ deryeyl bipûşim

نەورووز گوڵ خێزا سەر وە پەردەوە   هێمان ها وە تووز هەوائ سەردەوە
newrûz gwiʃ xêza wer we perdewe
hêman ha we tûzi hewaê serdewe

نە هەفتە گیر بۆم، نە چلە مردم   پەری مەێنەتێ سەر گەورە کردم
ne hefte gîr büm,ne çile mirdim
perî meênetê ser gewre kirdim

نیش ئەبرووان خەتەر ها لە کار   چۆ سیاد تەڕ دەس، کوشەندەێ شکار
nîşi ebruwan xeter ha le kar   çü sêadi ter̂des,kwişndeê şikar

---

154 – دەریەیل : دەربەندەکان، ناوی کۆمەڵی دەروەن

و

واران بوواریَ، زەمین بژنییەیَ   کەوشەگە لە پایَ کەڵهۆل بکەنییەیَ
waran buwarê, zemîn bijenîyeê
kewşege le paê keĺhül bikenîyeê

وە بەرزی قڵا، وە نزمی گۆواوڕ[155]   ماچْ لە دەمەگەد گلەیَ یەیَ کاوڕ
we berzî qiĺa, we nizmî gowawir̂
maçi le demeged gileê yeê kawir̂

وە بیوە بۆشن دیتر کەیَ شۆ کەیَ تاگەر چەو رەژیَ، دڵ من دۆ[156]کەیَ
we bîwe büşin dîtir keê şü keê
tager çew r̂ejê, diĺi min dü keê

وە تیر مەکوشم شوونیَ دیارە   خەڵکان مەواچان یە گونابار
we tîr mekwişem şûnê dyare
xeĺkan mewaçan ye gwinabare

وەختیَ وە نازەو مەچوو وە باوان   منێد وە سەرسەوز لە ناو شەتاوان
wextê we nazew meçû we bawan
minêd we sersewz le naw şetawan

وە زڵفْ سییەد کردیە پاوەنم   چمان ئەسیرْ چایَ دەماوەنم

---

[155] - قڵا :گوندی (قڵاڕمن) زێدی شاعێری بە توانا (کەیخودا رزا قڵاڕمن) کە هێوادارم کەسێک دەر کەوێت و پەخشانەکان و شعێرەکانی ئەم هەستیاری کوردە کوو بکاتەوە.

گۆواوڕ : شارۆچکەیکە سەر بە شاری شاباد

[156] - دۆ : کورتکراوەیَ دووکەڵە. مەبەست داخوازی ئاگرینە.

we ziĺfi sîyed kirdye pawenim   çiman esîri çaê demawenim

وە شەو سایەقە[157]، وە رووژ ئەورْ پڕ   یە خودا تووایَ کوردەیل بکەیَ قڕ
we şew saêeqe,we r̂ûj ewri pir̂
ye xwida tuwaê kwrdeyl bikeê qir̂

وەفریَ واریە ملیەیل کردێە بەن   بێخەم چووزانیَ من خەم گیانم سەن
wefrê warye milyeyl kirdêe ben
bêxem çûzanê min xem gyanim sen

وە قۆرئان قەسەم، وە هەرچیَ پیرە   دەسم چۆ قولاو لە یەخەد گیرە
we qoran qesem,we herçê pîre
desim çü qwilaw le yexed gîre

وە قۆرئان قەسەم، وە هەرچیَ پیرە   زەڕەیَ مەیلەگەد لە جەسەم گیرە
we qoran qesem,we herçê pîre
zer̂eê meyleged le cesem gîre

وە کەوشْ پووتین وە سەر لەشم بای
دنیا وە خارەت، خوەد وە بەشم بای
we kewşi pûtîn we ser leşim bay
dinya we xaret, xwed we beşim bay

وە لایَ کی بچم دەس وەیَ زامەوە   کی تیماریَ کەێد وەیَ پەنامەوە
we laê kî biçim des we zamewe
kî tîmarê keêd weê penamewe

وەن گردێە وەناو، بەڕۆ رزێانە   گیەڵان سەوزەو کەێد سوو لە رازێانە
wen gitêe wenaw,ber̂ü r̂izêane
gyeĺan sewzew keêd sû le r̂azêane

وەو خاڵە قەسەم لە سینەد گۆمە   دیدەت تەوافچی ماسوومەیَ قۆمە[158]

---

[157] – سایێقە : شەختە، چمارە، سەرما

[158] – ماسوومەیَ قۆم : گڵکۆی حەزرەتی ماسوومە لە شاری قۆم کە ئەکەوێتە باشووری ئێران.

wew xal̂e qesem le sîned gome
dîded tewafçî masûmeê qome

وەهار هاتەوە وەو شەرت خوەشم بوو
سەوزەێ باڵابەرز وە تەرکەشم[159] بوو

wehar hatewe wew şert xweşim bû
sewzeê bal̂aberz we terkeşim bû

وە یەواش یەواش تا بڕەسمە لاد ئەو نیم تەنەدە درارم لە پاد

we yewaş yewaş ta bir̂esime lad
ew nîm tenede dirarim le pad

---

159 – تەرکەش : تیرپەس، لە بەر قەراوڵی تیری چاو.

هـ ه

هاته سەرینم چۆ کەوک لە نسار   خەم لە دڵەگەم دی نییەگری قەرار
hate serînim çü kewki nisar
xem le diĺegem dî nîyegrê qerar

هاوسام بار کردگە هامە چووڵەوە   وێنەێ ئەڤداڵان وە کەشکووڵەوە
hawsam bar kirdige hame çûĺewe
wêneê evdaĺan we keşkûĺewe

هسارەێگ هەڵات وەتم سووەیلە   تمەز دۆیا کووچْ باوانْ لەیلە
hisareêg heĺat wetim suweyle timez düya kûçi bawani leyle

هناسەێ سەردم بەێ لە سەر کاوان   تا گیا سەوز نەکەێ پەێ بەسەزووان
hinaseê serdim beê le ser kawan
ta gya sewz nekeê peê besezuwan

هناسەێ سەردم وە ڕۆ چیتەوە   بوودە تۆلەمار بەێدە شۆدەوە
hinaseê serdim we r̂ü çîtewe   bûde tülemar beêde şüdewe

هناێ یەخەگەد مەوینم وە واز   رووحم لە گیانم مەکەێدن پەرواز
hinaê yexeged mewînim we waz
r̂ûḣim le gyanim mekeêdin perwaz

هۆچکەس گیروودە وە دەردْ دڵ نەو   یا گرفتارْ دووسْ دۆر لە مەنزڵ نەو
hüçkes gîrûde we derdi diĺ new

ya girftari dûsi dür le menzil̑ new

هەر بار بارْد بۆ ، بارْد بۆ وە ڕاس   لە شوون ئەو بارە، ئاخرْ دنیاس

her bar barid bü, barid bü we r̂as

le şûni ew bare, axiri dinyas

هەر بیلەم وەێ بەرگْ سییەێ وێمەوە   دەخیلم ئاگر مەنە پێمەوە

her bîlem weê bergi sîyeê wêmewe

dexîlim agir mene pêmewe

هەر جاێگ گوڵێگە پەرچینێ خارە   ڕاێ بوڵبوڵ نییە، گوڵ هەمتەزارە

her caêg gwil̑êge perçînê xare

r̂aê bul̑bul̑ nîye, gwil̑ hemtezare

هەرچێ وەتمە پێد دڵەێ ڕەنج بێوەر

خزمەت وە دووسْ بێ مەێنەت مەکەر[160]

herçê wetime pêd dil̑eê r̂enc bêwer

xizmet we dûsi bê meênet meker

هەر دووسێ دۆرە، ئەوە دووس نییە   دەسبڕەس نییە، دیدەبووس نییە

her dûsê düre, ewe dûs nîye   desbir̂es nîye, dîde bûs nîye

هەر کەس بخوازێ بیوەێ مناڵدار

خوەێ بگرێ لە بیلْ سیاێ چەمچەماڵ[161]

her kes bixwazê bîweê minal̑dar

xweê bigirê le bîli syaê çemçemal̑

هەر کەس بخوازێ دۆ جار بیوەژن   ماڵەگەێ بڕمێ چۆ ماڵەگەێ من

her kes bixwazê do car bîwejin

mal̑egeê bir̂mê çü mal̑egeê min

---

[160] لە کوتایی ئەڵێ :

شەریکْ نائاڵ، دووسْ بێ بەێنەت   مەکەر دووسیە، بوودن وە مەێنەت

[161] – چەمچەماڵ : شارۆچکەیکە لە شاری سەحنە. ناوی چەمچەماڵ لە هەندێک پەندی پێشنانیش هاتووە.

هەر کەس بوو بنەێ وەو مەمانەوە لە فشارْ قەور ها لە بانەوە
herkes bû bineê wew memanewe le fişari qewr ha le banewe

هەر کەس چل بیوە بێەێدن وە گاێ مالْەگەێ برمێ، خەێر وە رێی ناێ
herkes çil bîwe bêeêdin we gaê
maľegeê bir̂mê xeêr we r̂eî naê

هەر کەس دزەڕای[162] رەفیقانم کەێ چمان بارگەپووش[163]، ئێمامانم کەێ
her kes dizer̂ay r̂efîqanim keê
çiman barge pûşi ıêmamanim keê

هەر کەس دووس نەێرێ زەوقێ لە کووە
گێاێ هەفت دەولْەت وە پێ واجووە
herkes dûs neêrê zewqê le kuwe
gêaê heft dewľet we pê wacuwe

هەر کەس دەسْ من و ت مەکەێدە گەردەن
چمانێ تەوافْ هەفت ئێمام کەردەن
herkes desi min û ti mekeêde gerden
çimanê tewafi heft ıêmam kerden

هەر کەس نێاشتوو دۆ دووس ویارێ چمان وە بێ پۆل مەچوو وە شارێ
herkes nêaştû do dûs û yarê çiman we bê pül meçû we şarê

هەر کەس نێاشتوو دووسْ نازارێ شەوان وە تەنیا سەر بوودە بارێ
herkes nêaştû dûsi nazarê şewan we tenya ser bûde barê

هەر کەسێ ئۆشێ غەریبی خاسە ئەوە لە جۆملْەێ خودا نەناسە
herkesê üşê x́erîbî xase ewe le comľeê xwida nenase

هەر لە ئێوارە تا ئەلکەل[164] بەیان

---

[162]– دزەڕای : خێانەت، خێانەت کردن

[163]– بارگە پووش : ئەوەی کە بە پارچە گومبەز و بارگە ئەپووشێنێت، مەبەست کەفەن دووزە .

جوورمار پێچ خواردم، کوشتەێ نیمە گیان

her le ıêware ta elkel beêan

cûr mar pêç xwardim, kwişteê nîme gyan

هەر لە ئێوارە تا وە سفتەێ[165] سوو   گیانم وە فداێ بوو هەناسەێ توو

her le lêware ta we sifteê sû   gyanim we fisaê bû henaseû

هەر لە ئێوارە تا وە نیمە شەو   من وە فکرْ لەیل، لەیل لە فکرْ خەو

her le ıêware ta we nîmeşew

min we fikri leyl, leyl we fikri xew

هەرلە تەوقْ سەر تاوە پاژنەێ کەوش   مەلەقیەێدنەو بەڕەزاێ بێ خەوش

her le tewqi ser ta we pajneê kewş

meleqyeêdinew beȓezaê be xewş

هەر لەیل لەیلد بۆ، یە تن و یە لەیل

یە هەردەێ چووڵ و یە دەیشتْ دۆجەیل[166]

her leyl leylid bü, ye tin û ye leyl

ye herdeê çûȿ û ye deyşti doceyl

هەر ماڵێ گیسکێ، خوەم تەنیا گوورێ   نەزرْ ئەلا بوو یارم نەتوورێ

her maȿê gîskê, xwem tenya gûrê

nezeri ela bû yarim netûrê

هەر وە تەوقْ سەر تا وە زرانی   کەڵهۆل داسە لێ وە دڵگرانی

her we tewqi ser ta we ziranî   keȿhül dase lê we diȿgiranî

هەر وە حەڵاڵی دەسد بگردام   گێاێ شار وە شار ئەڕاد بکردام

her we ȟiȿaȿî desid bigrdam   gêaê şar we şar eȓad bikirdam

هەفت هۆرووم[167] هەر هەفتێ لۆتێ بۆیەو خوار

---

[164] ئەلکەل بەێان : گوڵ سوو، بەری بەیان

[165] – سفتەێ سوو : گوڵ سوو، بەری بەیان

[166] – دۆجەیل : مەبەست دووری و دوور کەوتنە. دۆجەیل دەشتێکە لە کووت و ئەمارە

[167] – هەفت هۆرووم : ئەستێرەی شەفەق، هەفت خاهەران

شەوار نەمەنێە دڵ نییەگرێ قەرار

heft horûm her heftê lütê büyew xwar

şewar nemenêe diÎ nîyegirê qerar

هەفتەێ شازادەی دەماخد بەرزە بێچارەێ چۆ من وە ڕەعیەت فەرزە

hefteê şazadey demaxid berze

bêçareê çü min we r̂eêyet ferze

هەم خوداڕەیشتە[168]،هەم شۆیەڵەێ نۆری

هەم وەفرْ کاوان، لە بیمار دۆری

hem xwida r̂eyşte,hem şüyeĺeê nürî

hem wefri kawan,le bîmar dürî

هەێ داد هەێ بێداد کەس دیار نییە کەس لە دەردْ کەس خەوەردار نییە

heê dad heê bêdad kes dyar nîye

kes le derdi kes xewerdar nîye

هەێ داد هەێ هاوار مەگەر من گەورْم ئاگر هەڵسێد لە گووشەێ قەورْم

heê dad heê hawar meger min gewrim

agir heĺisêd le gûşeê qewrim

هەێ دڵ داڕزیەی چۆ ڕێزەێ دانە کەواوچی بووەێدەد وە کەواوخانە

heê diĺ dar̂izyey çü r̂êze dane

kewawçî buweêded we kewawxane

هەێ دڵ وە سەرسێخْ کەواوپەزان بای چۆیەخ تاوناێ ڕۆ کەڵوەزان بای

heê diĺ we ser sêxi kewaw pezan bay

çü yex tawinaê r̂ü keĺwezan bay

هەێ دۆیەت بەو مەچوو وە ژێرْ خۆنم واز کە یەخەگەد شەمامەد بۆنم

heê düyet bew meçû we jêri xünim

waz ke yexeged şemamed bünim

---

[168] – خوداڕەیشتە : خوداڕەژیدە، خوداڕەژدیدە، ئەوەی کە سرۆشتی جووانە.

یـ ی

یاران کی دییە خاڵ لە ناو چەو بوو   تیەریکی لە لایَ چۆ مانگەشەو بوو
yaran kî dîye xal̂ le naw çew bû
tyerîkî le laê çü manĝe şew bû

یاران کی دییە خاڵ لە ناو دیەو[169]   کەسیَ نەمردۆ لەباسیَ سیەو
yaran kî dîye xal̂ le naw dyew   kesê nemirdü lebasê syew

یاران کی دییە مل وە هەواوە   زەنگیانەیَ هەفت رەنگ وە پۆزْ پاوە
yaran kî dîyemil we hewawe
zenĝyaneê heft r̂enĝ we püzi pawe

یاران یاوەران شکار وە بەختە   بازێگم دەرچیە دۆیەکە ئی وەختە[170]
yaran yaweran şikar we bexte
baziêgim derçye düyeke î wexte

یا هامساد بۆیام، یاگەر رەوەنْد   یا قەویَ[171]بۆیام وە رۆ سەروەنْد
ya hamsad büyam,ya gere r̂ewenid
ya qewê büyam we r̂ü serwenid

یە چۆ کووسم کەفت، چۆ زەنگم زڕیا   دەسم لە داوانْ دووسەگەم بڕیا

---

[169] – دیەو : کورتکراوەی «دیدە بوو»ە

[170] – لە کوتایی ئەڵێ :

بازێگم دەرچیە وە تنافەوە   سێادەیل دینەسەیَ وە کوو قافەوە

[171] – قەو : خشڵ، پڵپڵە، ئاوێز

ye çü kûsim keft, çü zengîm zir̂ya
desim le dawani dûsegem bir̂ya

یە وەکوو چییە ئی کەس نەمایە سەروێنێ لە فرمْ کوو ئەڵبرز نایە
ye we kû çîye î kes nemaêe
serwênê le firmi kû eĺbirz naêe

یە را نییەپرسی لە حاڵم ئمشەو عەقرەو نیش دایە لە باڵم ئمشەو
ye r̂a nîyepirsî le ḣaĺim ımşew
éeqrew nîş daêe le baĺim ımşew

یا دۆ شەوارە ئەو یەک رشیایە ئۆشن کلیلدارْ شەفەق کوشیایە
ya do şeware ew yek r̂işyaêe   üşin kilîldari şefeq kwişyaêe

یەسە کوشتیدەم، م بۆمە تانەد چە جوواوم دەی سوو لە قیامەت؟
yese kwişdîdem, mi büme taned
çe cuwawim dey sû le qêamet?

یەێ حۆکمْ سەختێ لێم سادر بۆیە قانوونەگە زوور گردێە،رێ دەسم نییە
yeê ḣokimi sextê lêm sadir büye
qanûnege zûr girdêe,r̂ê desim nîye

لە قانوونْ سەختْ دەوڵەت نییەترسم لە شۆە گەنەگەد رۆ دەربایسم
le qanûni sexti dewĺet nîyetirsim
le şüye geneged r̂û der baêisim

یەێ گوناێ عەزیم لە من بکە بار یە سەر، یە شمشێر، یە تناف، یە دار
yeê gwinaê éezîm le min bike bar
ye ser,ye şimşêr,ye tinaf,ye dar

چەند پارچە لاوەلاوەی کوردی

لاێەلاێە فەرهەنگی نادیار

لاێەلاێەیٚ کوردی، بەشێگ لە فەرهەنگ و مێژووی کوردەواریە ک بێگۆمان لە سەردەمْ خوەیٚ دووپاتکەرْ دەردْ نۆستالژیکی و هەستْ نەتەوایەتی و شوور و حماسە بۆیە ک وە داخەوە وە بوونەیٚ پێشکەوتووئی و جێگیر بۆنەوەیٚ تکنولۆژی، ئیسە لە پەراوێزە. ئەوەیٚ ک تا ئیسە ئڕامان رووشنەو بۆیە؛ ئەوسە ک نەتەوەیٚ کورد چ لە سەر دەمْ خێڵەکی و پاشایەتی و چ لە سەر دەمْ پێشکەوتووئی حەزیٚ لە شێعر بۆیە و شێعر، بەشێگ لە ژیانْ ئی نەتەوە لە ملیٚ بۆیە و زوورمەیٚ قۆناخەیلْ ژیانْ پڕ لە خوەشی و لێقەومانْ گەلْ کورد دەربڕیە و تۆنەرْ خۆشی و شائی یا دەرد و زەبر و سەختێی بۆیە. وە واتاێگتر شێعر هۆنەرترین هۆنەرە ک لە خزمەتْ هەست و بیر ئی گەلە بۆیە.

ک چاو لە مێژووی ئەدەبی کورد بکەینەو، زوورمەیٚ هۆنەرْ رەسەن لە ناو گەلْ کورد؛ فۆلکلورە. تەنانەت مووسیقا و ئاوازیش گرێدە وەر. ئمجا وە راسی ئڕامان رووشنەو نەیوە ک دەرهێنەرْ ئی هەمگە فۆلکلورە ژن بۆیە یا پیا. وەڵام ئەوەیٚ ک تۆیەنیمن بیٚ دو وسیٚ ئاماژە وە پیٚ بکەیمن ک دەسکارْ ئافرەتْ کوردە، لاێەلاێەس. ئافرەتْ کورد وە دریژائی مێژوو، ئەولْ ژیانْ هاوبەش، وەڵام بیٚ بەش ژیاێە وستۆنْ بتەوْ ئەدەبْ کورد بۆیە. ئەگەر بتوایم ئاورێگ لە سەر ئەدەبْ کوردی بیەیمنەو وکارگەری ئافرەت لە بنیات نانْ ژیان وهۆنەرْ کوردی نیشان بیەیمن، باسیگ دڕ و دریژە و لە دەرفەتْ ئی کۆرتە باسە نییە وەڵام وەک ئاماژەکردن تۆیەنیمن چەن خاڵ سەرەکی رووشنەو بکەیمن :

1- ئافرەت لە ژیانْ خێڵەکی.

ئڕا فامین ئی گەپە بایەس لە خۆدْ وشەیَ (ئافرەت) ورد بۆمنەو. ئەو سەردەمە ک عەرەب وە ژن وەتێە (ضعیفـە) و فارس وەتێە (زەن) ک لە وشەیَ (جن وجنیک وجنیکا) وە مانایَ (جن) و وشەیَ(جندە) ئڕا کەنیز وەکار بردێە؛ کورد وشەیَ (ئافرەت) لە سەرْ ژنەیل نایە. لە پێشوو و لە سەردەمْ کۆن، مرۆڤ ئڕا گەورەئی و خاوێنی و قودسیەت نازناو درْس کردێە وەک: ئەهوورا مەزدا واتە خودایَ زانا و مەزن. یا ئاناهیتا واتە خودایَ ژیانەو و واران یا ئەستێرە واتە هەمیشە رووشن وپا بەرجا یا ئافرەت ک(ئا) پێشگر نەفی و نەبوونە لە وشەیَ ئەڤیستا و(فرەت) یا فەرهووت وە مانایَ فەرسوودە ومیرایە ک سەرجەم بوودنە خۆڵقێنەر یا خالّق ک لە زاری کرمانجی ئافراندن هەر وە مانایَ خۆلقاندنە ولە یوونانْ کۆن خودایگ بۆیە وەناو (ئافروودیت). تۆیەنیم بۆشیم ئافرەت لە ناو کوردەواری پلە و پایەیگ بۆیە و م دژ وە ئی وتارەمە گ ژن کۆیلە وبندەس بۆیە. ئەگەر سەێرْ مێژووی بنیات نانْ (تەختْ جەمشید) لە ئێران بکەیم مێژوونوسەیل و لێکۆڵێنەرەیل لە سەر ئی باوەڕەنە ک مێعمارْ تەختْ جەمشید ژنەیل بۆنە و پیایل کرێکار بۆنە. گاهس ئی پەندْ پێشنانە ک لە ناو لوڕەگانا مەنێە ئامازە وەیَ رووداوە بکەیَ ک ئۆشیَ : ژن بەنناسە و مێرە کارکەر.

ئەگەر سەرجەمْ خودایلْ کۆن کوو بکەیمنەو، زوورمەیان تەندیسْ ئافرەتان بۆنە. هەروا ک وەتیمن (ئافرەت) پلەیگ کۆمەڵایەتی بۆیە و ئی پلەوپایە لە ناو کوردەواری باب بۆیە تەنانەت ئڕا مەڕ ومالآت وکارْ کشت وکاڵ. بەسبار: لە کار هێوەتکردن مەڕ و مالآت و شووانی هەر ئاژەڵێگ پلەیگ داشتێە. وە واتایگتر رەنگ وپووس ونێرو ما وتەنانەت تەمەنْ ئاژەڵ، لە کارْ مەڕداری گرینگە و ئڕا خوەیَ سیستمێگ ناسیارە وەک:

گوور: وەچکە مانگایَ ک تەمەنیَ شەش مانگە چ نێر بوو چ ما

نووما: گوورْ ما ک تەمەنیَ یەکساڵە

زاوکەڵ: گوورْ نێرْ یەکساڵە

نووشت: گوورْ مایَ یەکساڵە ک کەڵ گرتێە .

نووکەڵ: گوورْ نێرْ یەکساڵە کە تەوانْ کەڵ گرتن دێریَ.

مانگا: گوورْ مایَ دو ساڵە ک زاوزیَ کردێە .

کەڵگا: گوورْ نێرْ دو ساڵە.

ئیسە بایمنە سەر باسْ ئافرەت، لە پلەیٚ یەکم (دۆیەت) ئۆشن. وە باوەڕ م (دۆیەت) باشترین وشە ئڕا کچە. کچ، کەنیشک، کەنیژ، کەنیلە و فرە ناوْتر وەماناێ بندەس و کۆیلەس و لە وشەیٚ کەنیز وەرگێڕ بۆیە. دۆیەت لە وشەیٚ (گۆیەت) یا (گۆیەتە) وەماناێ (بکارت) وەرگێڕ بۆیە و(دۆیەت) وە ماناێ (باکرە)س. دووائی ک شۆ کرد، بوودنە ژن ک لە وشەیٚ (جن یان جنیک) وەرگێڕ بۆیە. ئەگەر ئی ژنە ئەرزْدای خاسێگ داشتوو وە پیٚ ئۆشن (سارا ژن) یا (کابانوو) یا (خانم). وشەیٚ (خانم) وە ماناێ خانْ مایەس.

وە هەر وەها ئەگەر خانم لە کارْ کۆمەڵایەتی و ئەخلاقی لە پلەیٚ سەرترێگ بوودن رەسێدە پلەیٚ ئافرەت واتە خۆلقێنەر وفەرماندەر. وەڵام ئەوەیٚ ک پێویستە ئاماژە وە پیٚ بکەیمن ئەوەسە ک کورد وە بوونەیٚ بندەس کەفتن و بەربڵاوی و نەبوون دەسەڵات سیاسی و دەوڵەتی، فرە لە باوەتەگانیٚ لە یەک شێویایە. وە واتایگتر ئەو سیستەمە کۆمەڵایەتیە ک ئڕا ژن دابین کریاسە، ئیسە نەمەنیە وەڵام هەر ئەو ناوگەلە وسیستەمە ئڕا کارْ مەڕداری و کشت وکاڵ مەنیە ئڕا یەگْ هەر ئیسەیش کارْ مەڕداری و کشت و کاڵ بۆیەسە یەکم پێشەیٚ ژیانْ سەردەمْ کورد وکورد ناچارە ک ئی سیستەم و ناوەیلە بپیەرێزێت وهۆی مانەوەی ئی سیستەمە هەر ئەیەسە.

2- ئافرەت لە ژیانْ هۆنەری .

هۆنەر تەندیسێگ لە ئاواتەگان ودڵخوازەگانْ مرۆڤە وسەرچاوەیٚ ئی هۆنەرە، رەنگینی ودڵڕفینی و جووانییە. ک سەێرْ(ریخت ناسی) ژن بکەیم خاوەن گشتێانە. ئەگەر دان وە یە بێەیمن ک یەکم هۆنەر، هۆنەرْ وێنەکیشی بۆیە، نۆمادْ زوورمەیٚ تەندیسەگان ژن بۆیە وە هەر وەها ئەگەر هۆنەرْ ئاواز هاتێەسە کایە، ئاوازْ دڵداری بۆیە ک ژن کارگەری فرە گەورایٚگ لە سەریٚ داشتێە. ئەگەر شێعر لە داڵگ پێا بۆیە ئڕا رازانن جووانی ژن بۆیە و تۆیەنیم بۆشیم یەکم شێعر ک لە داڵگ بۆیە شێعر دڵداری بۆیە وە هەر وەها بیٚ دو و سیٚ یەکم شەڕ جهان، شەڕ هابیل و قابیل بۆیە ک لە سەر جووانی و دڵرفێنی ژن بۆیە.

جا بایمنە سەرْباس لایەلایە ک م ئۆشم یەکم ئاوازْ دڵڕفین وپڕ وە سووزْ ئافرەتْ کوردە و وە دڵنیائیەوە ئۆشیم : پیا هۆنەرْ ئاواز لە ژن فێر بۆیە .

هەروا ک پەند پێشنانێگ ئۆشێ :(خان لە خانمە) واتە ئەگەر خانێگ هەڵکەفتێە یا گەورە پیاوێگ وە ناو بانگ بۆیە، لە داوانْ گەورە ژنێگ پەروەردە بۆیە.

بەڵگەنامە ئڕا ئی وتارە، ئاخێزگەێ هۆنەرْ ئاوازە ک بریتە لە : بەیت مەشکە، گالوورە، پایەمووری، موور، هوورە و لاوەلاوە ک گشتێان وە دەنگ دڵڕفێن وپر وەهەستْ ئافرەتان خوەنریەن. دەنگْ سێحراوی ئافرەت لە بەزم (گالوورە) لە کاتْ مەڕ ومانگا دووشین، مانگاێ قەڵەو وناوچەو ترش ئچۆنە ئارام کەێد ک رووژ وە رووژ شیرەگەێ فراوانتر بوودن. هەرئی دەنگْ سێحراویە لە بەزمْ پایەمووری ک ئڕا گەورە پیاوان وگەورە ژنان ک کۆچی دووائی کردنە، وەها مرۆڤْ دڵرەق وبێ هەست خۆلیاو خوەێ کەێد ک بێ هەۆلا خوڕەێ ئرمێسێ تێد. یە هەلگەردێنە هەستْ نازک و بیرْ هۆنەرمەندا نەێ ئافرەتْ کورد. ئمجا چۆ تۆیەنیم نەۆشیم ئافرەت خۆڵقێنەرْ هونەرْ ئاواز نییە؟؟

م لە سەر ئی باوەڕەمە ک هۆنەرْ ئاوازْ ئافرەتان ئەو سەردەمە رەسیە ئەو پەڕ پەڕە سەنن و وە ناو بانگ بۆن ک ئافرەت لە پلەێ خودائی و فەرماندەری کەفتە پلەێ کۆیلەتی ومەڕ ومالآت وە خێوکردن ک هاو کاتە ئەولْ هۆر و راێ پیاوسالاری و فئودالیتە لە کۆمەڵگاێ کوردەواری و ئافرەتْ کورد ئڕا ئەوە گ ئەرزْدای خاسێگ بیاشتوو دەس کردە بنیات نانْ ئاوازْ دڵڕفێن. چ وە شێوەێ (گالوورە) و(بەێت مەشکە) و(پاێەمووری) یا وە شێوەێ (لاێەلاێە) ک وە راسی چەرمەسەری ژیانْ خوەێ تێا نیشان دەێ. جا ئەگەر بۆشیم (لاێەلاێە) دەردْ نۆستالژیکی ئافرەتْ کوردە ک ئڕا مێژوو ئۆشێد وە هەڵە نەچیمنە. وەێ بوونەوە وشەێ (نۆستالژیک) ئڕاێ دابین کەم چۆنکە دەردْ نۆستالژیک تۆیەنێ دۆر کەفتنەوە لە پلەو پایەێ کۆمەڵایەتی و دۆر کەفتنەوە لە نیشتمان و مێژوو و فەرهەنگ و کەسایەتیش لە خوەێ بگرێت. بەڵگەنامە ئڕا ئی وتارە لاێەلاێەێ ئافرەتْ کوردە ئڕا کوورپەێ خوەێ. سەێرْ ئی دێرە بکەن:

نە تریتاوی نە تیرمە خاسە   ئەتڵەسی بارن، کارْ بەتلیسە

تریتاوی جووری پارچەێ زەڕبافە و تیرمەیش جوورە پارچەیەکی بەنەوشە هەر وەها ئەتڵەسی ک پارچەیەکی ئەونە وە کڵک نییە وەڵام ئافرەتْ کورد لە مەڵوەنْ زەنگنە خاس زانێ لە سەردەم سەفەویەگان عەشیرەتْ زەنگنە

له (زەنقڕ) واتە ئەو شوونە ک زەنگنە قڕان کەفتە ناوێ ک نزیک وە شارْ کەرکووکە و بەشێگ وەرە و ئێران کۆچبەر بوون و بەشێگ تر وەرەو جەزیرە بتلیس. یا هەر ئی ئافرەتە هەست وە مەڵوەن خوەێ کەێد و ئۆشێ :

دارْ بێشکەگەد دارْ خڕنووکە خوازمەنی کەرْد پاشاێ کەرکووکە

خڕنووک یا خڕنووق یەکێگ له سەمەرەگانْ دارْ مازووە هەروا ک زانین دارْ مازوو هەفت سەمەر گرێ ک خڕنووک وە قەد گوێزێگە و ئاردێگ قاوەی له خوەێ گرێ ک ئڕا ساڕێژ زام له لەش خاسە وئەو دارە له مەڵوەنْ (هەرەسەم) و(مەسۆری) له کرماشان بەرفەراوانە و قەت له ناوچەێ کەرکووک وە دەس نیەکەفێ. ئۆشن ئی دێڕە شێعرە له حافز (شاعێرْ وە ناو بانگ ئێران) هەفتاد تەفسیر له سەرێ نۆسریایە ک ئۆشێ :

آن تلخ وش که صوفی ام الخبائثش خواند

اشهی لنا و اهلا من قبله العذارا

ئەگەر حافز له سەردەمْ پیاوسالاری ژیاوە، ئەگەر له ماوەێ تەمەنێ له سۆچ ماڵەگەێ دانیشتیە و چەرمەسەری خەڵکْ ئەو سەردەمە ک هاوکات ئەولْ هێرشْ مۆغوڵەگان بۆیە له وەرْ چاوێ نەیوە ودەیان کەنیز وپاکار داشتێە وتەنیا ئڕا خۆشگۆزەرانی عەزەڵ وەتێە، ئافرەتْ زەنگنە ئاوەها دەردْ خوەێ وەتێە چەن جوورە تەفسیر تۆیەنیمن له سەرێ بنۆسیمن؟ یا وە چ بەراوردێگ هەڵسنگنیمن؟ حافز سەواد داشتێە کەنیز و نەوکەر داشتێە خوەێ بازەرگان بۆیە و وە ساکاری وڵاتەیل گەردیە، قەت له شێعرەگانێ تاکە بەیتێک وە دی نیەکرێد ک له هێرشْ مۆغوڵ و چەرمەسەری خەڵک باس بکەێد. ئافرەتْ کورد لەو سەردەمە سەواد نێاشتێە وەڵام هەستْ پڕ سۆز داشتێە، خاس زانسێە پارچە پارچە بۆن چ لێقەومان دڵتەزنێگە، هەوڵ داێە ک ناوەگان و شوونەگان و دەردەگان نەفەوتێ. خاس زانسێە بتلیس ها له کوورە، کەرکووک چۆنە، هەولێر و بۆکان چە ها له تێ:

کوڕەگەم چییە وە شارْ بۆکان تا شاڵ باوەرێ پەری دەزڤران

کوڕەگەم چییە وە شارْ هەولێر گوڵاو باوەرێ ژن پێ بکەێ سۆر

قەسر و خانەقین،خۆرماڵ و بەدرات گشتێ وە قوربانْ ئاڵی سەر گوونات

بەدرات مەبەست شار بەدرە یان (بەێرە)یە ک لە کوردستانْ ئەودیویش شارْ بەدرە و ئاوای (بەێرەی) و(بەێرگرد) هەس. بەدرە یان(بەێرە) ناوْ هوورێگە لە کوردەیل ک عەلی سێدوگۆران ئۆشێ : ئی ناوە لە ناوْ ئەمیرْ لوڕستان ک (بەدرەدین مەسعوود) بۆیە هاتێە وماوەێ فرەێگ لەێ پارێزگا خاوەن دەسەڵات بۆیە.

سەێرە ئڕا بەدرە؟! شاعێرْ ئی شێعرە ئڕا ناوْ شارەگان و مێژوویان دۆپیەک کەێد؟ جا چ هەرەچێ وە کوورپەگەیەو دێرێ؟ جگە لە هەستْ کوردایەتی و نیشتمانپەروەری؟

یانەگشتێ نیشان دەێد ک ئافرەتْ کورد زانائی و شارەزائی داشتێە هەرسەێ سەوادْ خوەنین وتۆسین نێاشتێە؛لە ریتم وموسیقی دەسْ بانێگ داشتێە و تۆیەنسێە مووسیقا و ئیماژ ئامێتە بکەێد ووەکوو چێرۆک تۆسْ تەوانا گشتێان پێکەوە بخوڵقنێ. جارێگ کوورپەێ خوەێ لاوْنێ و ئۆشێ :

کوورپەگەم خەفتێە چۆ خەرمانْ گوڵ پەنجەێ شمشاڵێ ناسە بانْ دڵ

جارێگیش بەێدنەێ دۆنیاێ راسی و کەێدنەێ قارەمانْ چێرۆک خوەێ :

کوڕەم هاوە کووڵ میلْ مەسەوە بەغدا چۆ لیموو داد وە دەسەوە

میل لانەماێ ئەسپْ کەهەرە ک ئۆشن هیچ کاتێگ رام نیەود. وە سەر ئی هەمگەوا لاێەلاێە دۆنیاێگ لە هەست و بیر وراسی وخوەشی ولێقەومانە و وەکوو پێوستیەک ئڕا ئافرەتْ کورد پارێزراوە و رەسیەسە داڵگەیلْ داهاتوو. وە واتاێگتر لاێەلاێە تەنیا ئڕا مناڵ کوڕ نەۆیە، ئی بەرهەمْ جووانە بایەس دریژە بێاشتوو وبوودنە رفرنس و پرنسیپێگ ئڕا مناڵەیل. وەێ بوونەوە ئافرەتْ کورد، مەکتۆخانە دانایە و چەن بەزمْ جووان ئڕا مناڵ دۆیەت ساز کردێە وهۆردە هۆردە پەروەردەێ کردێە ک دریژە وە ئی هۆنەرە بێەێد.

ئافرەتْ کورد لێوا دۆیەتْ خوەێ لاوْنێ:

لۆتەوانەێ زەرد، لۆت لەرانەوە زامْ کۆیەنە و نوو، گشت کولانەوە

حەسرەت بکیشن پاشاهات لە دۆر دۆیەتەم رەنگین بۆ، ئمروو کەێدن سۆر

سەوزە وە قوربانْ خاڵ ماویت بام خوەم وە جڵەوکیشْ رێ سنجاویت بام

گووشپارەێ گووشد دانەی فەرەنگە وە گووران نەچی، گووران چەو تەنگە

خانەقین گیریاس، مـەنـەلی وازە شەۆیەگەێ دۆیەتەم ها لە مەغازە

شەۆ ئڕاد بۆرْنم لە تووکْ پیاز شاگرد لە بەغدا خەیات وە شیراز

دارەگەێ وەر ماڵ چل چەقوو دێرێ بۆشنە خان دۆیەتەم دەزفران دێرێ

خوازمەنیکەرێ پاشاێ کەرکووکە   دارْ بێشکەگەێ دارْ خڕنووکە

لە نوقڵ و نەوات هۆچێ کەم نییە   وەفداێ دەمد بام،دەم خوو دەم نیە

خـەڵات خـانـان هـەر وە وەرد بـوو   زەڕ وە پاێ ستۆن سەنگ بتاونوو

سایەێ ئێمامان لە بان سەرد بوو

و هتد....

لە سایەێ لێوا باێخ دانەوەێگ مناڵ دۆیەت رەمز و رازْ لاێەلاێە خوەنین فێر بوود و هەر لە میرمناڵیەوە ئەزموونْ خوەێ دەێدە ولە وەخت وبێ وەخت لاێەلاێە ئڕا براێ خوەێ کەێد ک:

بـراگـەم هـا لـەتێ مێخـەک فـرووشـە   ماشینێ هاتێە پـڕێ قـورووشـە

بـراگـەم هـا لــەتێ رەئـیـسْ هـوورە   ماشینێ هاتێە وەرەگەێ سەوزە

براگەم ها لەتێ وەرەو مەشەد چوو   ماشێنێ هاتێە پڕێ تەختە چوو

ئـڕاێ بـراگـەم هـەر باێدو بچوو   رێەگەێ کرماشان بتاشم وە چوو

براگەم ها ئەورە سێول نارنجی   رێەگەێ کرماشان بخەم لە کونجی

بـۆشـنـە بـراگـەم وەخـتْ ژنـێە   دارەگـەێ وەر مـاڵ شـنـە شـنـێە

شێوەێ لاوەلاوە لە لاێ دۆیەتەیلْ ئازەو وە جارێ گۆیەڕیەێد وپڕ لە هەست و حماسە ودلێریە وبراێ خوەێان کل کەنە شەڕ کردن ئەولْ دۆژمنەیل و چالاکییان تاقی کەن و ئۆشن :

بـەغدا چـۆ لـیـمـوو داد وە دەسـەوە   بـراگـەم هـاوە کووڵ میلْ مەسەوە

ئـەسـیـرْ ئـێـران لـە رووم سـەنـدەوە   بـراگـەم هـاوە کووڵ کەرگەدەنەوە

گل مەخوەێ وە ناهیەێ گەرمەسێرەوە   بـراگـەم هـاوە کووڵ کەڵەشێرەوە

خـوداێ بـانْ سـەر نـگـا دارد بـوو   لـاوەلـاوەگـەم لـاوەم یـارد بـوو

شـەمـاڵ مـەشـانـوو بـاڵاێ بێ خەوشێ   لە بەرزی باڵاێ لە تەنگی کەوشێ

مــەتــاێ رنـگـاوڕەنـگ هـزار دانـەمـی   هەم ماڵ وهەم مین، هەم مەکانمی

لێرە پرسیارێگ دێتە ئارا و ئەوەیش ئەوەسە ک لاێەلاێە تەنیا یەێ بەزمە ک دریژە دێرێ یا نە؟

راسیەگەێ یەسە ک هونەرْ ئاواز لەو کاتەوە ک تێکەڵاو مووزیک بۆیە گۆڕانکاری فرەێگ تێا رۆ داێە هەرسەێ ک وە بێ هاوکاری مووزیکیش ئاواز ئڕا خوەێ چەن شێوەێ خوەنین داشتێە وەڵام ئاوازْ لاێەلاێە هەر لە بنەڕەتەوە دۆ جوورە خوەنین لە سەرێ بۆیە ک ئەوەیش هەلگەردێدەو وە نەوعیەتی شێعرەگان. وە واتاێگتر لاێەلاێە دۆ بەزم داشتێە یەکم ئەو بەزمە

ک ئڕا وه خاو کردن و لاواننْ کوورپه وه‌تریاسه ک چه‌ن بڕکه‌ئیه و ریتمْ خاوێگ دێریَ و شێوه‌یَ تر ریتم گورجانه‌و تێکه‌ڵ وه جمْ جول دێریَ ک ئڕا له خاو هه‌ڵسانن و وریا کردن بۆیه بنووڕنه ئی چه‌ن دێڕه:

ماڵه‌یله‌گه ماڵدان ئاوا   کامدان کوڕه‌م گرینه زاوا

یا:

ماڵه‌یله‌گه‌یَ وه‌ر و پوشت   وێژنگ بارن ئڕایَ گوشت

ته‌نیا کوڕم که‌ڵیَ کوشت

یا:

کوڕم کوڕْ کوڕانه   هه‌سه‌ڵ له دار بڕانه

دۆیه‌ت وه فیکه چڕانه

ریتمْ خوه‌نینْ ئیجووره لاێه‌لاێه‌ێگ وه تاقی ئڕا لاوانن نییه به‌ڵکم گورج وگوڵ کردنه‌وه‌یَ کوورپه‌س ئڕا له خه‌و هه‌ڵسانن و وریا کردن. ته‌نانه‌ت ئی شێوه له لاێه‌لاێه وه‌ک په‌خشان دریژه دێریَ و ئڕا خوه‌یَ چێرۆکێگ دْپیه‌که‌و که‌ێد وه‌کوو:

دەردت که‌فتێه له هازم   هه‌فت ژن ئڕاد بخوازم

یه‌کیَ به‌گله‌ربه‌گی بوو   یه‌کیَ هوومایَ په‌ری بوو

یه‌کیَ دڕیَ له گووشیَ   یه‌کیَ مانگا بدووشیَ

یه‌کیَ نازار باوان   یه‌کیَ کوورپه له داوان

یه‌کیَ چه‌رمیَ ده‌س ئه‌ولس   یه‌کیَ کوورْ په‌تگ رس

نموونه‌یَ ئی چێرۆکه شێعر له لاین داڵگه‌یلْ سه‌رده‌شت لێواسه :

رۆڵه بژیم بمینم   حه‌وت ژنانت بۆدێنم

یه‌کیان تورکی ته‌ماشا   یه‌کیان دوخته‌ری پاشا

یه‌کیان نه‌رمی نێو نوێنیَ   یه‌کیان نانی بته‌پێنیَ

یه‌ک هه‌ر ئاو بۆ بێنیَ   یه‌ک هه‌ر مه‌شکه‌ی بژێنیَ

یا داڵگەیل سنەئی ئی چێرۆکە لێوا ئۆشن :

رۆڵە هەفت ژنێ بۆ بخوازم   یـەکێ بـەگلەربەگی بوو
یـەکێ دوخت خانلەری بوو   یەکێ ئیسمی پەری بوو
یـەکێ دۆڕ بـوو لە گووشە   یـەکـێ مـانـگا بـدووشە
یـەکـێ قـالـی ببـافـە   یـەکێ خـەسێورە مەوافە

یا داڵگەیلْ مەریوانی ئڕا وریا کردن کوورپەگەیان ئۆشن :

هەر کەس هەسی لەم وێنە   خوا گیان تۆ لێی مەسێنە
هەر کەس نیەسی لەم وێنە   خوا گیان تۆپێی بنوێنە
قوربانت بم هەمیشە   گەردەن گوڵاوی شیشە
خوا بمکا بەتووتی   قەپێ بگرم لە لووتی
هەتوول هات هەتوول چوو   هەتوول گوڵی عەمبەر بوو

شێوەێگتر لە لایەلایە، وەکار بردنْ وشەێ ریتیمکە. واتە داڵگْ کورد وە شێوەێگ ریک وپیک وجووان تەنیا ئەولْ وشە گەمە کەێد. وەکوو:

خش خش خش نەرمە   یە چۆ هاتیە وەێ گەرمە
دەردت وەبان ئی سەرمە
نانت نەۆ، ئاوت نەۆ   کاڵێ لە باوانت نەۆ
خەپڵە خەپانێ گردگە   دەم لە مەمانێ گردگە
خەپڵە خەپانێ خوەمانە   نیەمەێ وە دەس بێگانە

نموونەی ئی شێوە لایەلایە لە سنە لێواسە:

خەپە نان خەپە دوو   خەپە پڵاوی عەنبەر بوو
کش کش کش وە باڵای تۆ   تۆپی زەری کەوای تۆ
نینی نینی نیگەڵە   کوڕەکەم فێرێ باخەڵە

یا دالگێگ ئڕایٚ دۆیەتەگەیٚ ئۆشیٚ :

خش خش خش،خش پیلانە	کچمان خەڵکی گەیلانە
وەی وەی وەی وەی بەڕێزە	کچمان خەڵکی تەورێزە
بەھ بەھ بەھ بەھ چ جوانە	کچمان خەڵکی تارانە
چ جووان و ورد و مردە	کچمان جوان و کوردە

وە هەرحاڵ لاێەلاێە بریتیە لە مەکتۆخانەێگ ک ماموستایٚ ئی مەکتۆخانە نە تەنیا شارەزایٚ شێعر و مووسیقیە، بەڵکم وێنەکیشْ تەڕدەسێگە وزمانەوانْ تەڕزووانێگە ک شانۆگەری زانیٚ وخوێندوارْ خوەیٚ لە دۆنیایٚ بێدەنگی و کڕ ومات بەێدنە دۆنیایٚ پڕ لە خوەشی و مرۆڤایەتی.

لاوەلاوەگەم ئەڕاێ یەێ تڵفێ   شەماڵ بشانوو زەنجیرەێ زڵفێ
lawelawegem er̂aê yeê til̂l̂ê   şemal̂ bişanû zencîreê zil̂l̂ê

لاوەلاوەگەم لاوْم بەر بارێ   کی بوودە پاوەو کوڕم ژن بارێ
lawelawegem lawim ber barê   kî bûde paweü kwir̂îm jin barê

لاوەلاوەگەم نەرگس فاتمە   لە دەنگْ گیرەد لە خەو هاتمە
lawelawegem nergis fatime   le dengî̂ gîtrd le xew hatime

لاوەلاوەگەم، لاوەم لە دڵە   باڵشْ کوڕم لە پەڕەێ گوڵە
lawelawegem, lawem le dil̂e   bal̂işi kwir̂îm le per̂eê gwil̂e

نە تریتاوی نە تیرمە خاسە   ئەتڵەسی بارن ،کارْ بەتلیسە
ne tirîtawî, ne tîrme xase   etl̂esy barn kai betlîse

داربێشکەگەد دار خڕنووکە   خوازمەنی کەرد پاشاێ کەرکووکە
dari bêşkeged dari xir̂nûke   wazmenîkerid paşaê kerkûke

کوڕەگەم چییە وە شارْ بۆکان   تا شاڵ باوەێ پەری دەزۊران
kwir̂egem çîye we şari bokan   ta şal̂ bawerê perî dezüran

کوڕەگەم چییە وە شارْ هەولێر   گوڵاو باوەرێ ژن پێ بکەێ سۆر
kwir̂egem çîye we şari hewlêr
gwil̂aw bawerê jin pê bikeê sür

قەسر و خانەقین، خۆرماڵ و بەدرات گشتێ وە قوربان ئاڵی سەر گوونات
qesr û xaneqîn, xormal̂ û bedrat
giştê we qwirbani al̂î ser gûnat

کوورپەگەم خەفتێە چۆ خەرمان گوڵ   پەنجەێ شمشاڵێ ناسە بانْ دڵ

kûrpegem xeftêe çü xermani gwiĺ

penceê şimşaĺê nase bani dĺ

کوڕەم هاوە کووڵ میلْ مەسەوە   بەغدا چۆ لیموو داد وە دەسەوە

kwir̂egem ha we kûĺi mîli mesewe

bex́da çü lîmû dad we desewe

لۆتەوانەیٚ زەرد،لۆت لەرانەوە   زام کۆیەنە و نوو،گشت کولانەوە

lütewaneê zerd,lüt leranewe

zami küyene û nû, gişt kwilanewe

حەسرەت بکیشن پاشاهات لە دۆر دۆیەتەم رەنگین بۆ، ئمروو کەێدن سۆر

ḧsret bikîşin paşa hat le dür

düyetem r̂enǵîn bü ımr̂û keêdin sür

سەوزە وە قوربان خاڵ ماویت بام   خوەم وە جڵەوکیش رێ سنجاویت بام

sewze we qwirbani xaĺi mawît bam

xwem we ciĺewkîşi r̂ê sincawît bam

گووشپارەیٚ گووشد دانەیٚ فەرەنگە   وە گووران نەچی، گووران چەو تەنگە

gûşpareê gûşid daneê ferenĝe

we gûran neçî,gûran çew tenĝe

خانەقین گیریاس ،مەنە لی وازە   شەۆیەگەیٚ دۆیەتەگەم ها لە مەغازە

xaneqîn gîryas, menelî waze şeüyegeê düyetem ha le mex́aze

شەۆ ئڕاد بۆرنم لە تووک پیاز   شاگرد لە بەغدا خەیات وە شیراز

şeü ır̂ad bürinim le tûki pîaz   şagird le bex́da,xeêat we şîraz

دارەگەیٚ وەر ماڵ چل چەقوو دێرێ   بۆشنە خان دۆیەتم دەزۆران دێرێ

daregeê wer maĺ çil çeqû dêrê

büşine xan düyetem dezüran dêrê

دار بێشکەگەیٚ دار خڕنووکە   خوازمەنی کەرێ پاشایٚ کەرکووکە

dari bêşkeheê dari xir̂nûke   xwazmenîkerê paşaê kerkûke

وەفدایۆ دەمد بام ،دەم خوو دەم نیە   لە نوقڵ و نەوات هۆچیۆ کەم نییە
we fidaê demid bam, dem xû dem nîye
le nuql̂ û newat hüçê kem nîye

زەڕ وە پایۆ ستۆن سەنگ بتاونوو   خەڵات خانان هەر وە وەرد بوو
zer̂ we paê stüni senǵ bitawinû
xel̂ati xanan her we werid bû

ماشینیۆ هاتێە پڕیۆ قورووشە   براگەم ها لەتیۆ مێخەک فرووشە
maşîne hatêe pir̂ê qwrûşe   biragem ha le tê mêxek firûşe

ماشینیۆ هاتێە وەرەگەیۆ سەوزە   براگەم ها لەتیۆ رەئیس هووزە
maşînê hatêe weregeê sewze   biragem ha le tê r̂eîsi hûze

ماشێنیۆ هاتێە پڕیۆ تەختە چوو   براگەم ها لەتیۆ وەرەو مەشەد چوو
maşînê hatêe pir̂ê texte çû biragem ha le tê werew meşed çû

رێەگەیۆ کرماشان بتاشم وە چوو   ئڕایۆ براگەم هەر بایدو بچوو
r̂êegeê kirmaşan bitaşim le çû   ır̂aê biragem her baêd û biçû

رێەگەیۆ کرماشان بخەم لە کونجی   براگەم ها ئەورە سێول نارنجی
r̂êegeê kirmaşan bixem le kwincî
biragem ha ewre sêwil̂ narincî

دارەگەیۆ وەر ماڵ شنە شنێە   بۆشنە براگەم وەخت ژنێە
daregeê wer mal̂ şineşinêe   büşine biragem wexti jinêe

براگەم هاوە کووڵ میل مەسەوە   بەغدا چۆ لیموو داد وە دەسەوە
biragem ha we kûl̂i mîli mesewe
bex́da çü lîmû dad we desewe

براگەم هاوە کووڵ کەرگەدەنەوە   ئەسیر ئێران لە رووم سەندەوە
biragem ha we kûl̂i kergedenewe esîri ıêran le r̂ûm sendewe

براگەم هاوە کووڵ کەڵەشێرەوە   گل مەخوەێ وە ناهیەێ گەرمەسێرەوە
biragem ha we kûɫ keɫeşêrewe
gil mexweê we nahîeê germesêrewe

لاوە لاوەگەم لاوەم یارد بوو   خودایێ بان سەر نگادارد بوو
lawe lawegem lawem yarid bû   xwidaê bani ser nigadarid bû

لە بەرزی باڵاێ لە تەنگی کەوشێ   شەماڵ مەشانوو باڵاێ بێ خەوشێ
le berzî baɫaê le tengî kewşê   şemaɫ meşanû baɫaê bê xewşê

هەم ماڵ وهەم مین ،هەم مەکانمی   مەتاێ رنگاوڕەنگ هزار دانەمی
hem maɫ û hem mîn, hem mekanimî
metaê r̂enĝawr̂enĝî hizar danemî

ماڵەیلەگە ماڵدان ئاوا   کامدان کوڕەم گرینە زاوا
maɫeîlege maɫidan uawa   kamidan kwir̂em girîne zawa

ماڵەیلەگەێ وەر و پوشت   وێژنگ بارن ئڕاێ گوشت
maɫeylegeê wer û puşt   wêjinĝ barin ir̂aê gwşt

تەنیا کوڕم کەڵێ کوشت
tenya kwir̂im keɫ̂ê kwişt

کوڕم کوڕێ کوڕانە   هەسەڵ لە دار بڕانە
kwir̂im kwir̂ê kwir̂ane   heseɫ le dar bir̂ane

دۆیەت وە فیکە چڕانە
düyet we fîke çir̂ane

دەردت کەفتێە لە هازم   هەفت ژن ئڕاد بخوازم
drdit keftêe le hazim   heft jin ır̂ad bixwazim

یەکێ بەگلەربەگی بوو   یەکێ هووماێ پەری بوو
yekê beglerbegî bû   yekê hûmaê perî bû

یەکێ درێ لە گووشێ
yekê manĝa bidûşê

یەکێ مانگا بدووشێ
yekê dir̂ê le gûşê

یەکێ نازار باوان
yekê kûrpe le dawan

یەکێ کوورپە لە داوان
yekê nazari bawan

یەکێ چەرمێ دەس ئەولس
yekê kûri petig r̂is

یەکێ کوور پەتگ ڕس
yekê cermê des ewl̂is